PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

86/2

PROPAGANDISTA

Tartalom

Boros Sándor: Társadalmi fejlődésünk néhány ideológiai kérdéséről [5]

Biró József. A párttaggá nevelésről [19]

Bogyó Tibor: A gazdasági növekedés főbb kérdései a hetedik ötéves tervben. 1. rész [28]

Válság vagy reneszánsz? Vita a hazai marxista gondolkodásról és kutatásról – *N. Sándor László* [37]

PÁRHUZAMOS NYILATKOZATOK

Egészségügyről propagandistáknak. *Horváth Ottóval* és *Vidovszky Kálmánnal* beszélget *Dolecskó Kornélia* [46]

VALÓSÁGUNK

Az irodalom és az írók társadalmi szerepe – *Szerdahelyi István* [57]

Az emberek hallgatnak az okos szóra – *Tóth Gábor* [67]

TÖRTÉNELEM

Gergely Jenő: A Magyarországi Tanácsköztársaság – 1919 [73]

Botos János: A propagandista Kun Béla [83]

NEMZETKÖZI ÉLET

Szabó Sándor: „A realizmusnak és az értelemnek diadalmaskodnia kell!„ – A szocialista német nemzetközi tevékenységéről [96]

Balogh András: A marxista–leninista élcsapat pártokról és a szocialista orientációról [106]

A KAPITALIZMUS – MA

Palánkai Tibor: Technikai fejlődés és munkanélküliség – A fejlett tőkés országok tapasztalatai [118]

FÓRUM

Király Józsefné: A propaganda új formái Tolna megyében [131]

Az 1985/1986-os pártoktatási évről – *Bodó László* [139]

MÓDSZER

Nagy Katalin: A hallgatók tanulási és vizsgaszokásai [142]

Tisztázzuk! A figyelem, az emlékezés, az ismétlés fogalmáról]155]

Tíz aranyszabály a vizsgapánik kedvelői számára [160]

TÉNYEK ÉS ÉRVEK

A tudományos és műszaki fejlesztés öt fő iránya. A KGST Komplex Programjáról – *Fazekas László* [162]

Orosz Éva: A magyar egészségügy feltételrendszerének változásai [170]

AJÁNLÁS

A Pártélet 1985. évi számaiból – *Rákos Imre* [182]

Kézikönyv Magyarország huszadik századi történelméről – *Horváth Jenő* [187]

A magyar népgazdaság VII. ötéves terve. Ajánló bibliográfia az időszerű ideológiai és politikai kérdések feldolgozásához. – *Lintner Ferencné* [189]

PORTRÉK

Csakis a gyakorlat ismeretében. Simai Mihály akadémikusról – *Réthy István* [197]

E számunk képei nagyberuházásainkról szólnak.

Boros Sándor

TÁRSADALMI FEJLŐDÉSÜNK NÉHÁNY IDEOLÓGIAI KÉRDÉSÉRŐL

Ideológiai munkánk fő irányai és feladatai az MSZMP XIII. kongresszusának határozatából következnek: a mai magyarországi társadalmi valóságnak és a szocialista építőmunka nemzetközi feltételeinek reális és felelős elemzéséből, pártunk fő politikai vonalának megerősítéséből és a helyzetnek megfelelő döntésekből. A kongresszusi határozat külön fejezetben is megfogalmazza az ideológia, a tudomány és a kultúra feladatait, amelyek fontos, meghatározó jelentőségű útmutatások munkánkhoz. Nem elég azonban a kongresszusi határozat egy fejezetét tanulmányozni. Tennivalóink a párttagság eszmei, politikai színvonalának és aktivitásának növelésében, a társadalom széles körének politikai meggyőzésében, erkölcsi és világnézeti nevelésében, politikai irányvonalunkból következnek. Tehát a kongresszus dokumentumainak, határozatának egészéből kell kiindulnunk. Csak így válik világossá számunkra az előttünk álló feladatok sokrétűsége, összetettsége és az is, hogy megvalósításuk nem csak egy szűk apparátus, a hivatásos „ideológusok", a pártpropagandisták dolga, hanem az egész párt ügye, amelyben része van a szocializmus minden igaz hívének is.

Helyzetünk és érdekeink reális tudata

A pártban és a szocializmus mellett szilárdan elkötelezett emberek közösségeiben – érthetően – gyakran esik szó a közhangulatban és a közgondolkodásban tapasztalható nyugtalanító jelenségekről, de bizonyos helyeken sajnos kevesebbszer a résztvevők tennivalóiról a helyes tendenciák erősítésében. Ez nem választható el attól, ahogyan ma még elég sok helyen az *ideológiai munkáról* gondolkodnak, és ahogyan saját szerepüket értelmezik.

Tapasztalható még az ideológiai munka misztifikáló szemlélete, mutatkoznak leszerelő, bénító hatásának veszélyei. Vannak, akik úgy gondolják, hogy az ideológiai munka a társadalmi tudat formáinak (pl.: filozófia, művészet, jog stb.) alakításával összefüggő tevékenység, a mindennapi valóságtól, a gyakorlattól független, elvont „tiszta" eszmék őrzése és terjesztése. Azt a következtetést vonják le, hogy ez a munka a tudósok, a művészek, az oktatók, a szerkesztők és a kiadók reszortfeladata, amivel a párt szervezeteinek és tagjainak személy szerint nem sok dolguk van. Ennek a szemléletnek az a veszélye, hogy széles körben passzivitásra kárhoztatja a szocializmus híveit, arra hangol, hogy vitázni a helytelen nézetekkel, érvelni a szocializmus, a marxizmus–leninizmus igazsága mellett „mások dolga", s így csökkenti a párt erőinek aktivitását, politikai-ideológiai érzékenységét, reagálóképességét, vitakészségét, egyszóval: részvételük meggyőző hatását a politikánkról, helyzetünkről, vívmányainkról és értékeinkről mindenütt és mindennap folyó eszmecserékben.

Valójában azonban az az ideológia, amellyel dolgunk van, egyáltalán nem az élettől, a gyakorlattól, a valóságtól elszakadt absztrakciók poros gyűjteménye, valamiféle olyan „magas tudomány", amelynek értése és formálása, terjesztése kevés „kiválasztott" privilégiuma. Nem más, mint az a tudás, meggyőződés, eszmék, érzelmek, amelyek áthatják, ösztönzik, irányítják, szabályozzák az emberek mindennapi tetteit, tevékenységét saját érdekeik megvalósítására, a nép életének és az ország fejlődésének előmozdítására. Ebben

az értelemben az ideológia mindenekelőtt helyzetünk és érdekeink reális, helyes tudata, azoknak az értékeknek a tudata, amelyeket követünk, annak az azonosságnak a tudata, hogy milyen közösségekhez tartozunk, és egyidejűleg a szembenállásnak a tudata is azokkal, akik érdekeinkre, értékeinkre, közösségeinkre törnek, megsemmisítésükre törekszenek.

Így alakulhat ki az emberekben *világos kép és szilárd meggyőződés* arról, hogy mi az érdekük, mit akarnak, milyen programot, perspektívát támogatnak, és azt hogyan tartják elérhetőnek. Ezért hangsúlyozza a XIII. kongresszus határozata: *„Minden kommunista kötelessége, hogy határozott kiállással, meggyőző érveléssel lépjen fel eszméink és politikánk mellett, a szocializmustól idegen nézetekkel szemben."*

A politikai és ideológiai összetartó erők tudatos formálása

Természetesen továbbra is fontos, hogy a párt ideológiai munkájában nagy figyelmet kapjon mind az elméleti munka, mind a marxizmus—leninizmus tanításainak, szocialista értékeinknek a terjesztése és védelmezése. A szocialista építés tapasztalatai és következtetéseink az előttünk álló évekre azt mutatják, hogy céljaink megvalósításában, munkánkban megnőtt az *emberi tényező* szerepe. Gazdaságunk teljesítőképességének növelése, a szocialista demokrácia fejlesztése, rendszerünk stabilitása és fejlődőképessége soha nem látott mértékben függ az emberekben rejlő alkotóerők működésétől, kibontakozásától.

Az emberi tényező társadalmi hatásának pótolhatatlan összetevője – sőt talán motorja – a politikai tudatosság, az erkölcsi magatartás, a társadalmi értékek és a perspektíva, a világnézeti meggyőződés, a közösségi azonosság és felelősség vállalása, a közösségek tartalmas élete, a közvélemény hatékony ellenőrző és szabályozó szerepe, tehát azok a politikai és ideológiai összetartó erők, amelyek irányt adnak társadalmunk fejlődésének. Ezek nem maguktól, nem automatikusan jön-

nek létre és töltik be szerepüket, hanem úgy, hogy a párt és vezetésével az állami intézmények és a társadalmi szervezetek tudatosan formálják az emberekben.

Ezért hangsúlyozta a XIII. kongresszus, hogy társadalmunkban megnőtt az ideológiai munka szerepe, és a párt munkájában ennek gyakorlatilag is érvényt kell szerezni. *„Az ideológiai munka fejlesztése társadalompolitikai és gazdasági feladataink megoldásának nélkülözhetetlen feltétele"* – olvashatjuk a kongresszusi határozatban, s e felismerés fogalmazódik meg abban a következtetésben, hogy az ideológiai munka eredményessége *„fontos mércéje a pártszervezetek egész tevékenységének"*.

A fejlesztés irányát tekintve, a kongresszus követelményként fogalmazta meg az ideológiai munka szorosabb egységét a politikai, gazdasági és kulturális feladatokkal, azt, hogy elevenebb gyökerei legyenek a mai valóságban, eredményesebben járuljon hozzá a világban és a társadalmunkban zajló folyamatok értelmezéséhez, a helyes orientációhoz a vitákban. A felismerés és a követelmény tehát nagyobb erőfeszítésekre kötelez mind az elméleti tevékenységben, mind a propagandában és a tömegpolitikai munkában.

Az elmélet területén ez társadalmi viszonyaink sokrétűbb és mélyebb értelmezésére; a szocialista fejlődés hazai és nemzetközi tapasztalatainak marxista — leninista általánosítására, korunk legfontosabb kérdéseinek ideológiai feldolgozására kötelezi a kutatókat. Az 1990-ig terjedő középtávú kutatási tervek társadalomtudományi irányai és témái ennek megfelelően fogalmazódnak meg.

A propagandában, a tájékoztatásban, a tömegpolitikai munkában nagyobb hangsúlyt kap *a politikai tudat formálása, a marxista — leninista szemlélet és világnézet* befolyásának elmélyítése és kiterjesztése a szocialista építés érdekében, a szocialista erkölcs és magatartás aktívabb alakítása, a normák betartásának megkövetelése minden rétegben és korosztályban. Előrehaladásunk ezekben a fő irányokban a szocializmus melletti meggyőződéses állásfoglalás erősödését eredményezheti a széles tömegekben. Tapasztalataink arra hívják

fel a figyelmet, hogy az ideológiai munka eredményességének fontos feltétele az adott közösséget foglalkoztató problémák iránti érzékenység, a szavak és a tettek, az elmélet és a valóság összekapcsolásának képessége, az előrehaladást segítő új gondolatok befogadására törekvés.

Nagy jelentősége van annak is, hogy a meggyőzésre irányuló tevékenység ne merüljön ki az ismeretközlésben, hanem nevelő, értékorientáló, érzelmi azonosulást elősegítő szerepe is erőteljes legyen. Fontos követelménye az eredményességnek, hogy a tömeghatás különböző rendszerei (oktatás, propaganda, tv, rádió, sajtó, művészetek, közművelődés, könyvkiadás) összehangoltan, azonos értékrend alapján, a marxizmus—leninizmusnak és a párt politikájának szellemében tevékenykedjenek és fejtsenek ki sokoldalú, de egységes irányú hatást a közgondolkodás alakulására. Megnőtt a szerepük a pártalapszervezeteknek, amelyeknek feladata, hogy közvetlen környezetükben felkészítsék a kommunistákat eszméink, politikánk terjesztésére. Megnőtt azoknak a közösségeknek, fórumoknak a felelőssége is, amelyeken az ideológiai párbeszéd, véleményformálás történik.

Éles nemzetközi osztályharc közepette dolgozunk

Az ideológiai tevékenység fontos feladata – mint ezt a kongresszusi határozat is tartalmazza –, hogy *„segítse elő a szocialista fejlődéssel és a világban végbemenő változásokkal összefüggésben felmerülő új kérdések marxista — leninista megválaszolását, az előrehaladást szolgáló új gondolatok befogadását"*.

Ideológiai munkánk tartalmát tehát – a valósággal és a párt politikai gyakorlatával szoros összefüggésben – a nemzetközi osztályharc és a szocialista építőmunka hazai folyamatai, feladatai határozzák meg. Nem elvont „örök igazságokról" akarjuk meggyőzni az embereket, hanem a mai valóság reális bemutatására, a különböző tényezők, tendenciák hatásának tudatosításá-

ra törekszünk, hogy ezzel tudatos állásfoglalásra és cselekvésre késztessünk a progresszív tendenciák mellett, megvalósításuk érdekében. Szocialista építőmunkánk külső feltételeit tekintve abból az alapvető tényből indulunk ki, hogy *éles nemzetközi osztályharc közepette* kell dolgoznunk társadalmi céljaink megvalósításáért.

Nincs a nemzetközi környezettől függetleníthető, attól elzárt, steril „laboratóriumi" szocializmus. Az új társadalomért küzdő erők, országok mindig és ma is ki vannak téve az imperializmus folytonos, olykor élesedő, sokféle támadásának. Útjuk nem mentes a nehézségektől, időnként a nagyrészt azokkal is összefüggő tévedésektől és hibáktól sem. Ebben a nemzetközi keretben az imperialista erőknek a szocializmus elleni támadásait visszaverve folytatjuk szocialista építőmunkánkat a nyolcvanas években. Ebből következően *az ideológiai munka központi kérdése:* helyünk világos tudata a világban, a proletár internacionalizmusra és a szocialista hazafiságra nevelés.

Szocialista céljaink megvalósításának legfontosabb nemzetközi záloga *barátságunk, szövetségünk és szoros együttműködésünk* a szocialista közösség országaival, mindenekelőtt felszabadítónkkal, a Szovjetunióval. Mi ezt a barátságot nyíltan és őszintén vállaljuk mindenütt, mert tudjuk, hogy Magyarországon csak ennek alapján lehet szocializmust építeni, a nép felemelkedéséért dolgozni. Ennek tudatában törekszünk kapcsolataink, együttműködésünk fejlesztésére barátainkkal. Előmozdítja a kölcsönös megértést és összefogást, hogy túlnyomórészt azonos jellegű történelmi feladatok megoldásán munkálkodunk, hasonló problémákra keresünk válaszokat. Különösen nagy fontosságú számunkra is az a felelősségteljes magatartás, amely az SZKP XXVII. kongresszusával kapcsolatosan megnyilvánul a Szovjetunióban a társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsítása érdekében, s amely már eddig is számos elvi jelentőségű eredményt mutat fel a szocialista építés tapasztalatainak elemzését és perspektíváit illetően.

A szocialista világrendszer országai – nagymértékben

éppen a Szovjetunió hatalmas ereje révén – ma a világpolitika, a világtörténelem alakításának jelentős, meghatározó politikai tényezői, számuknál és gazdaságitudományos potenciáljuknál nagyobb mértékben befolyásolják a világ sorsát. Nagy utat tettek meg az elmúlt évtizedekben, és jelentős eredményeket értek el az emberek felszabadulásához, a társadalmi igazságosság megvalósításához vezető úton. Természetes, hogy közben a tapasztalatok alapján gazdagodott és pontosabbá vált felfogásunk is a szocializmusról, a szocializmusban megvalósuló fejlődés útjáról, s képesek voltunk korrigálni korábbi elképzeléseink egyes gyengeségeit, amelyek nem állták ki az idők próbáját. Ez a megújulási képesség erősíti meggyőződésünket a *szocializmus belső erejéről, fejlődési lehetőségeiről, történelmi perspektíváiról.*

Éppen ezt az igazságot szeretné meghamisítani az imperialista propaganda, amely óriási apparátus kiépítésével és működtetésével igyekszik kompromittálni a szocializmust, keresztes hadjáratot hirdetve ellene minden fronton. A kapitalizmust ma sem lehet lebecsülni: nagy katonai erővel fenyegeti a békét, jelentős gazdasági és politikai befolyást gyakorol a világ sorsára, komoly veszélyt jelent a világ haladó erőire és népeire.

Ereje és egyes területeken tapasztalható részleges megújuló képessége ellenére történelmileg hanyatló, népellenes, kizsákmányoláson alapuló társadalmi rendszer. A kapitalizmust kibékíthetetlen belső ellentmondások feszítik, óriási ellentétekkel a fejlődés előnyeit lefölöző és a perifériára szorult, kizsákmányolt országok között, s a fejlett országokban is a gazdagságot és hatalmat kisajátító monopoltőkés csoport és a társadalomnak ebből kirekesztett óriási többsége között, akiknek nagy része olykor hosszú éveken át a legelemibb emberi tevékenységtől, a munkától is meg van fosztva. Természetes, hogy a dolgozók százmilliói szemben állnak a kapitalizmus antihumánus rendszerével. Ideológiánk felelősségteljes feladata *a kapitalizmus reális bemutatása, bírálata,* az ezzel kapcsolatos illúziók eloszlatása és leegyszerűsítések megszüntetése. Segítségül

szolgálnak ehhez annak az országos elméleti tanácskozásnak az eredményei, amelyre 1985 februárjában került sor „A 80-as évek kapitalizmusa: válság és kiútkeresés" címmel.

Törekvésünk a különböző társadalmi berendezkedésű országok békés egymás mellett élésére és kölcsönösen előnyös együttműködésére, a nemzetközi kapcsolatokban az enyhülés légkörének ismét dominálóvá tételére, együtt jár az ellenünk irányuló burzsoá ideológiai támadások elleni következetes harccal, a kapitalista rendszer bírálatával, az imperializmus népellenes, emberellenes jellegének és törekvéseinek leleplezésével. Ez hazai és külföldi propagandánkra egyaránt vonatkozik. A kölcsönös érdekeket szolgáló együttműködésnek nem lehet „ára" a tőkés rendszer, az imperialista politika iránti „tapintat" vagy a kapitalizmust megszépítő illúziók, torzítások bírálat nélkül hagyása ideológiai vitáinkban.

Minthogy a nemzetközi viszonyok központi kérdése a béke megőrzése és a háború veszélyének elhárítása, természetes, hogy ez a probléma az ideológiai munkában is megkülönböztetett figyelmet vált ki. Politikánk, törekvésünk egybeesik a tömegek békeakaratával. Ebben a kérdésben is a szocializmus képviseli a népek, a dolgozó tömegek érdekeit. Ideológiai munkánk célja az, hogy erősítse az erkölcsi-politikai elkötelezettséget a békét biztosító erők mellett a reális viszonyok, törekvések, az illúziók és a tudatos torzítások bemutatásával. Külön figyelmet érdemel a béke és a szocialista országok honvédelmi politikájának összefüggése, fegyveres erőink, testületeink társadalmi hivatásának, a fegyveres szolgálat jelentőségének, erkölcsi értékének tudatosítása.

A magyar társadalom fejlődésének kulcskérdései

Belső fejlődésünkkel kapcsolatban is számos fontos kérdés igényel helyes értelmezést, megvilágítást, s ezek az ideológiai meggyőző munkánkban is kiemelt helyet

foglalnak el. Így többek között annak reális tudata, hogy milyen körülmények között folyik ma hazánkban a *szocialista építőmunka,* hogyan változtak *feltételei* az elmúlt évtizedben, és milyen erőfeszítéseket, alkalmazkodást, helytállást követel ez országunktól, népünktől vívmányaink megvédése, a választott utunkon történő továbbhaladás érdekében. Enélkül ugyanis nem lehet világosan látni, hogy mire van lehetőségünk és mire nincs, s könnyen engedhetünk vágyaink csábításának, ami el nem érhető célok kitűzéséhez, meghiúsulásuk esetén pedig kiábrándulásához vezethet.

Minden reálisan gondolkodó ember tudja – erre a felszabadulás 40. évfordulója alkalmából méltán emlékeztünk büszkén –, hogy milyen *minőségi fordulat* következett be népünk életében az elmúlt évtizedek során a szocialista átalakulás következtében.

Az utóbbi évtizedek radikális változása a külgazdasági feltételekben (az energia- és anyagárrobbanás, a cserearányok kedvezőtlen változása, ezek nyomán a külgazdasági egyensúly felborulása) váratlan és példátlan terheket zúdított népgazdaságunkra, amely csak lassan tudott alkalmazkodni ehhez a helyzethez, csupán a nemzeti jövedelem számottevő többletfelhasználásával tudta megvédeni a lakosságot az életszínvonal meredek csökkenésétől. Évek kellettek a kedvezőtlen tendencia megfordításához.

A társadalom, a népgazdaság óriási teljesítménye, hogy képes volt a többletfelhasználást többletforrássá átalakítani s a népgazdaság egyensúlyát javítani, ami a továbbfejlődés nélkülözhetetlen feltétele. Nagy erőpróba volt ez országunk számára, amelyben a nép erőfeszítésével, a társadalom összefogásával, a párt vezetésével eredményesen helytálltunk. Igaz, nem kevés áldozatra is szükség volt. Most arra törekszünk, hogy a kényszerű „védekező" pozícióból a következő években gyorsabb ütemű gazdasági fejlődésre térjünk át, ezzel megteremtsük az *egyensúly fenntartásának, a gazdaság műszaki színvonala emelésének és a népjólét további emelése megalapozásának feltételeit.*

A legfontosabb cél gazdaságunk jövedelemtermelő képességének növelése, amelynek megvalósítását saját

munkánkra kell alapoznunk. Mozgósítani kell tehát az egész magyar társadalmat a termelési célok elérésére, a hatékonyság javítására.

Úgy tűnik első látásra, hogy ezek a kérdések messze vannak az ideológiától. Valójában ezek ma a *magyar társadalom fejlődésének kulcskérdései,* amelyeknek eredményes megoldásától minden más társadalompolitikai cél megvalósítása, társadalmi feszültség feloldása, szükséglet és igény kielégítése függ. Fontos, hogy ezeket a „hétköznapi" termelési, gazdasági célokat a közgondolkodásban nemzeti programunk, a szocialista építés központi részévé tudjuk tenni.

Így kell értelmeznünk azokat a kezdeményezéseket is, amelyek a gazdasági fejlődés ösztönzésének szándékával történtek a szocialista tulajdonviszonyok fejlesztése, az új vállalatvezetési formák bevezetése, a kiegészítő és kisegítő vállalkozások területén. Hasonlóképpen támogatnunk szükséges azt a törekvést, hogy a jobb és a több munka nagyobb anyagi és erkölcsi megbecsülésben részesüljön, következetesebben érvényesüljön társadalmunkban a munka szerinti elosztás szocialista elve az egyenlősdivel és a munka nélküli jövedelmekkel szemben.

Ezekkel a folyamatokkal összefüggésben kell korszerűsítenünk szociálpolitikai rendszerünket a rászorultság messzemenőbb figyelembevételével és a közteherviselés rendjét a jövedelmi és vagyoni különbségek figyelembevételével. Mindezek érintik mindennapi életünket, emberi viszonyainkat, korábbi gyakorlatunkat és felfogásunkat, szükséges tehát, hogy az ország fejlődéséért érzett felelősséggel, a szocializmus útján történő előrehaladás mai reális feltételeinek talaján alakítsunk ki egyetértést, a politikát támogató közgondolkodást.

Ez azért is különösen fontos része munkánknak, mert a nagy próbatételek idején természetszerűen nagyobb a véleménymegosztottság, a bizonytalanság, több a kétség és a fenntartás is egyes kérdések megítélésében. Népünk politikai érettségét, a párt politikai érzékenységét és rugalmasságát, a szövetségi politika teherbíró képességét, a nép és a párt közötti bizalmat mutatja, hogy a *belső stabilitást,* kiegyensúlyozottságot a ke-

mény próba ellenére is sikerült megőriznünk. A népi hatalom állapota, fejlődése a következő években is politikánk központi kérdése. Abból indulunk ki, hogy a hatalom szilárdsága mindenekelőtt a nép támogatásától függ, tehát legfőbb feladatunk a hatalom népi támogatásának erősítése, mélyítése társadalmunk életének minden területén.

A demokrácia célja a nép közös érdekeinek megvalósulása

„A szocialista demokrácia fejlesztése, elmélyítése pártunk történelmi programja. A szocialista demokrácia intézményeinek hatékony működése elősegíti a dolgozó nép hatalmának erősítését, társadalmi céljaink gyorsabb megvalósítását" – hangsúlyozza a kongresszus határozata.

A dolgozók mind szélesebb tömegeinek érdemi részvétele az irányításban újabb energiákat kapcsol be fejlődésünkbe, erősíti a társadalmi ellenőrzést a politikai intézmények és az irányító szervezetek működése fölött, szélesíti a személyes aktivitás lehetőségét az állampolgárok számára közös céljaink megvalósításában, előmozdítja a közös felelősség és a közösségi azonosság tudatának erősödését az emberekben.

A szocialista demokrácia fejlesztése számunkra nem távoli cél, hanem konkrét gyakorlat, olyan út, amelyen mindig megtesszük a következő lehetséges lépéseket. Így került sor az elmúlt években a választójogi törvény reformjára, a közigazgatás korszerűsítésére, s folyamatban van az új vállalatvezetési formák bevezetése. Vannak tehát új kezdeményezések is, bár mi a demokratizmust elsősorban politikai intézményrendszerük meglevő keretei között akarjuk továbbfejleszteni, mert úgy látjuk, hogy ez megfelel népünk érdekeinek, akaratának, és lehetőségeit, tartalékait még korántsem merítettük ki.

Politikai rendszerünk középpontjában továbbra is *a párt* áll. A jövőben is egypártrendszerben, nem pedig a politikai pluralizmus jegyében fejlesztjük a szocialista

demokráciát, s arra törekszünk, hogy ebben a folyamatban az intézmények működésének javításával együtt a demokratikus közélet és közszellem egyre inkább mindennapi gyakorlattá váljon. Csak a demokratikus légkör lehet termékeny talaja a különböző nézetek és érdekek türelmes egybevetésének és a lehetséges és szükséges egyetértés kialakításának, a nemzeti közmegegyezésnek a legfontosabb politikai kérdésekben.

A demokrácia célja a nép közös érdekének megvalósulása, a nemzeti felemelkedés, ami *közös összefogással, egységben* érhető el. Ezért nem értünk egyet a nép és a nemzet egységének megbontására irányuló szavakkal és tettekkel, bármilyen „demokratikus" vagy „nemzeti" szólamokkal álcázzák is azokat. Nem titok, hogy országunkban vannak olyan személyek és kisebb csoportok, amelyek kívül rekednek a politikai egységen, szemben állnak politikánkkal, társadalmi rendszerünkkel. Ilyen – ellenzéki vagy nyíltan ellenséges – magatartások mindig kialakulhatnak, különösen olyan helyzetben, amikor a két rendszer politikai és ideológiai harca ily mértékben kiéleződött, és az ismert nehézségek miatt társadalmunkban is vannak valós ellentmondások, feszültségek. Az ellenzékiek politikai nézeteinek hirdetésére a jövőben sem adunk fórumot, tevékenységük legalizálására nem teremtünk módot. Nézeteik ellen elsősorban politikai eszközökkel küzdünk, de ha tevékenységük sérti a törvényes előírásokat, adminisztratív lépéseknek is helyük lehet.

A mi világnézetünk a valóságból indul ki

Viták – természetesen – a demokratikus fórumokon a szocializmus hívei (kommunisták és szövetségeseik) között is vannak, amelyek nélkül nem lehet az érdekeket és a nézeteket közelíteni, a döntéseket a különböző oldalakról mérlegelve javítani. Ehhez türelem, megértés, felkészültség, meggyőzőképesség és vitakultúra szükséges.

A politikai összefogásra, szövetségre törekvés nem szünteti meg a világnézeti különbségeket, az ellentéte-

ket. Nyilvánvaló tény például, hogy országunkban a szocializmust együtt építik marxisták és vallásos emberek. Mivel a vallás fennmaradásával hosszabb távon számolni kell, politikai érdekünk, hogy az egyházak és híveik a szocializmus mellett és ne vele szemben álljanak. *„Népünk javát szolgálja, hogy az állam és az egyházak viszonya rendezett. Az együttműködés a haza sorsáért érzett felelősségre épül. Pártunk a szövetségi politika elvi alapján, az ideológiai különbségek ellenére arra törekszik, hogy a nem vallásos és a vallásos emberek gyakorlati együttműködése továbbfejlődjön"* – olvashatjuk a kongresszus határozatában.

Vállaljuk a politikai szövetséget vallásos honfitársainkkal a közös érdekek alapján és az egymás iránti kölcsönös tisztelet jegyében, de nem adjuk fel a célt, hogy saját marxista–leninista, tudományos világnézetünknek érvényt szerezzünk az életben és egyre több meggyőződéses hívet is. Erre jó esélyeink vannak. Mindenekelőtt azért, mert világnézetünk a valóságból indul ki, és az emberek erejére építve, a valóságos felszabadulás perspektíváját tárja fel, hozza közelebb számukra.

A marxista–leninista világnézetnek jelentős bázisa van hazánkban, meghatározó a szerepe a szellemi életben, széles körben hat a közgondolkodásra. Ugyanakkor jelentős nem marxista világnézetű tömegek is vannak, s figyelembe kell venni azt is, hogy az egyházak a rendezett politikai viszony talaján fokozzák hitéleti aktivitásukat, igyekeznek mélyíteni és szélesíteni a vallás befolyását. A világnézeti vita kimenetelét nem lehet adminisztratív eszközökkel eldönteni. Meggyőzéssel és példamutatással lehet és kell szélesíteni a marxista–leninista világnézet és a szocialista erkölcs befolyását társadalmunkban. Ennek érdekében mindenekelőtt párttagságunknak és a szocializmus legelkötelezettebb híveinek a világnézeti szilárdságát, aktivitását kell erősítenünk.

Világnézetünk, erkölcsi felfogásunk egyik alapértéke *a szocialista hazafiság*, amelynek elmélyítése és terjesztése egész lakosságunkban, elsősorban pedig ifjúságunkban ideológiai munkánk kiemelt feladata. Az el-

múlt négy évtizedben a társadalmunkban végbement változások révén átalakult nemzeti közösségünk is. A szocializmus megőrizte ezeréves történelmünk értékeit, és újakkal gyarapította azokat. Négy évtized természetesen rövid idő ahhoz, hogy minden, a történelem során – itthon és más országokkal való kapcsolatainkban – felhalmozódott probléma a tudatban és a gyakorlati életben egyaránt maradéktalanul megoldást nyerjen. Kitartóan és türelmesen tovább kell folytatnunk a munkát a nemzeti és nemzetiségi fejlődésnek a Lenin által lefektetett alapokon történő kibontakoztatásáért.

Meggyőződésünk szerint, a szocializmus és a nemzet fejlődése együtt halad. A szocializmus a társadalmi felszabadulással együtt egységesebb, összeforrottabb, erősebb nemzeti közösséget is képes létrehozni, biztosítani a nemzeti érdekek megvalósulását, a nemzeti értékek megőrzését és kibontakoztatását. Ennek révén erősíti a reális nemzeti önismeretet, önbecsülést, a nemzeti öntudatot, a szocialista nemzeti egységet. Vitáink során nyíltan kell képviselnünk álláspontunkat ebben a kérdésben, fellépve mind a nemzeti érzéssel történő nacionalista visszaélés, mind a nemzeti felelősség iránti közömbösség, a kozmopolitizmus ellen. Pártunk internacionalista és hazafias párt, ez kell hogy áthassa ideológiai munkáját is.

■■■

A mint e néhány gondolatból is látható, ideológiai munkánk tartalma, követelményei valóságunkból, gyakorlati munkánkból következnek. Része a szocializmust építő munkánk egészének, mégpedig olyan fontos része, amely nélkül a gazdasági, politikai és más feladatok sem oldhatók meg eredményesen. A szocializmus az embernek épül, hogy megteremtse számára az értelmes, tartalmas, szabad élet lehetőségét. De a szocializmus csak az ember munkája és erőfeszítései révén épülhet fel, s az eredmény döntően az ember helytállásán, alkotóerején, meggyőződésén, képességein, magatartásán múlik. Ezt hivatott formálni, gazdagítani, erősíteni ideológiai-világnézeti munkánk minden közösségben.

Bíró József

A PÁRTTAGGÁ NEVELÉSRŐL

A Magyar Szocialista Munkáspártban a párttaggá nevelésnek jelentős hagyományai vannak. Ezek főbb alapelveit a Politikai Bizottság 1983. június 21-i, a tagfelvételi munkáról szóló határozata megerősítette. Ugyanakkor a testület néhány kérdést, elsősorban *a párttaggá nevelés demokratikus elemeinek fejlesztését, a párttagok és a pártszervezetek ez irányú jogainak és kötelességeinek a bővítését* több vonatkozásban újszerűen fogalmazta meg. A határozat a demokratizmus erősítésére biztat a tagfelvételi munka előkészítésében. Hangsúlyozza minden egyes kommunista személyes felelősségét a párt utánpótlásának a nevelésében, szélesíti az ajánlók kötelezettségeit. Növeli a területi pártszervek önállóságát, felelősségét e munka irányításában és ellenőrzésében, a fiatalok párttaggá nevelésében. Ösztönöz is a pártból való kikerülések okainak mélyebb feltárására is.

A XIII. pártkongresszus az e határozatban foglaltakat megerősítette, sőt több elemét a szervezeti szabályzatban is rögzítette.

●●●

Pártunk gyakorlatában a demokratikus jogok egyik lényegi megnyilvánulási formája a pártba lépés *önkéntessége*. Bár ez nem mai keletű elvünk, értelmezése és mindennapi gyakorlata mégsem gond nélküli. Sokszor előfordul például, hogy a saját szándék és elhatározás

mellett a pártba jelentkezőknek csak kisebb része az, aki önként kezdeményezi felvételét, a többség és főleg a fizikai munkások biztatást, megszólítást várnak, esetenként meg kell nyerni őket a párt számára. Ezt a jelenséget nem szabad hiányosságként minősíteni, hiszen régebben is egy-egy kommunista személyes foglalkozása eredményeként került sok fiatal közel a párthoz. Sőt a pártvezetőség kezdeményező magatartása nem sérti az önkéntesség elvét, ha az az egyént hozzásegíti saját elhatározásának végrehajtásában az első gyakorlati lépések megtételéhez.

Kedvező tapasztalat, hogy a pártba jelentkezők kiválasztásakor egyre szélesebb körben érvényesül a *nyíltság és a demokratizmus*. Ennek fő megnyilvánulási formája, hogy az alapszervezeti vezetőségek többsége igényli a párttagoknak és a tömegszervezetekben, -mozgalmakban dolgozó kommunistáknak a javaslatait, véleményét a nevelési tervek összeállításához. A leggyakoribb a pártcsoportok kezdeményezése, de mind többször fordul elő, hogy a KISZ, a szakszervezet, a munkásőregységek, a szocialista brigádok hívják fel a figyelmet egy-egy aktív, politikánk iránt érdeklődő pártonkívülire.

Egyre inkább tapasztaljuk, hogy a pártalapszervezetek a felvételre javasolt személyről környezete *pártonkívüli tagjainak véleményét* is kikérik és figyelembe veszik. Ez a bizonyos értelemben új gyakorlat esetenként és helyenként vitát és értetlenséget vált ki. Olyan szélsőséges véleményeket is lehet hallani, miszerint ez azt jelenti, hogy a párt „legbelsőbb" ügyébe pártonkívüliek is beleszólhatnak. E felfogásban többféle tévedés tükröződik. Hiszen ezekben az esetekben nem arról van szó, hogy a pártonkívüliek határoznák meg: ki legyen párttag és ki nem, hanem arról, hogy a széles körű tájékozódás növeli a párt tekintélyét, és ezzel is kifejezésre jut, nem lehet akárki a párt tagja. A kiválasztás javításában, az alkalmasság megítélésében sokat segíthet ez az egyáltalán nem lebecsülhető módszer. Természetesen csak akkor, ha jól élünk vele. Például a szovjet és az NDK-beli testvérpártunkban a munkahely, a tanintézet nyilvánossága elé tárják, hogy ki

jelentkezett párttagnak, ezzel is lehetővé teszik a vele kapcsolatos vélemények felszínre kerülését.

A párt utánpótlásának a biztosításáért, az új párttagok neveléséért *minden kommunistának felelősséget* kell éreznie, és abban cselekvően részt kell vennie. E területen is van előrelépés, mégis gondot jelent, hogy a párttagok jelentős része egyáltalán nem szervez be, nem hoz új embert a mozgalomba. Ez a probléma felveti azt a kérdést: vajon minden párttag érti-e, egységesen értelmezi-e a párttaggá neveléssel kapcsolatos feladatát? A kommunisták mennyire válnak a munka közvetlen részeseivé, az alapszervezeti taggyűléseken vállalják-e a vitát egy-egy kérelem elfogadása vagy elutasítása ügyében? Ez a körülmény is szerepet játszik abban, hogy az alapszervezetek 25–30 százalékában éveken át egyetlen párttagot sem vesznek fel: így a párttagfelvétel szempontjából fehér foltok keletkeznek egyes területeken, míg vannak nagyüzemek, ahol a párt szervezettsége megközelíti vagy meghaladja a 30 százalékot.

Más vonatkozásban is van tennivalónk. Egy-egy fiatal párthoz való közeledését nagymértékben befolyásolja, hogy a környezetében dolgozó *kommunisták* – elsősorban vezetők – hogyan élnek, dolgoznak, milyen magatartást, *példamutatást* tanúsítanak munkatársaik körében. Nem tagadható, hogy sokszor a párttag vezetők, a párttag dolgozók körében tapasztalható ellentétek tartják vissza a fiatalokat a párttól.

Külön is hangsúlyozni kell a *párttag szülők* szerepét. Közismert tény, hogy a családi hatások jelentősen befolyásolják a gyermekek, a fiatalok világnézeti, politikai arculatának alakulását. Sokan a szüleik példájából indíttatva érzik belső szükségletüknek a párthoz, a kommunista eszmékhez való kötődést. Éppen ezért megdöbbentő, hogy vannak olyan esetek is, amikor felsőtagozatos vagy középiskolai tanulók nem tudnak arról, hogy szüleik párttagok.

A középiskolákban, az egyetemeken és főiskolákon a párttaggá nevelésben meghatározó a szerepük a *kommunista oktatóknak*. Ha előbbre akarunk lépni, elengedhetetlen, hogy e munkából a jelenleginél nagyobb

részt vállaljanak a nagy szakmai és erkölcsi tekintélyű kommunista tanárok, oktatók, professzorok. Ehhez azonban az is szükséges, hogy ők is magatartásukkal, tetteikkel bizonyítsák kommunista kiállásukat. Bizony elég gyakori, hogy a hallgatók nem tudják, oktatóik, nevelőik közül kik a párttagok.

A párttaggá nevelést jelentősen befolyásolja, mi több, meghatározza *a pártalapszervezetek munkájának a színvonala*, s az, hogy mennyire ismerik tevékenységüket környezetükben. A pártonkívüliek és különösen a fiatalok gyakran jogosan kifogásolják, hogy a pártalapszervezetek munkájáról keveset tudnak. Sőt néha még a párttagokat sem ismerik. Sokuknak fogalma sincs arról, hogy a pártszervezetek mit csinálnak, milyen témákkal foglalkoznak, milyen gazdasági és az egész kollektívát érintő kérdésben támogatják politikai súlyukkal az elképzeléseket, a terveket. Többen úgy érzik és vélik, hogy a pártrendezvényeken valamiféle titkos dolgok történnek, amiről a pártonkívülieknek nem szabad tudni. A nyitottság hiánya miatt bizonyos téveszmék, torz elképzelések is kialakulnak a párt életéről, működéséről. Vannak például, akik azt hiszik, hogy a párttagsággal járó kötelezettségvállalás egyet jelent a rendezvényeken, a szemináriumokon való részvétellel, a tagdíjfizetéssel vagy a különböző folyóiratok előfizetésével.

A pártélet nagyobb nyitottságára a politikai indokok mellett a tagfelvétel szempontjából is szükség van. Aligha járható út az, hogy ma már az országos gondokat, feladatokat megismertetjük az emberekkel, de a helyi kérdések „rejtélyesek" maradnak számukra. Amikor a pártszervezetek olyan kérdést tűznek napirendre, ami sokakat foglalkoztat, célszerű, ha a pártonkívüliek is tudomást szereznek erről. Ha a helyes döntések széles körben ismertté válnak és visszhangra találnak, az megerősíti azt a felfogást, hogy a párt hasznos és fontos dolgokkal foglalkozik, politikai támogatója minden előrevivő elgondolásnak, ez nagymértékben növeli a pártszervezetek vonzerejét.

Ezért fontos – mint ahogyan azt Németh Károly elvtárs és mások is hangsúlyozták –, hogy a jövőben az

eddigieknél mindenütt „nyitottabbá" váljon a pártélet, hiszen a színvonalas alapszervezeti munka jelenti a párt iránti legnagyobb vonzerőt.

●●●

A párt helyzetéből következően a pártépítés mai kulcskérdése a *fiatalok párttaggá* nevelése, hiszen ők képezik a párt utánpótlásának természetes forrását. Azonban céljaink és gyakorlati megvalósulásuk között ezen a területen a legnagyobb az eltérés, az elmaradás, és ebben a legjelentősebbek a feladataink.

A párt utánpótlásának nevelésében nagy szerepe van a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek. Tapasztalataink szerint a KISZ alapvetően eleget tesz kötelezettségeinek, és legjobbjait – a pártba felvettek több mint 60 százalékát – nagy felelősséggel ajánlja párttagnak. Mégis úgy ítéljük meg: az utóbbi időben a KISZ-szervezetek befolyása csökkent az ifjúság körében, ami kedvezőtlen hatással van a fiatalok politikai, közéleti aktivitására, a pártba való jelentkezésére. Az ifjúsági sajtó, a Magyar Ifjúság is jobban segíthetné a párt megismerését, a párthoz való közeledést, ha többet foglalkozna a pártélet különböző kérdéseinek bemutatásával, a fiatal párttagok helytállásával. A kétségbevonhatatlan és általánosan jellemző eredmények mellett a párton belül gyakran találkozhatunk azzal a helytelen szemlélettel, amely szerint a párttaggá nevelő munkánk gyengeségeiért kizárólag a KISZ-szervezeteket teszik felelőssé. Világossá kell tennünk, hogy a párt nem azt várja, hogy a KISZ nevelje a fiatalokat „kész" párttagokká. Elvárja viszont, hogy az ifjúsági szervezetek mozgósítsák őket politikai céljainkért; jelezzék a pártszervezeteknek, hogy az ifjú generáció tagjai közül kik nevelhetők kommunistává. A pártszervezetek feladata az, hogy a KISZ-szervezetekben a politizálásukkal, az aktivitásukkal kitűnt fiatalok közül minél többet megnyerjenek a párt eszméi számára, felkészítsék őket a párttagságra. E területen az előrelépés legfontosabb tényezője, hogy a párt befolyása, a párttagok kapcsolata a területükön élő fiatalokkal tovább

erősödjön, és az egyes idősebb párttagoknak a fiatalok iránti bizalmatlanságát closzlassuk.

Sokéves tapasztalatunk, hogy nem lehet eléggé hangsúlyozni az *ajánlók szerepét, felelősségét* a tagfelvételek előkészítésében, az új párttagok beilleszkedésének segítésében. Kedvező és mind szélesebb körben érzékelhető fejlemény, hogy az ajánlásokban a jövendő párttagnak nemcsak a kedvező tulajdonságait, hanem a munkájában, magatartásában és családi életében meglévő hiányosságait is megfogalmazzák, vagyis az embert teljesebben, árnyaltabban mutatják be. Mind többször tesznek javaslatot arra is, hogy a pártba való felvétele után munkájában, magatartásában, a közösséghez való viszonyában miben változtasson. E követendő jó példák mellett még szembetűnőbbé válnak az ajánlók egy része tevékenységének formális vonásai. Azoké, akik nem érzékelik munkájuk fontosságát, néha engedményeket tesznek a megítélésben, nem vállalnak megfelelően részt a nevelésben. Nem lehet egyetérteni azzal a helyenként tapasztalható gyakorlattal sem, hogy az ajánlók csak szűk körből, egy-két párt-, gazdasági, tömegszervezeti vezető közül kerülnek ki.

●●●

A pártépítés során, amikor a demokratikus elemek érvényesüléséről szólunk, ennek jelentőségét hangoztatjuk, gyakran visszatérő kérdések a következők: A párt taglétszáma megfelelő-e? Nem kellene-e engedni nagyobb arányú taglétszám-növekedést? A tagfelvételi munkát számokkal vagy politikai eszközökkel szabályozzuk?

Az elmúlt években a pártépítő munka feltételei összetettebbek lettek, a politikát befolyásoló kedvezőtlen gazdasági, életszínvonalbeli és tudati körülmények hatására nehezebbé váltak, ennek ellenére az MSZMP 871 ezres taglétszámát megfelelőnek tartjuk. A taglétszámnak ugyan megvan a maga sajátos szerepe, de a párt erejének mégsem ez a legfontosabb és főleg nem az abszolút értékű kifejezője. *Pártunk ereje* elsősorban és döntő mértékben a hosszú idő óta folytatott elvszerű,

reális politikájában, a munkásosztályhoz és az egész dolgozó néphez fűződő kapcsolatában jut kifejezésre.

Pártunk politikájával a párton kívüli lakosság széles köre rokonszenvez és elfogadja azt. Biztos vagyok abban, ha most kimondanánk azt, hogy a meglévő követelmények érvényesítése nélkül mindenkit, aki csak a párt tagja akar lenni, felveszünk, több tízezren kérnék felvételüket sorainkba. Nekünk azonban nem ez a célunk. A pártba mindenkor annyi jelentkezőt és főleg olyan embereket kell felvennünk, akikre politikai céljaink teljesítése érdekében szükség van. Ezért *a párt* sohasem mondhat le arról, hogy taglétszámát és annak *összetételét politikai eszközökkel* befolyásolja. Ezt elsősorban azzal érhetjük el, ha az egyes társadalmi osztályokhoz és rétegekhez tartozók iránti követelményeket differenciáltan – de elvi engedmények nélkül – fogalmazzuk meg. Ezt mindenkor az adott történelmi időszak politikai követelményeinek, a párt előtt álló feladatoknak és a párt minőségi fejlesztésének alárendelten kell alakítani. Jelenleg a párt minőségi összetételének a javítása és nem a taglétszám növelése a cél.

„A tagfelvételnél, a pártépítésnél – mint ahogyan azt Kádár János elvtárs a XIII. kongresszuson mondotta – *...soha sem szabad merev statisztikai normákból kiindulni. Az osztálykategóriák meghatározása világos, de minden tagfelvételnél egyéni elbírálás szükséges. Elengedhetetlen persze, hogy a munkások, a fizikai dolgozók megfelelő arányban képviselve legyenek."* Ennek a szemléletnek az érvényesítése nem zárja ki azt, hogy a társadalmi mozgásokat, a népesség összetételének változásait, az osztály- és rétegviszonyokat kövessük a statisztika módszerével a párton belül, és levonjuk ezekből az iránymutató politikai következtetéseket is. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a tagfelvételt „csupán" szervezeti alapon, bürokratikus módon értelmezzük – mint ahogyan ezt némelyek állítják. Az igazság kedvéért azonban azt is el kell ismernünk: minden törekvésünk, intézkedésünk ellenére egyes területeken – elsősorban kerületi, városi szinten – sajnos még mindig fellelhető az úgynevezett keretszámokban való gondolkodás és ennek hatása az irányításban. Ennek az az oka, hogy ez

az egyszerűbb és kényelmesebb megoldás, mint az alulról jövő kezdeményezés elbírálása és koordinálása.

A tagfelvételi munkában *alapelvünk* továbbra is az, hogy szövetségi politikánk érvényesítésével a társadalom minden osztályából és rétegéből a *legalkalmasabbak* kerüljenek a párt soraiba. Olyan emberek, akik politikai kiállásukkal, példamutató munkájukkal és magánéletükkel is bizonyították: méltóak a bizalomra. Az egyéni alkalmasság és elbírálás elve mellett természetesen figyelembe kell venni az adott pártszerv területére jellemző foglalkozási, életkori, képzettség szerinti *sajátosságokat*, és differenciáltan kell megfogalmazni az adott területek, pártszervezetek tagfelvételi munkájának követelményeit, és nem lehetnek egyforma elvárások egy üzem, egy intézmény vagy egy tanintézet esetében.

Az utóbbi időben sajnos, éppen az alkalmasságra hivatkozva, mind többször halljuk és publikációkból közvetlenül vagy közvetve kiolvashatjuk, hogy egyesek a párttagfelvételnél a munkásosztály és a parasztság rovására akarják előtérbe helyezni a más rétegekhez, elsősorban a szellemi foglalkozásúakhoz tartozókat. Ezzel nem lehet egyetérteni. Amikor a tagfelvételeknél az alkalmasságot és nem a számok elsődlegességét hangsúlyozzuk, *a párt munkásjellegének a megőrzését* változatlanul alapvető politikai kérdésnek tartjuk, egyrészt a hatalom jellege, másrészt társadalmunk szerkezete miatt. Az MSZMP a munkásosztály forradalmi élcsapata, és ennek a pártépítő munkában is tükröződnie kell. Politikailag nem tartható, hogy az utóbbi időben a tagfelvételeken belül fokozatosan csökken a munkások aránya. Az 1980. évi 52 százalékról 45,1 százalékra esett vissza, és csökkent a parasztság köréből felvettek száma is. Természetesen a munkások felvételének hangúlyozott megfogalmazása mellett a jövőben is várjuk sorainkba a szellemi dolgozókat, közöttük az értelmiség legjobbjait, a többi között a művészeket, a népművelőket, az újságírókat, az igazságügyi szakértőket, a külkereskedőket, de nem a munkások és parasztok felvételének a háttérbe szorítása árán.

A párt minőségi összetételét, a párttagok demokratikus jogainak és kötelességeinek érvényesülését, fejlesztését a pártban lévők aktivitása, a tagfelvételek és a kikerülések együttesen befolyásolják. Ez is jelzi, hogy a következő időszakban a pártba felvettek összetétele minőségi javítása mellett érvényesíteni kell a párttagok iránt a magasabb követelményeket, a párt folyamatos öntisztulását.

A kongresszus előkészítése során és napjainkban is a párttagok széles köre fogalmazta és fogalmazza meg azt a kérést, hogy az irányító pártszervek, a vezetőségek *határozottabban* lépjenek fel a kötelességüket elhanyagoló párttagokkal szemben. Ezt az igényt a XIII. kongresszus határozata a következő szavakkal rögzítette: *„Meg kell válni azoktól, akik nem tesznek eleget kötelességeiknek, s akik alkalmatlanná váltak a párttagságra."* Ezzel mindannyian egyetértünk, de hozzá kell tenni, hogy ez nem valamiféle soha nem hallott, soha nem látott igény. De éppen ezért – tapasztalatainkból is kiindulva – *ebben nem lehet adminisztratív jellegű kampánymunkára* hagyatkozni. A párt öntisztulását folyamatosan, elsősorban a kommunista közösségek vezetésével, közreműködésével lehetett eddig is, és kell a jövőben is elérni. Egyebek között úgy, hogy a párttagoknak nyíltan meg kell mondani – és erre már az 1985-ös beszámoló taggyűléseket megelőző beszélgetések is lehetőséget nyújtottak –, ha a közösség nem elégedett munkájukkal vagy magatartásukkal. Egyúttal lehetőséget kell adni magatartásuk megváltoztatására, meghatározva az elvárásokat. A próbaidő eltelte után szülessen döntés – a párttag egyetértésével, véleményének meghallgatásával – a tagsági viszony megtartásáról vagy megszüntetéséről.

A követelmények következetes és szigorú számonkérésével meg kell tudnunk védeni a párt erejét, egységét és vonzerejét még akkor is, ha az alkalmatlanoktól való megválás a párttaglétszám valamelyes csökkenését eredményezi.

(A pártdemokrácia helyzete és fejlesztésének feladatai címmel tartott elméleti tanácskozáson elhangzott korreferátum szerkesztett változata.)

Bogyó Tibor

A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS FŐBB KÉRDÉSEI A VII. ÖTÉVES TERVBEN. I. RÉSZ

A társadalom, a gazdaság egyik alapkérdése mindenkor **a gazdasági növekedés** üteme és minősége. Még inkább így van ez jelentős változások időszakában – legyenek ezek gazdaságiak vagy azon kívüliek –, a fejlődésiszakasz-váltáskor.

A magyar népgazdaság eddigi fejlődése, az elért eredmények, vívmányok megőrzése, a további előrehaladás biztosítása, a társadalom, az ország gazdaságának gyarapítása a gazdasági fejlődés új pályára állításának stratégiai feladatát tűzte napirendre. Egyidejűleg gazdaságunknak nagy horderejű, korszakos világgazdasági változások kihívásaira kell választ adnia, a változások diktálta követelményeknek megfelelnie *strukturálisan, hatékonyságban és minőségben* egyaránt. Termelőerőink technikai-technológiai fejlesztését fel kell gyorsítani, hogy a világ élvonalától való lemaradásunk ne fokozódjék, azt legalább megállítsuk, illetve mérséklődését megalapozzuk. Ezzel párhuzamosan belső társadalmi-gazdasági feladatainkat, nehézségeinket is meg kell oldani, társadalompolitikai elkötelezettségeinknek eleget tenni, belpolitikai stabilitásunk gazdasági alapját megőrizni, sőt tovább szilárdítani. Történelmi horderejű feladatok ezek, amelyek a magyar gazdaság működését hosszabb távon alapvetően meghatározzák, s amelyeket csak úgy tudunk megoldani, ha gazdasági fejlődésünket minőségileg új pá-

lyára vezényeljük, gazdálkodásunkat lényegesen javítjuk, tartalékainkat hatásosabban kiaknázzuk. Mindez – a társadalmilag végzett munka tudatosabbá, hatékonyabbá tétele – feltételezi továbbá az ideológiai tevékenység – ebben kiemelten a propaganda, a társadalomtudományi kutatások – közreműködését, az elmélet feltáró, tisztázó támogatását.

Forrás: a gazdasági növekedés

Társadalmi közvéleményünkben egyre tisztább és kiérleltebb az a felismerés, hogy az életszínvonal tartós, érzékelhető emelkedése, az élet- és munkakörülmények lényeges javulása hosszú távon csak gazdasági fejlődésünk, növekedésünk dinamikusabb üteme mellett lehetséges. Ezért a fogyasztóiár-színvonal mérséklésének igényén túl *a növekedés gyorsítására tapasztalható a legnagyobb elvárás a társadalom egésze részéről.* A megoldás lehetséges útjai ugyan eltérőek, de ezzel a társadalmi igénnyel a jövőt illetően mindenképpen számolni kell, ahogyan számolt már a párt a XIII. kongresszusra való felkészülés idején, a VII. ötéves népgazdasági terv kidolgozásakor is.

Azt is figyelembe kell venni, hogy az egyensúly következetes fenntartása és megszilárdítása – ami elengedhetetlen – már nem lehetséges a *belföldi felhasználás* terhére. 1978–1980-ban, a külső egyensúlyi helyzet rohamos rosszabbodásának körülményei között éppen e folyamat lassítása, megállítása, majd megfordítása érdekében elkerülhetetlen volt, hogy a főbb gazdasági folyamatokat, így a növekedést, az elosztást, a belső felhasználást az egyensúlyjavításnak rendeljük alá. Az ezek terhére nyerhető lehetőségeinket azonban lényegében kihasználtuk, ebben közel jutottunk a gazdasági és politikai szempontból elviselhető határhoz. Ezért *a belföldi felhasználás növelése társadalompolitikailag és gazdaságilag egyaránt szükséges.* Az életszínvonal emelését illetően a társadalompolitikai elvárás a meghatározó, bár a teljesítményekre való hatás, ösztönzés sem elhanyagolható. A felhalmozás, főleg a hatékony *beru-*

házások növelését pedig alapvetően jövőbeli gazdasági fejlődésünk megalapozása, a műszaki fejlesztésben, színvonalban való lemaradásunk fokozódásának elkerülése, a gazdaságnak az intenzív növekedési pályára való vezénylése, ennek technikai alátámasztása indokolja. Ebben a tekintetben sem szabad azonban megfeledkezni a szélesebb körű összefüggésről. Társadalmi viszonyaink fejlesztése, szocialista jellegük kiteljesedése alapvetően gazdaságunk potenciáljától, fejlődőképességétől, illetve tényleges növekedésétől függ. Ezt felismerve mondta ki pártunk XIII. kongresszusa: *„A következő években élénkíteni kell a gazdasági fejlődést. Az intenzív gazdálkodás erőteljes és általános kibontakoztatásával, a ráfordítások csökkentésével, a tartalékok teljesebb hasznosításával olyan megalapozott növekedést kell elérni, amely lehetővé teszi az egyensúly további javítását, a népgazdaság anyagi-műszaki alapjainak fokozatos és széles körű megújítását, a népjólét emelését. A VII. ötéves terv legyen a megalapozott és növekvő ütemű gazdasági fejlődés programja."*

Gazdaságunk körülményei

A gazdaságpolitika, a tervező munka egyik legfontosabb feladata volt tehát a VII. ötéves népgazdasági tervben olyan fejlődési pályát felvázolni, amelyen haladva biztosítható a gazdasági növekedés élénkítése, az ehhez *szükséges feltételek* megteremtése. Ez számos vonatkozásban sajátos körülmények és feltételek között valósulhat meg.

Mindenekelőtt azt kellett és kell szem előtt tartani, hogy **a termelési tényezők** oldaláról a szocializmus építésének, a népgazdaság fejlődésének extenzív szakaszából egyértelműen új, az úgynevezett intenzív szakaszába érkeztünk. Ez azt jelenti, hogy a gazdasági növekedést nem alapozhatjuk a termelési tényezők nagymértékű mennyiségi bővítésére. Köztudott, hogy nincs felesleges, újonnan munkába állítható *munkaerőnk*, s a demográfiai helyzet alakulása miatt ezzel hosszabb távon sem számolhatunk. Az egy főre jutó

munkaidőalap növelése sem járható út. E tekintetben kétirányú feladatunk van: egyfelől a főmunkaidő teljes, hatékony kihasználását s ezáltal lényeges teljesítményjavulást biztosítani, másfelől – az előzővel összefüggésben is – jelentős területeken a túlmunkaidőben végzett tevékenységek átgondolt alakítása, messzemenő figyelemmel az egyéni és társadalmi érdekekre, szükségletekre.

Gazdag *nyersanyag- és energia*forrásokkal nem rendelkezünk. A felhasználás-növekményt, sőt a hazai termelés néhány területen nem kizárt csökkenését behozatalból vagyunk kénytelenek fedezni. Ennek költségei az utóbbi 10–13 évben rendkívül magas szintre emelkedtek – ráadásul számunkra kedvezőtlenül alakultak az általunk exportált termékek árai –, s érzékelhető kedvező változásra e téren a jövőben sem számíthatunk. A kiszolgáltatottság elkerülése mellett a népgazdaság exportképessége, a kivitel gazdaságossága is határt szab tehát az anyag- és energiaigényes, vagy csak változatlan fajlagos felhasználással járó gazdasági növekedésnek, az ilyen jellegű fejlődés gyorsításának.

Új beruházások mennyiségileg mértéktelenül nem bővíthetők. Változatlan struktúrában és hatékonysági szinten a beruházások kiterjesztése nem is kívánatos, mivel ez konzerválná a magas ráfordításokat, fokozná a népgazdaság importigényességét anélkül, hogy az exportképesség arányos vagy kedvezőbb javulását lehetővé tenné. A fejlesztéspolitika minőségi javítása, a beruházási tevékenység hatékonyságának emelése tehát elkerülhetetlen. Csak ebben az esetben lesz lehetséges, hogy a beruházások mérsékelt, bár fokozatosan élénkülő növekedése a gazdaság fellendítését elfogadhatóan megalapozza.

Gazdaságunk előrehaladását 1986–1990-ben sem alapozhatjuk külső erőforrásokra. Azzal kell számolni, hogy a megtermelt **nemzeti jövedelem** meghatározott – 1987-től feltételezhetően tovább nem növekvő, 1989–1990-ben csökkenő – hányadát a külső egyensúlyi helyzet megszilárdítására, az adósságállomány mindkét fő relációban való csökkentésére kell fordítani. *Nincs más alternatíva sem a belső, sem a külső feltételek*

oldaláról. Ellenkező esetben növekedne országunk, népgazdaságunk külső sebezhetősége, gyengülne gazdaságpolitikánk következetessége, szinte automatikusan mérséklődnének a gazdasággal, gazdálkodással szemben szükségszerűen támasztott hatékonysági, strukturális, minőségi követelmények. *Alapvető érdekünk fűződik nemzetközi hitelképességünk megőrzéséhez* is, amely viszont nagymértékben függ az egyensúlypolitika következetes továbbfolytatásától. A nemzetközi pénzügyi helyzet „látens", rejtett problémáit sem lehet figyelmen kívül hagyni csakúgy, mint a felvehető hitelek feltételeit. Az is a megítélés fontos kritériumai közé tartozik, hogy *nem általában van szükségünk forrásokra, hanem kizárólag a konkrét, a gazdaságos, az exportképes fejlesztési célok finanszírozására.* Mindez nem zárja ki azonban, hogy a VII. ötéves terv időszakában ne keressük erről az oldalról a feladataink gyors, hatékony megoldását segítő lehetőségeket. Főleg a működő tőke fokozott bevonására, illetve más formákban struktúraátalakító hitelek felvételére kell törekedni.

A fent kifejtettekből következik, hogy gazdasági növekedésünk a jövőben még nagyobb mértékben a kiviteltől, annak bővítésétől függ, illetve gazdasági fejlődésünk még érzékenyebbé válik a külső hatásokra. Ez nem pusztán az egyensúlyorientációból, az adósságállomány elengedhetetlen, tervszerű mérsékléséből következik, hanem a növekedéshez, az életszínvonal emeléséhez, a beruházások hatékonyságának javításához elengedhetetlen import, azaz a gazdaság folyamatos és javuló működéséhez szükséges behozatal biztosításából is. Ezt követeli ezen túlmenően külső veszteségeink, mindenekelőtt az árveszteségek növekedésének megállítása, illetve csökkentése. A termelés fejlődésének a kivitel növelését, de főképpen gazdaságosságának javítását kell szolgálnia. A magyar gazdaság számára létkérdés tehát a magasabb piaci igényekhez, a megnövekedett strukturális, hatékonysági követelményekhez minél gyorsabban és eredményesebben alkalmazkodni. A belföldi felhasználás is csak ebben

az esetben lesz dinamikusabban növelhető, a termelés, a gazdaság korszerűsítése is így lesz gyorsítható.

Mindezek után nyilvánvaló, hogy a gazdasági növekedés, annak élénkítése nem alapozható kizárólag a **belső kereslet** bővítésére, miközben nagyon fontos feladat a belső egyensúlyi viszonyok erősítése, megszilárdítása, a kereslet javuló, magasabb szinten történő kielégítése.

Az elkövetkező időszakban a **világgazdasági feltételek**ben számunkra kedvező elmozdulás lényegében nem várható. Reálisan csak arra számíthatunk, illetve építhetünk, hogy a környezet romlási folyamata egészében lelassul, de egyes részterületeken még így sem zárhatók ki nagyobb mértékű kedvezőtlen változások (például az árakban, a keresletben, a hitelfeltételekben). Következésképpen a gazdasági fejlődés csak úgy és olyan mértékben dinamizálható, ahogyan és amilyen mértékben sikerül *hatékonysági, strukturális belső tartalékainkat mozgósítani,* a gazdálkodást javítani.

Gazdasági növekedésünk élénkítése a meglévő, illetve reálisan megteremthető feltételekre építhető, ezért **csak fokozatosan** következhet be. Gyors, máról holnapra bekövetkező ugrásszerű változást nem szabad sem várni, sem erőltetni. Egyfelől számolni kell azzal, hogy az 1985. évi gazdasági fejlődés tervezettől való elmaradása a konszolidációs periódust, illetve a gazdaság külső-belső megszilárdításának feladatait egykét évvel kitolta (1986-ban például abszolúte és relatíve is növelni kell a nemzeti jövedelemből a külső egyensúlyi helyzet javítását szolgáló hányadot, a beruházásokat pedig nem lehet növelni). Másfelől a kibontakozás anyagi, szabályozásbeli stb. feltételei is csak lépésről lépésre haladva teremthetők meg. Végül a fejlődés minőségileg új felhajtóerőinek kibontakoztatása is időigényes folyamat. Ehhez ugyanis lényeges szemléletbeli, magatartásbeli változások is kellenek – emiatt nagy a propaganda felelőssége – s ezek közismerten nem a legváltozékonyabb elemei a társadalmi-gazdasági struktúráknak.

Ily módon *a gazdasági növekedés élénkítése a minőségi tényezők hatásából táplálkozhat, piac- és költségérzékeny, azaz differenciált lehet,* ezért meg kell hogy feleljen:

— az intenzív jellegnek,
— az egyensúlyi követelményeknek,
— az exportorientáció erősítésének,
— a realitás követelményének és a fokozatos kibontakozás lehetőségének.

A dinamizálást *kizárólag* az intenzív tényezőkre, forrásokra alapozhatjuk. Következésképpen a gazdasági növekedés, az élénkítés alapvetően a népgazdaság jövedelemtermelő képességének javításával függ össze.

E követelményeknek csak úgy tehetünk eleget, ha a gazdálkodás minden szférájában és szintjén általánossá válik az ésszerű gazdálkodás, a gyártmánystruktúra jobban igazodik a tényleges és gyorsan változó piaci igényekhez, jó minőségű termékek kerülnek belső fogyasztásra éppúgy, mint a nemzetközi piacokra. Joggal hangsúlyozza pártunk XIII. kongresszusának a gazdasági építőmunka fejlesztésére vonatkozó határozata: *„A tervidőszak legfontosabb gazdaságpolitikai célja, hogy az intenzív fejlődést a termelési folyamat minden elemére kiterjesszük. Fokozni kell a gazdaság jövedelemtermelő képességét. Adottságainkhoz, a hazai és a külpiaci kereslethez jobban igazodva meg kell gyorsítani a termelési szerkezet átalakítását. Alapkövetelmény, hogy a termékek minősége javuljon, és a műszaki-technikai szint fokozatosan közelítsen a nemzetközi élvonalhoz. Fontos, hogy nagyobb mértékben és ésszerűbben hasznosítsuk hazai természeti erőforrásainkat, fejlesszük a termelést szolgáló infrastruktúrát, a háttéripart, az alkatrészgyártást. A jövedelmező gazdálkodás legyen a cselekvés általános normája. Javítani kell a munka szervezettségét, fegyelmét, kulturáltságát, a gazdálkodó szervezetek alkalmazkodóképességét és vállalkozókészségét, a vállalatok közötti együttműködést."*

A növekedés az egyensúlyi követelményeknek csak akkor felelhet meg, ha alapvetően az exportképesség fokozását, javítását szolgálja, illetve azon alapul. A gazdasági növekedést élénkíteni is annak arányában célszerű, amilyen mértékben e területen előre tudunk lépni. **Az exportorientációnak** ezért még fokozottabban a termelés, a fejlesztéspolitika vezérlő elvévé kell válnia, amely azt igényli, hogy a vállalatok cselekvési irányait, fejlesztéspolitikájukat, egész gazdálkodásukat a nemzetközi versenyképesség fokozására való törekvés szabja meg. Tartalmilag ez mindenekelőtt a nem rubel elszámolású export lehetőségek feltárását, előnyös kihasználását, a fejlesztés ilyen irányú igazítását, a rendelkezésre álló erőforrások célraorientált és jobb hasznosítását jelenti. Alapvető követelmény az is, hogy a termelés szerkezetében gyors és folyamatos változások menjenek végbe, kínálatunk jobban igazodjon a külpiaci és belső kereslethez, a műszaki fejlődés fő követelményeihez. Ennek megalapozása végett a termelő szférában a hatékony, exportorientált fejlődést segítő, korszerűsítő jellegű, a műszaki fejlesztést előrevivő, a szerkezeti változásokat gyorsító beruházásoknak kell túlsúlyba kerülni.

A növekedés a belső kereslet élénkítésére tartósan azért nem alapozható, mivel az a hatékonyság, a minőség, az exportképesség, az importigényesség adott szintje mellett szinte elkerülhetetlenül az egyensúlyi viszonyok megbomlásához, a hatékonyságjavulás megtorpanásához, további kedvezőtlen hatások (pl. infláció felerősödése stb.) kibontakozásához, azaz önnön forrásaink beszűküléséhez vezetne. Erre intenek egyértelműen az 1973–1978. évi tapasztalatok, amikor kísérlet történt a többi között a magas növekedési ütem, a belső felhasználás nagyságának fenntartására, külső hatások hitelekkel történő lefogásának stb. érvényesítésére. Közismert, mi lett ennek az „eredménye". Ezért döntően csak *az exportorientáció erősítése, a nemzetközi versenyképesség javítása, a világpiaci igényeknek, követelményeknek is megfelelő hatékonyságjavulás, a struktúrakorszerűsítés lehet a gazdasági növekedés mércéje.*

A gazdasági növekedés napirenden levő élénkítésekor tehát megfontoltságra, mérlegelésre, a szükséges feltételek megteremtésére volt és van szükség. Ez azonban nem lehet sem indoka, sem fedezéke tétlenségnek, elbátortalanodásnak, túlzott óvatosságnak.

A Lábatlani Papírgyár egyik automata gépsora. Ezen készül a papírszalvéta alapanyaga

VÁLSÁG VAGY RENESZÁNSZ?

VITA A HAZAI MARXISTA GONDOLKODÁSRÓL ÉS KUTATÁSRÓL

A „hazai marxista filozófia, társadalomelmélet, társadalomtörténet-elmélet, struktúraelemzés, módszerkutatás szélcsendjéről" fejtett ki szenvedélyes gondolatokat Papp Zsolt 1984. október 5-én az Élet és Irodalomban. Több mint egy év telt el azóta, s az immár a Kritikában folytatott eszmecsere egyik legújabb hozzászólója úgy minősítette a cikk körül kirobbant viharos vitát, hogy az „fordulat a marxizmus hazai, felszabadulás utáni történetében". Fordulat vagy nem fordulat, erről külön polémiát is lehetne éppen nyitni: az ellenben bizonyos, hogy a disputa igen *szerteágazó*. Akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy *eredeti* és *néha túlzó, szélsőséges, de érdekes nézetek gyűjteménye*. S az is biztos, hogy azok, akik a marxizmus–leninizmus terjesztésével foglalkoznak hazánkban, a vita tényét nem hagyhatják figyelmen kívül munkájukban.

Most, amikor röviden összegezni próbáljuk ennek eddigi menetét, természetesen nem vállalkozhatunk sem értékelésre-osztályozásra, sem pedig arra, hogy valami módon túllépjünk e vita lényeges megállapításain; ha úgy tetszik, szolgai feladatot vállal a recenzens, nevezetesen megkísérli kommentár nélkül a polémia eddigi menetére és néhány megállapítására irányítani a figyelmet, pusztán az érdeklődés felkeltésének igényével.

Miről is szólt *Papp Zsolt Mielőtt megalvadunk* című cikke? Személyes oktatói tapasztalatai alapján mindenekelőtt reális és őszinte helyzetképet igyekezett felvázolni, megmutatva, hogy a hatvanas évek hazai marxizmus-reneszánsza után, a hetvenes évektől kezdve az egyetemisták jórészt elfordultak a marxizmustól, s Marx körül „viszonylagos csend" uralkodik, a marxizmus kutatása defenzívában van. Papp a marxizmus kutatásában és népszerűsítésében nem egyszerűen „szélcsendről", hanem „bevont vitorlákról" beszélt, azaz arról, hogy a hetvenes évek ugyan nyugaton – ő főképp az angolszász marxizáló irodalomra hivatkozik ez alkalommal – a marxista kutatás megújulását és a filozófiai-közgazdasági irodalom fellendülését hozták: miközben az ottani társadalomkutatók, állandóan visszanyúlva Marxhoz, kísérelnek meg válaszolni korunk nagy kérdéseire, hazánkban általában nem ismerik napjaink nyugati marxista irodalmát.

Papp Zsoltnak természetesen nincsenek illúziói az angolszász nyelvterület szociológiai-filozófiai irodalmával kapcsolatban. Úgy véli: az angolszász szociológia egésze nem vált ugyan marxistává, marxizmusa viszont még talán soha nem volt ilyen erős.

A cikkíró alapos tárgyismerettel, akár valami varázssipkából húzza elő *újabb* és *újabb iskolák,* irányzatok képviselőinek műveit, jelezve, kik térnek vissza Marxhoz, vagy indulnak ki belőle. Magyarországon persze egyikük sem termékenyítheti meg a marxista társadalomkutatást, a szerző szerint azon egyszerű oknál fogva, hogy talán fölös óvatosságból nem adják ki őket.

Papp Zsolt mégis a sokféle marxista irányzat megismerésétől, megtermékenyítő hatásától remélné a hazai marxista kutatás offenzíváját. Az Élet és Irodalomban megjelent két meglehetősen éles hangú hozzászólás azonban ezt hiú reménynek ítélte. *Ludassy Máriának* a Visszhang rovatban közölt glosszája arra a kényes kérdésre igyekszik válaszolni, hogy miért ment el állítólag az ő nemzedékénél tizenöt évvel fiatalabbak kedve a marxizmustól. Azt a merész állítást kockáztatja meg, hogy az elmaradt hallgatóság most a politikai perspektívát hiányolja! Míg a ré-

gebbi, a hatvanas évekbeli nemzedék „új humanista kredót" hirdetett meg, és „aktuális társadalmi tartalmat keresett az akkori Marx reneszánszban", ma ellenben ilyen feltételek egyszerűen nincsenek. Ezzel az állásponttal többé-kevésbé összhangban van *Garai László* nagyobb terjedelmű hozzászólása, amely *„Egy szót arról, amiről egy szót se"* címmel jelent meg. A cikk írója szintén nyugaton szerzett kutatói tapasztalataira hivatkozik, aláhúzva, hogy nem holmi elvont marxizmusnak van helye idehaza, mert „hivatásos társadalomtudósok és a küldetéses marxisták körén messze túlmutató hatása annak a megnyilvánulásnak van, amelyben a marxista tudós arra keres magyarázatot, ami a világból marxista szándékkal lett megváltoztatva". Ez magyarán annyit jelentene, hogy azokban a művekben van a megújulás forrása, amelyek *nyugaton* a létező szocializmus problémáit kutatják.

Garai László azonban túl is lép ezen a gondolatkörön, és Lukács Györgynek egy 1960-as években készült interjújára hivatkozva kifejti: elsősorban a gazdasági mechanizmus szocialista reformját kell megalapozni elméleti munkával, „amely mindenekelőtt tisztázná, hogy miben áll a megteremtendő rendszerek szocialista és gazdasági szükségszerűsége". A szerző ugyancsak nem elsősorban hazai kutatásokból indul ki, hanem ő is a nyugatról származó szellemi importra gondol, de olyan művekre, amelyek nyugatról inspirálják a magyar társadalom mélyebb és „elméleti igényű önismeretét". Szerinte e kívülről jövő hatások nyomán megkezdődhetne a „hazai önmegismerés".

★★★

E három cikk megjelenése után az Élet és Irodalom szerkesztősége „közbeszólt" egy rövid glossza erejéig. Valójában gyakorlatilag berekesztődött a lap hasábjain a vita. Fél évvel később a *Kritika* című folyóiratban folytatódott: a Kritika az újabb polémiával nyíltan vállalta, hogy az Élet és Irodalomban megrekedt eszmecserét viszi tovább.

A folytatás meglehetősen *éles hangú polémia* az

Élet és Irodalom cikkíróival. Az első hozzászóló: *Villányi Jenő* elmondja cikkének elején, hogy nyugdíjasokból álló marxista körük vitáinak középpontjában a *„marxizmus féltése"* áll... Papp Zsolt munkája Villányi szerint „rendkívül tanulságos, ezenkívül szellemes és hasznos, mert a szerző harcot akar indítani a szkepticizmus ellen". Ám szerinte „fejére állt a jószándék". Villányit nem a fiatalok körében tapasztalható szkepszis tölti el aggodalommal, hanem az, hogy miért nem magyarázta meg Papp Zsolt egyértelműen a fiataloknak: a „párt és az állam az ötvenes évek után visszaállította a lenini normákat, és ma is" „arra kell ügyelni, hogy a reform szelleme ne térjen el a marxizmus-leninizmus szellemétől".

A továbbiakban részletesen kitér Ludassy Mária eszmefuttatására, és védelmébe veszi a hatvanas évek Ludassy által támadott marxizmus-oktatását, miszerint „nem igaz, hogy a marxizmus elméletét ugyanolyan dogmatikusan tanítottuk volna a hatvanas évek végén, mint az ötvenes évek elején".

Karikó Sándor Marx nélkül nem megy című cikke tulajdonképpen meg is erősíti Papp Zsolt helyzetelemzését: „bizonyos körökben ma nem divat Marxot ismerni, de sikk – mondjuk – Nietzschére, Sartrera, Marcuséra hivatkozni. Újabban... mintha terjedne a Marxból való kiábrándulás jelensége is." A megoldás szerinte: *vissza Marxhoz.* Tőkei Ferenc gondolatmenetével egyezően, indokoltnak, aktuálisnak tartja a marxi hagyaték „újbóli, már-már makacs vizsgálatát". A szerző azonban *nem öncélú, pusztán a megismerést szolgáló Marx-kutatásokra* gondol, hanem annak vizsgálatára, hogy „Marx életműve tud-e fontos, netán új mondanivalóval szolgálni mai társadalmi gyakorlatunkban". Karikó elemzése távolról sem a helyzet egyszerű felvázolására terjed. Megállapítja a többi között: „Ha bizonyítani akarjuk a szocialista társadalom magasabbrendűségét (márpedig miért mondanánk le erről a célról?), akkor a tőkés világrendszerrel szembe *kell* állítanunk egy legalább ugyanolyan *hatékony* és *erős* másik világgazdasági rendszert." Cikké-

nek végkicsengése: „A marxizmus képviselőinek úgy *kell* visszatérniök Marxhoz..., hogy tevékenységükből kitűnjék: ez az eszmerendszer nem egy világhatalom hivatalos ideológiája, nem a forradalmi munkáspárt agitációs elmeszüleménye, hanem valójában az egész emberiség évezredes vágya, természetes szükséglete, a világtörténelem tapasztalataiból leszűrt általános tanulság."

A következő hozzászólónak: *Domokos Annának* nincsenek illúziói aziránt, hogy „beépülhet a tömegek tudatába a marxizmus *minden* lényeges szövege, rétege, mondanivalója". De úgy véli, hogy *éppen a marxizmus–leninizmus szisztematikus oktatásában* vannak a legnagyobb tartalékok, a „kihasználatlan lehetőségek". A hozzászóló ugyanakkor hitet tesz az oktatás *magasabb elméleti igénye* mellett. Alapvető feltétele ennek, hogy az „oktatást nem szolgáltatják ki a napi politika konjunktúrájának", ha „taktikai kérdéseket nem emelnek elvi magaslatra".

A vita egyik leggondolatgazdagabb hozzászólását *Thoma László* adta közre, történetileg elemezve, hogyan alakult ki az a helyzet, amelyben „nem Marx, hanem a marxista gondolkodás került új, nyugtalanító kérdések elé", s csatlakozik azokhoz, akik úgy vélik: „Marxhoz csak jelenünk elemzése s a jövő esélyeinek felvázolása kapcsolhat bennünket". Thoma tulajdonképpen Papp gondolatmenetéhez tér vissza azzal, hogy igen alapos gondolattörténeti elemzést készít arról, mi lehetett az oka, hogy a hetvenes évek „vissza Marxhoz" irányzatai fellendülésének és a különböző „neoliberális és neokonzervatív iskolák kudarcában" leli meg az okot. Ugyancsak történeti okokra vezeti vissza a magyarországi fáziskésést, és rámutat, hogy a „marxizmus kérdése ma nálunk akár tömegbázisát tekintve is, aligha propagandisztikus kérdés. A marxizmushoz való ambivalens viszonyban a saját viszonyunkban a saját jövőnkkel szembeni értékzavarokkal és kételkedéssel terhelt viszonyunk fejeződik ki."

A megoldásra és a kibontakozásra vonatkozóan Kantra hivatkozva jelenti ki, hogy *„a szkepszis nem ígér semmit"*, s a *„reálisan belátható cél- és értékté-*

telezésben" látja azt az eszmei alternatívát, ami a szkepszis helyébe kerül.

Thoma azonban nem csupán a szkepszist veti el – Kantot idézve –, hanem egyszersmind mindenfajta dogmatizmust is. „Tehetjük Marx képét az általunk meg nem értett ellentmondások ‚elé', vagy ‚mögé', vagy ‚mellé', attól azok az ellentmondások nem lesznek világosabbak. Marx nem a történelem célja, és semmilyen hit az ember végső rendeltetésében vagy a fejlődés céljában nem lehet pusztán deklaráció, melylyel kínos kérdéseinket eltakarjuk."

Őszinte és lényegretörő gondolatmenet *Gyertyán Erviné*, amelyet *A marxizmusról a XX. század negyedik negyedében* címmel adott közre, s a szerző a marxizmus hegemóniájának fogalmát igyekszik sajátosan megvilágítani. E cikk is törekszik erősíteni a Papp Zsolt által felvázolt kép realitását. Eretnek nézetnek jellemzi éppen saját véleményét: „amennyire lelkesít a marxizmus hegemóniájának *programja*, annyira nem hiszek a marxizmus hegemóniájának *létében, megvalósultságában*, már ami a társadalmi tudat szerkezetében való mennyiségi arányát illeti". Gyertyán szerint a marxizmus helyzetének „problémái" tulajdonképpen az „égetően időszerű megújulás kierőszakolását" fogják magukkal hozni. A megújulás feltétele az ő értelmezésében nem más, mint a „vissza Marxhoz, előre korunk jelenségéhez" jelszó *racionális értelmezése*, aminek lényege: korunk jelenségeihez előrelépni – meggyőződése szerint – hitelesen csak marxi módszerekkel lehet.

A *Teóriánk állapota és lehetősége* című cikk – amely Gyertyán cikkével együtt a Kritika júliusi számában jelent meg – írója, *Erdei János* viszont nem „eretneknek", hanem „szkeptikusnak" vallja magát, de végkövetkeztetése alig tér el az előtte vagy vele együtt szólóétól, ő szintén *a reális látásmód szükségességére* helyezi a hangsúlyt. Rendkívül feltűnő az egybecsengés. Gyertyán azt írja: „az a marxizmus, amely beéri a marxizmus múltjával – bizony bármilyen furcsán hangozzék is ez a formula –, reakciós marxizmus, vagy ha úgy tetszik, a marxizmus reakciós irányzata.

Mert ilyen is van." Erdei János pedig a helyes, marxista politika és teória előfeltételének tekinti, hogy az itt Európa e szögletében is „a változót, a realitást éppúgy vegye tekintetbe, mint az általa elképzelt kifejletet".

★★★

Ezzel, úgy tűnik, a vitának kialakultak a világos front- és elválasztóvonalai, alapkérdései: importáljuk-e a marxizmus reneszánszát vagy teremtsük meg; visszatérjünk-e Marxhoz vagy előrelépjünk tőle; módszer-e kérdéseink megoldásához Marx, vagy elmélet, avagy épp előfeltétel; az oktatás és a kutatás szubjektív elmaradása vagy az objektív gazdasági-társadalmi fejlődés lelassulása okozza az „állóvizet" és a „vitorlák bevonását"? Tegyük hozzá, a vitázók *egytől egyig a marxizmus megújításának fontosságát és időszerűségét* hangsúlyozzák, noha e lehetőségeket meglehetősen *különböző módon* ítélik meg. Legszélsőségesebben biztosan Ludassy Mária, aki a vitán belül *külön vitába* keveredik Szegő Andreával és Tőkei Ferenccel.

A szerkesztőség ugyanis ezen eszmecsere keretében adott helyet Ludassy Mária kritikus reflexióinak. A cikkíró *A balgaság dicsérete* címmel *megjegyzéseket* fűz a Társadalomtudományi Intézet vitájához, pontosabban „egynémely hozzászólását" karikírozza. A szerző itt abbeli véleményének ad hangot, hogy ott a „szent együgyűség" uralkodott, miközben a polgári tudomány térhódítása elleni támadások sokszor „csupán a szaktudományos tájékozottság, átfogó filozófiai kultúra nélkül művelhető marxizmus igényét leplezték". Ludassynak igen gazdag frazeológia áll rendelkezésére, hogy megbélyegezze a szerinte rég anakronisztikussá vált „tud. szoc. frázisokat".

Szegő Andrea Vita helyett jegyzékváltás? című írása jogosan mutat rá, hogy igen olcsó eljárás kipécézni primitív értelmezéseket, a klasszikusokkal elkeresztelt úgynevezett „buta marxizmus" tételeit és szenvedélyesen állást foglalni ellenük. A cikkből kiderül, hogy az emlegetett vita lényege a gazdasági reform értelmezé-

sekhez kapcsolódó filozófiai és politikai nézetek konfrontációja volt. S a cikkíró nem csekély vitakészséggel és indulattal foglal állást a reform-közgazdaságtan olyan nézetrendszere ellen, amelynek „legdogmatikusabb" tétele a „tökéletes versenyen alapuló piackoncepció". Szellemesen érvel amellett, hogy a marxizmus egyik jelenlegi *kulcskérdése* a reform és a marxizmus kapcsolata. Eljut a filozófia s a politikai gazdaságtan kérdéseinek és a munkásmozgalom problémáinak összekapcsolása révén ahhoz a következtetéshez is, hogy „sem keleten, sem nyugaton nem találtuk meg a klasszikus válságok nélküli kapitalista fejlődésre adekvát marxista gazdaságelméletet és mozgalmi stratégiát".

Minthogy Ludassy támadó élű cikkét a Társadalomtudományi Intézet vitája ihlette, és Szegő Andrea szintén erről a helyszínről rugaszkodik el, szorosan kapcsolódik e vitán belüli vitához az említett eszmecsere vezetője: *Tőkei Ferenc,* aki annak legfontosabb vonatkozásaként értékeli a magyar reformpolitika elméleti megalapozását. „Fontos fejtegetések bizonyították – jelzi –, hogyha a marxizmus nem képes érvényesíteni az erejét a reform megalapozásában, akkor annak ideológiájában elkerülhetetlenül mind nagyobb szerepet játszanak a régebbi és újabb polgári elméletek. Mostanáig épp ez a vonatkozás izgatja a kedélyeket... elismételhetem: azokkal értek egyet, akik a marxizmus multidiszciplináris egységének megőrzéséért vagy inkább helyreállításáért emeltek és emelnek szót, mégpedig épp a reform folytatását megalapozni képes marxista elméleti munka érdekében."

Tőkei Ferenc ugyanebben a cikkben szól arról is, hogy mintegy hetven ember vállalkozása jegyében jött létre az említett vita, s céljuk éppen a Domokos Anna által emlegetett klasszikus Marx-kutatások koordi lása. Egyszersmind méltatja Tőkei a *kezdeti ered nyek* jelentőségét.

A vita-a-vitában ezzel, úgy tűnik, lezárult. Nem zárult le ellenben maga a vita egésze. Sőt, *Kapitány Agnes* és *Kapitány Gábor* érdekes cikke révén, amely a kü-

lönböző eszmei zsákutcák objektív okait elemzi, újabb fordulatot vehet.

Túlzott illúzióink persze nem lehetnek, és bármilyen gondolatgazdag is a Kritika disputája, nem ettől, önmagától lendül fel a hazai marxista társadalomkutatás, nem ettől termékenyíti meg a klasszikusok tanulmányozása az egyetemi oktatást. A vita haszna azonban immár vitathatatlan, a tanulságokra érdemes lesz visszatérni.

N. SÁNDOR LÁSZLÓ

A Mikroelektronikai Vállalat a legmodernebb technológiával gyártja a számítógépek építőköveit a chipeket

EGÉSZSÉGÜGYRŐL, PROPAGANDISTÁKNAK

Napjaink időszerű, közvetetten az egész lakosságot érintő kérdésköre: az egészségügyi ellátás, a gyógyítás minősége. A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusának határozatában mindez így fogalmazódott meg: „Az egészségügyi ellátás színvonalának emelése, az intézményhálózat és az irányítás fejlesztése továbbra is fontos feladat. Javítani kell az alapellátást, a járóbetegek ellátását és a közegészségügyi tevékenységet. A szükséges korszerűsítéssel, az ellátás jobb megszervezésével a meglevő eszközök, berendezések ésszerű kihasználásával növeljük az egészségügyi intézmények munkájának eredményességét, mérsékeljük az ellátás indokolatlan területi különbségeit. Fejleszteni szükséges a szociális otthonok hálózatát és bővíteni a házi beteggondozás intézményes formáit. Nagy figyelmet kell fordítani a betegségek megelőzésére." Az e területeken meg-megújuló társadalmi vitákat, szemléletünk formálódását és fogyatékosságait, a felvilágosító, propagandamunka teendőit, az egészségügy feladatait és lehetőségeit hogyan látja HORVÁTH OTTÓ egészségügyi miniszterhelyettes és VIDOVSZKY KÁLMÁN, az MSZMP KB alosztályvezetője. Ugyanazokra a kérdésekre külön beszélgetések során válaszoltak a megkérdezettek. A vélemények is jelzik, hogy mekkora tartalékai vannak társadalmunkban a személyes intelligenciának, a vezetői bátorságnak, kreativitásnak.

Szerkesztőségünket DOLECSKÓ KORNÉLIA képviselte.

– Az egészségügyben folyó párt- és tömegszervezeti propagandamunkáról szólva elégedett-e azzal, ahogy az elmúlt évek sajtó- és tévévitáira reagál az orvostársadalom? Milyennek ítéli meg a vitákat? Elvszerűnek, elégségesnek tartják-e a vitákban az orvosok részvételét?

Vidovszky Kálmán: Először talán a vitákról. Sok mindenkivel ellentétben *hasznosnak ítélem a polémiát*, mert társadalmi méretekben bizonyosodott be, hogy az egészségügy nem „tabu téma", lehet róla beszélni. Pártosan és a javítás szándékával is föl lehet említeni a problémákat, és lehet azokat nyíltan, elvszerűen taglalni. Ez azért nagy tanulság, mert az elmúlt évek egészségügyi vitáiban szélsőséges megközelítések is voltak, és akadtak számomra elfogadhatatlan nézetek is. Ilyennek tartom például a magyar egészségügy lehetőségeinek kritikátlan, minden objektivitást nélkülöző nemzetközi összehasonlítását; nem mindegy az például, hogy egy-egy országban mennyi az egy főre jutó nemzeti jövedelem, hiszen ebből már eleve eltérő lehetőségek következnek. Svédország vagy Svájc – több okból – nem mérce a számunkra. Természetesen az említett országok egészségügyi ellátásával vannak kapcsolódási pontok, összehasonlítható momentumok; ilyen például a bánásmód, az egészségügyi dolgozók szakmai felkészültsége, hivatástudata. Ezeket össze lehet vetni.

Ami a kérdés másik részét illeti – sajnálom, hogy a vitában az egészségügy vezető, tekintélyes személyiségei, a szakma kiváló professzorai nemigen szólaltak meg. Nem szívesen vettek részt a polémiában, amíg a vitában nem mutatkoztak meg a szakma valós eredményei, nem rajzolódott fel az elmúlt évtizedek fejlődési íve, a szervezettebb, egységesebb ellátást körvonalazó törekvések pályája, míg nem vált nyilvánvalóvá

az a helyzet, amely ma már a magyar egészségügyet a maga valóságában jelenti.

Amit még elmondanék, az az egészségügyben dolgozók reagálása. Eleinte teljes szembenállást tapasztaltunk, kissé vulgárisan és idézőjelben így mondanám – a „sündisznó-szindrómával" találkoztunk. Talán az előbb kifejtettek miatt is kialakulhatott ez a közhangulat. Amit sajnálatosnak tartok: a nagyobb nyilvánosság előtt kellett volna az észrevételekre és bírálatokra válaszolni. A jogos felvetésekből le kellett volna vonni a megfelelő következtetéseket, mindenekelőtt az emberi kapcsolatokra vonatkozóan. Ismételten hangsúlyozom, hogy sokakkal ellentétben én ma is azt állítom: ez a vitasorozat nem ártott, ellenkezőleg, jelentős szolgálatot tett a magyar egészségügynek.

Horváth Ottó: Kétségtelen, hogy az egészségügy és a társadalom kapcsolatában vannak bizonyos ellentmondások. Ezek feltárása időszerű volt, véleményem szerint eléggé nyílt és megfelelően reális. De *a feszültségek, az ellentmondások okait még alaposabban kellett, lehetett volna elemezni.* Ugyanis a gyógyítás lehetőségei, valamint a gyakorlatba átvitt tudományos és technikai eredmények természetszerűen nem esnek egybe. Meg kell állapítanunk azt, hogy amit a modern tudomány már ismer, azt még a hétköznapi gyakorlat nem minden esetben képes alkalmazni. Be kell látni, hogy itt van egy *természetes fáziseltolódás* is, amit a mai magyar gyakorlat meg is told. Ahhoz, hogy a gyógyítás élvonalában minél gyorsabban legyen alkalmazható a tudomány valamennyi vívmánya, ahhoz mindenekelőtt pénzre, beruházásokra, a gyakorlati gyógyítás befogadóképességének, érdeklődésének élénkülésére is szükség van. Például a komputeres tomográfia iránt igen nagy az érdeklődés, de nem tartunk ott, hogy ilyen óriási értékű berendezéseket telepítsünk valamennyi regionális központba.

A viták megítélésében nyilvánvalóan szerepet játszik az a tény, hogy a ma embere mindinkább individualizálódik – szélesebb a látóköre, jobb az informáltsága, műveltebb. De tény az is, hogy kiszakadt abból a természetes környezetből, amely az elmúlt év-

századok hagyományai szerint segített neki elviselni személyes bajait. Ezekkel ma többnyire magának kell megküzdenie. Kényesebbek az emberek a jogaikra is. Mindezekből fakad néhány olyan probléma, amelyet az egészségügy – mint szakma – nem oldhat meg. Itt olyan kérdések és problémák merülnek fel, amelyeket társadalmi méretekben kell kezelni, és összefogva, komplex módon terelni a megoldás felé. A vitákban mindez meg is jelent, de úgy érzem, hogy a megoldás módozatai legfeljebb kontúrokban rajzolódtak fel. Szerintem szükség van a vitákra, ezekből le kell vonni a megfelelő tanulságokat minden szinten. És ez a szakma feladata. Küzdeni kell a modern orvostudomány vívmányainak alkalmazásáért, de ezt nem abszolutizálhatjuk, tekintetbe kell vennünk a realitásokat. Nagy tartalékot kínál, hogy a beteg mindig az orvossal találkozik, ebben a kapcsolatban nélkülözhetetlen a bizalom.

– Kiket tekintenek az egészségügy propagandistáinak?

Vidovszky Kálmán: Akik valamilyen szervezett oktatási formában tanítanak. Elsősorban őket. De rajtuk kívül is elkelnek a véleményformálók, úgy vélem, az egészségügy minden pontján, ahol közvetlenül találkoznak szakembereink – a professzortól a nővérig – a beteggel. Mindenekelőtt olyan viszonyra van szükség, amelyben igyekszünk meggyőzni az állampolgárt, a beteget és az érte aggódó családot, a környezetet a bajok megelőzésének fontosságáról, az egészséges és kulturált életmód fontosságáról, az egészség „értéktudatosításáról". Azt mondom, ez a szakma önpropagandája, de csak akkor, ha minden poszton olyan emberek tevékenykednek, akik hisznek munkájuk értelmében. Az egészségügy karmester szerepet kell hogy e tekintetben betöltsön: kidolgozni a megelőzési propaganda tartalmát, azt szervezni és irányítani. Sok feladat hárul ebben a propagandában az oktatásra, a művelődésügyre és a különböző tömegszervezetekre. Régi vesszőparipám, hadd mondjam el: *a félelmet keltő betegség ellen az orvosba vetett bizalom ad megnyug-*

vást. És kell a jó gép, a jó műszerezettség, de személyes kapcsolatot, a bizalmat semmi nem pótolhatja.

Horváth Ottó: Azokat a pártmunkásokat tekintem mindenekelőtt az egészségügy propagandistáinak, akik társadalompolitikai céljaink érdekében igyekeznek mozgósítani. Mindenekelőtt őket kell jól felkészíteni, nekik kell abban segíteni, hogy bemutathassák a fejlődési folyamatokat azok ellentmondásaival, gondjaival együtt. A hetedik ötéves terv vonzó, nagy programokat támogat. Ilyen a megelőzés, a lakosság általános egészségügyi állapotának javítása. Az extenzív fejlesztés e téren sem járható út már. Nagyobb szükség van a társadalmi méretű megelőzésre, hiszen a fejlett országok példája is azt mutatja, hogy például a baleseti sebészet gondjai nem oldhatók meg azzal, ha több műtőt szerelünk fel, több orvost állítunk munkába, hanem tenni kell a közlekedési vagy a munkamorál javításáért is. Én azt mondom tehát, hogy az egészségügy önmagában nem oldhatja meg ezeket a problémákat, de miénk a kezdeményező szerep, nekünk kell megteremteni az egészségnevelés bázisát. Ám a társadalmi méretű tudatformálásban már „csapatjátékra" van szükség, amelyben az oktatás, a művelődésügy, a tömegszervezetek, a Vöröskereszt, a Hazafias Népfront stb. koordináltan vesznek részt.

– A gyógyítás ingyenességére, a gyógyászati esélyek egyenlőségére, a szolgáltatások igénybevételére, a szabad orvosválasztásra milyen megközelítésben, milyen választ lehet adni?

Vidovszky Kálmán: Lényegében tehát az a kérdés, van-e minderre összefüggő érvrendszerünk? Az a válaszom: van. Kezdjük talán az ingyenességgel. Erre sehol a világon nincs példa. A gyógyítás drága és mind drágább lesz. A kérdés úgy vetődik ma már fel, hogy *az állampolgár, a beteg közvetve vagy közvetlenül fizet-e* érte. Nálunk közvetve – a nemzeti jövedelem elkülönített részéből –, így tehát azt mondjuk, hogy *a magyar egészségügyi alapellátás térítésmentes*. Az állampolgár közvetlenül nem tudja mérni, hogy közvetve

mennyit fizet be abba a közös alapba, amelyből az állami költségvetés az egészségügyi szolgálatot finanszírozza. De azt le kell szögezni, hogy – összhangban az egészségügyi törvénnyel – a térítésmentesség valóság. A köztudatban ez mint „ingyenesség" fogalmazódott meg. S ezért is kerül gyakran heves viták középpontjába a hálapénz. De a térítésmentességet és a hálapénzt nem szabad összekeverni. Nem ítélhető el, ha a beteg úgy érzi: „adni akar". De ha késztetik erre, akkor a hálapénz a leghatározottabban elítélendő. Vagyis – *a természetes hála kifejeződését sem adminisztratív úton, sem másként nem lehet és nem is szabad kiküszöbölni, tiltani. De a késztetést, az alkut üldözni kell!* Ugyanakkor azt is láttuk, tudjuk, hogy irritálóan és sajnos mind szélesebb körben van jelen a borravaló, a csúszópénz a magyar társadalomban. A valóságos környezetéből nem lehet kiemelni a 110 000 egészségügyi szakdolgozót vagy a 30 000 orvost. Miért várnánk tőlük más magatartást, mint magunktól? Köztudott, hogy néhány, úgynevezett „manuális szakma" kivételével ennek az ágazatnak a bérezése sem privilegizált. És még valamit. Sokkal élesebben és gyakrabban kellene hangoztatni, hogy bizonyos fajta „adáskényszer" is elterjedt nálunk, létezik mindenfajta kényszerítő szituáció nélkül is. Ma már nem mondhatjuk, hogy kevés a kórházi ágy, hogy nincs mindenütt megfelelően képzett orvos, hogy bizonyos műszereket, vizsgálatokat elvileg nem kaphat meg bárki. Azért mondom, hogy elvileg, mert kifejezésre szeretném juttatni, hogy e téren még igen sok a zökkenő, gyakori az önzés. De tény, hogy ha a már kiépített integráció jól működik, akkor elvileg mindenki megkaphatja az állapotának megfelelő ellátást. Nos, sok olyan esettel foglalkoztam, amikor kiderült, hogy a beteg tekintette személye lebecsülésének azt, hogy az orvos vagy az ápolónő visszautasította, úgymond a „háláját". Több alkalommal találkoztam olyan megközelítéssel, hogy „az én pénzem van olyan jó, mint bárki másé". Akadt olyan eset, amikor a bányász sértődötten azt mondta az orvosnak – „kétszer annyit keresek, mint maga, ne féljen, nem hiányzik". Ezek is létező jelenségek,

mint ahogy bárki igazolhatja, ha valaha feküdt közkórházban, hogy a betegek egymástól kérdezgetik: „itt mennyit szokás adni"? Nos, csak azt szeretném érzékeltetni, hogy működnek társadalmunkban „öngerjesztő mechanizmusok", létezik bizonyos „úrhatnám szemlélet". Benzinkutasok mesélik, hogy – kompenzációs indítékkal – többnyire a trabantos adja a legnagyobb borravalót.

Az *esélyegyenlőség* Magyarországon szerintem – szemben néhány szociológussal – ma megvan. A kiépült körzeti orvosi, városi, megyei kórházi hálózat, a progresszív ellátó hálózat – ha valóban szervezett módon együttműködik, és ebbe a körbe mellékutakon nem lehet bekerülni, akkor – valamennyi rászorulót az állapotának megfelelő legmagasabb szintű ellátásban részesíti. És ez kötődik a szabad orvosválasztás problémájához is. Korlátozottan ma is van mód az orvos megválasztására. A körzeti orvosnál az illetékes tanács egészségügyi osztálya a beteg kérésére ezt lehetővé teszi. A szakrendelésen gyakorlatilag ahhoz megy, akiben bízik a beteg, hiszen tudja, mikor rendel az illető: általában az orvos is ugyanúgy kéri vissza ellenőrzésre. De kérdezem – egy laikus milyen alapon dönti el, hogy kit választ? Néhány évtizedes tapasztalattal a hátam mögött azt mondhatom, hogy a családja, a baráti köre, az ismerősei véleménye alapján. Mármint első alkalommal. Később persze személyes élményei befolyásolják. Tehát én azt gondolom, hogy az *általános bizalomnak kell motiválni az orvos megítélését,* amit elmélyíthet a tapasztalat, de semmiképpen sem szabad a modor vagy látszólagos jellemzők alapján ítélkezni e tekintetben. A valósághoz tartozik az is, hogy azokban az országokban, ahol „létező gyakorlat a szabad orvosválasztás", ott sem automatikusan és teljesen, ott is csak bizonyos körben, bizonyos kategóriákban, meghatározott időre érvényes ez.

Horváth Ottó: Amilyen összetett és sokágú ez a kérdés, olyan egyszerű a válaszom. Van határozott érvrendszerünk, melynek alapja az, hogy hazánkban a gyógyítás térítésmentes, ennek költségeit közteherként viseljük. A gyógyítás sokba kerül. S éppen ezért

hangoztatom újra meg újra, hogy meg kell találni a módját annak, hogy már a megelőzést is finanszírozzuk. A kérdés, a nagy kérdés, hogy miként. Abban biztosak vagyunk, hogy ezt a problémát meg kell oldani, éppen a lakosság általános egészségi állapotának javítása érdekében. Ami a kérdés többi részét illeti: *az alapvető egészségügyi szolgáltatásokat továbbra is ingyenesen kell biztosítani.* Azt kell vizsgálni, melyek azok a szolgáltatások, amelyeket nem lehet alapvetőeknek tekinteni. Nehéz itt meghúzni a vonalat.

Egyetlen kérdésre külön szeretnék kitérni, ez a szabad orvosválasztás. Tudomásul kellene venni, hogy a gyógyításban is bővül, mélyül a munkamegosztás, mondhatnám így is: „a gyógyító csoportok összehangolt együttműködése". Mind nagyobb a szerepük az egészségügyben is a paramedikális szakembereknek, a teameknek. Amikor a beteg úgy véli, hogy *egy* orvossal találkozik, akkor tulajdonképpen téved, hiszen a legegyszerűbb műtét során is közreműködött a diagnosztizáló belgyógyász, a röntgenes, a laboráns, az aneszteziológus, a műtő szakszemélyzete és így tovább. Tehát az operátor, egyetlen orvos képvisel egy csoportot, olykor személyében egy folyamatot. Így talán érthető, ha azt mondjuk, hogy mindinkább munkaszervezési, strukturális összefüggéseiben kell nézni a betegellátók munkáját, és a mi legnagyobb feladatunk ennek optimalizálása.

– Összhangban vannak-e a realitásokkal az egészségügy iránt fokozódó és mind magasabb színvonalú társadalmi elvárások?

Vidovszky Kálmán: Nincsenek mindig összhangban a realitásokkal az elvárások. De gyakran a realitások nagyobb lehetőségeket hordoznak magukban, mint amelyeket kiaknáz, felmutat az egészségügy. Ebben munkánk többféle gyengesége is szerepet játszik.

Horváth Ottó: Visszatérnék beszélgetésünk elejére, a vitákra. Miért irreálisan nagyok a szakmával szembeni társadalmi elvárások? Mert őszintén meg kell állapítani, hogy bizony e téren *sok az illúzió*, és *sokféle*

demagógia is jelentkezik. Gyakori eset, hogy az emberek sokféle társadalmi beilleszkedési problémájukra, túlhajszoltságukra, munkahelyi konfliktusaikra, magára maradottságukra – és még folytathatnám a sort – az orvostól, az egészségügytől várnak megoldást. Ez a túlzó igények egyik forrása. Ha ezt a kérdést tovább boncolgatjuk, rátalálunk arra is, hogy megváltozott a család funkciója, ma már jellemzően nem élnek együtt az egymást támogató korosztályok, és szélesedő körben nem nyújt feloldást szorongások és egyéb konfliktusok alól a vallás sem. Az ilyen problémákkal küszködők egy része megjelenik az idegosztályokon, a mentálhigiénés rendeléseken, mint ahogy a magukra maradt, önmagukat ellátni képtelen öreg emberek ott fekszenek a kórházak belgyógyászati osztályain. Ez nem reális igény, hanem kényszermegoldás, ami ráadásul rendkívül drága is. Célszerű és takarékos megoldás lenne *megfelelő számú* szociális otthoni hely létesítése, a szociális gondozás átfogó rendszerének kiépítése. Ez a túlzó elvárások egyik forrása. A másik, amit olykor a sajtó fölerősít – nem vitatom jó szándékát, amikor ezt megjegyzem –, az új felfedezésekbe, a csodagyógyszerekbe, a még világviszonylatban is egyedülálló műtétekbe vagy diagnosztikai eljárásokba vetett megalapozatlan remény elterjesztése. Vagy ezek követelése. Már jeleztem, hogy a tudomány eredményei – bár sok tekintetben rekordsebességgel, de azért mégis – késedelemmel jutnak az orvoslás napi gyakorlatába. Eredményeink nem az eddigieket cáfolják, hanem további erőfeltárásainknak kínálnak alapot. Magyarországon kiépült a művesekezelés regionális hálózata, megteremtettük a szervátültetés feltételeit, csökkentettük a szívműtéteknél a várakozási időt, most épül a szív- és érsebészeti intézet új műtéti tömbje. Kialakítottuk a sürgősségi ellátást, országszerte létrehoztuk a koronáriaőrzők hálózatát, minden megyében megteremtettük az intenzív gyógyítás feltételeit, figyelemre méltó eredményeket mondhatunk magunkénak az orvosi rehabilitáció terén. Nagy programjaink között kiemelt figyelmet szentelünk a szociális gondozás-ellátás egészségügyi szakmai hát-

térhálózata megteremtésének, propagáljuk például a szegedi példát, az egymásra épülő, sokféle igénynek eleget tevő, a hagyományostól eltérő, néhány hétre szóló szociális otthoni gondozó-ellátó szolgáltatások bevezetését. Összegzésként azt mondom, hogy *sok tekintetben indokolatlanul megnőttek az igények, de tisztességesen, erőnkhöz képest igyekszünk ezekből a valósakat kielégíteni.* Előrehaladásunkat hazánk mindenkori gazdasági helyzete befolyásolja, még akkor is, ha a kormányzat kiemelten gondoskodik az egészségügyről.

– A tárca területén, de társadalmi vonatkozásokban is nyilvánvalóan morális és szemléletbeli változásokra is szükség van. Ez olyan feladat, amelyben a propagandisták szakmailag, politikailag nagy segítséget nyújthatnak. Mi ajánlható a számukra?

Vidovszky Kálmán: Mindenekelőtt arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy *a gyógyításcentrikusságtól a megelőzéscentrikusság felé kell haladnunk.* Ezt szorgalmazzák az egészségügy kormányszinten is támogatott nagy társadalmi, szakmai programjai. Csak néhányat említek meg – ilyenek a szív- és érrendszeri betegségek, a daganatos megbetegedések, a balesetek elleni küzdelem programjai. Csak akkor tudunk relatíve gyors, jelentős eredményekről beszámolni, ha ezekhez megfelelő *szemléletváltozás* is párosul. Kellő érettségre van hozzá szükség a szakmán belül, de feltételezi a lakosság életmódbeli, -vitelbeli változását is. Tehát rendkívül nagy szerepe van a jövőt illetően a tudatformálásnak, a célzott, okos, társadalmilag hasznos propagandamunkának, amiből kiemelem a sajtó szerepét.

Horváth Ottó: *Az egészségügyi intézményeknek érzékenyebbnek kellene lenniük a társadalmi problémák iránt.* Ezalatt azt értem, hogy jobban meg kellene ismerniük azokat a problémákat, amelyek előidézik a megbetegedéseket. Nyitottabbá kell válni a gyógyításnak, társadalmasítani kell azt. Nem lenne szabad féltékenyen nézni, elutasítóan fogadni a szokatlan, a nem hagyományos formákat. Úgy vélem, még ha egyik-

másik kezdeményezés zsákutcába is kerül, nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, akkor is szolgálhat eredményekkel, a jövőt, a megoldást körvonalazó tapasztalatokkal. Gondolok itt a *lipidklubok*ra, melyek, mint ismeretes, a szív- és érrendszeri megbetegedések megelőzése érdekében tevékenykednek: az *AE-klubok*ra, melyek az alkoholizmus, a gyógyult alkoholisták társadalmi visszailleszkedésének útjait keresik: az asztmás gyerekek gondozására létesült klubokra, ahol szülőket és gyerekeket tanítanak meg arra, hogyan lehet egy kialakult betegséggel együtt élni és kvázi – egészséges életvitelt folytatni. A másik ilyen nagy kísérlet, amelyet majd ezután kell elemeznünk és értékelnünk, a családgondozás rendszerének kiépítése. Az a célunk, hogy ne csak krízishelyzetekben találkozzunk a veszélyeztetett családokkal, hanem a megelőzés révén kerüljük el, segítsük feloldani a család és később a társadalom számára is nyomasztó szituációkat.

– Megvan a családgondozói hálózat szakmai háttere? Van elegendő hozzáértő szakember?

Horváth Ottó: Egészen valószínű, hogy szükség van a képzés valamilyen formájának megteremtésére a családgondozói tevékenység rendszerének, funkciójának átgondolása mellett. De a körzeti orvosi, a védőnői hálózat kiépült, meggyőződésünk, hogy *nincs különösen nagy létszámra szükség*. Sokkal inkább egy értelmesebb, hatékonyabb munkamegosztásra a tanácsok szociálpolitikai, gyámügyi részlegeivel. Szóval azt gondolom, hogy el kellene jutnunk oda, hogy amikor gondjainkról beszélünk, akkor azok megoldását kutassuk, ne pedig abból induljunk ki, hogy miért nem lehet lépni. *Azt keressük, hogy a már meglévő alapokon hogyan lehetne továbbjutni.*

AZ IRODALOM ÉS AZ ÍRÓK TÁRSADALMI SZEREPE

Kell-e rangsorolni?

„Irodalom még soha úgy nem kételkedett önmagában, mint ma – olvasom a Nagyvilág októberi számában a híres nyugatnémet író, Siegfried Lenz esszéjét. – *Az a meggyőződés hatja át, hogy túlhaladott, hogy korszerűtlen, hogy hatástalan, és olyan szkepszis szüremlett bele, amely az íróban mint jelenségben csupán társadalompolitikai kövületet lát, következésképp ma éppen az írók beszélnek rá bennünket, hogy szüntessük meg az irodalmat."*

Az ok, ami miatt az írók úgy érzik, társadalmi szerepük jelentéktelenné vált, a tudomány jelentőségének rohamos növekedése. *„Az az aggály, hogy az irodalomnak már semminemű haszna nem lehet* – írja Lenz –, *úgy hiszem, kiváltképpen onnan ered, hogy a tudomány kora olyan információkkal és ismeretekkel áraszt el bennünket, amilyenekkel, úgy véljük, az irodalom egyszerűen képtelen szolgálni. Tudomány és irodalom – ma ezt a két egyenlőtlen felet játsszák ki egymás ellen, versenyfutásra kényszerítik őket, összevetik eredményeiket, és ezután természetesen eljutnak addig a rezignált beismerésig, hogy az irodalom, az egzakt tudás mércéjével mérve, reménytelenül alulmarad a versenyben."*

Sokak számára alighanem érthetetlen ez a problémafelvetés, hisz nehezen elképzelhető, hogy akik eddig regények olvasásával, színházba járással töltötték idejüket, átpártoljanak a tudományhoz, s eztán

fizikai vagy matematikai szaklapokat böngésszenek, természettudományos konferenciák széksorait töltsék meg tudományos szenzációra éhesen.

A marxizmustól eleve idegen az effajta rangsorolás. Az természetes, hogy, amiként a gyakorlat az egyes ember életében a pillanatnyi szükségleteknek megfelelően állandóan rangsorolja az értékeket (ha szomjúhozom, az ital fontosabb az ételnél, ha éhezem, fordított a helyzet), ugyanígy történelmi léptékben is érvényesülnek hasonló törvényszerűségek. Az a tény, hogy egy-egy korszakban egyes foglalkozások szembetűnően nagyobb társadalmi megbecsülésnek örvendhetnek, mint mások, normális esetekben a társadalom valóságos szükségleteit tükrözi. A szükségleteknek és a megbecsülésnek ez a hierarchiája azonban mindig időleges, adott helyzetekhez kötött, egyre változik, ezért nem emelhetjük általános érvényűvé, nem tekinthetjük öröknek, hiszen – amint ezt Lukács György hangsúlyozza nyomatékosan – *„minden ilyen hierarchia lényegéből kifolyóan meghamisítja a dolgokat és viszonylatokat"*.

Tény, hogy a tudományos-technikai forradalom új helyzetet teremtett az emberi világban, s ez változtatott szükségleteink korábbi rangsorán is. Ez azonban nem igazolja azt a technokrata nézetet, amely szerint – az amerikai *Galbraith* elemzi ezt igen szemléletesen *Az új ipari állam* című, magyarul is megjelent művében – a közvetlen gazdasági hasznosság a legfőbb értékszempont, s a humán kultúra, az irodalom nem egyéb, mint ósdi, a fejlődést akadályozó, fölöslegessé vált pénzpocsékolás. *„Az ipari rendszer becsmérlő kifejezései közé tartozik* – figyelmeztet e torzulásra Galbraith –, *ha valakit esztétának minősítenek."*

Nincsen okuk az íróknak arra, hogy effajta becsmérlésektől megriadjanak: olvasóik nem fogják letenni kezükből a regényeket. Az irodalom – s tágabban a művészet, a humán kultúra – ugyanis olyan szükségleteket elégít ki, amelyek egyrészt változatlanok maradnak a tudományos-technikai forradalom korában is, másrészt pedig nem pótolhatók semmiféle egyéb termékkel. Siegfried Lenz is ennek a ténynek

a hangsúlyozásával csitítja az írói lelkek háborgását: a tudomány és az irodalom által nyújtott tudás csak közös gyökerű, de igencsak különböző természetű. *„Az egyik rendezetten, rendszerbe foglalva áll előttünk* – írja Lenz –, *tágabb értelemben pedig olyan, mint valami megbízható értékű tulajdon, amely hiteles tényekből, adatokból, számokból áll; a másik olyan tudás, amelyre nem nyújtható garancia. Ez változékony, ez ideiglenes, ám furcsamód általános is, éspedig annyiban általános, hogy ez az irodalmi tudás a világ közérzetét fejezi ki. A fizikus az új bomba képletét ismeri, és ezzel dolgozik, az író viszont azzal a félelemmel, amelyet ez a képlet ébreszt. A két különböző tudás nem szünteti meg, csupán kiegészíti egymást, ezért hiszem én, hogy egyszerűen nem igaz, amit első pillantásra hajlandó feltételezni az ember: hogy az irodalom és a tudomány konkurál egymással. Végtére be kell ismernünk azt is, hogy a kérdések, amelyeket a tudomány és az irodalom tesz fel a világnak, nem kivétel nélkül »concurrens«, vagyis egybevágó kérdések. A tudomány a saját nevében teszi fel kérdéseit, az irodalom ellenben szószóló gyanánt az olvasó nevében is."*

És ez a kérdésfeltevés napjainkban nem szükségtelenebb, mint más korokban, sőt! A tudományos-technikai forradalom számos olyan világproblémát is felvetett – az atomhaláltól a környezetszennyezésig –, amellyel tanácstalanul áll szemben a mindennapi ember, s *„ez a tanácstalanság* – hangsúlyozza Lenz – *furcsamód akkor sem szűnik meg, ha az egyén a legújabb ragyogó ismeretek birtokában van. Ez esetben mit sem ér a tudomány elfogulatlan, tárgyilagos elmélete."* Segíthet viszont az írói elkötelezettség: *„semlegesítsük a rémületet, és írjuk le megváltoztathatónak a bajt* – hangzik Lenz programja –, *adjuk bizonyítékát a nyelv lehetőségeinek, és mutassuk meg, hogy lehet helyesen is, helytelenül is cselekedni. Amire az irodalom minden korban képes volt, arra a tudomány korában is képes, mármint hogy kedvet ébresszen az ábrázolt világ dolgaiban való közvetlen részvételre, sőt a részesedésre belőle.*

A marxista esztétika nem valamiféle kiagyalt, ideo-

lógiai sémákhoz igazított elgondolásokkal méri fel a művészetek, az irodalom társadalmi funkcióit, hanem olyan igazságokat tár fel, amelyek korunk legnevesebb haladó íróinak elképzeléseivel, törekvéseivel is harmonizálnak.

Társadalmi szerep vagy szerepek?

A tudományos gondolkodás azonban lépésről lépésre haladva tárja fel a valóság törvényszerűségeit az ember számára, s a marxista esztétikának is megvan a maga fejlődéstörténete. Ez sem úgy lépett a közgondolkodás porondjára, hogy egyszerre mindent tökéletesen meg tudott magyarázni az esztétikai univerzumban. A korábbi marxista kutatások a művészet ideológiai szempontból legfontosabb válfajára, az úgynevezett „autonóm" vagy „visszatükröző művészetre" összpontosították figyelmüket, s bár itt – a művészi igazság értelmében vett realizmus, a tipikusság, az intenzív teljesség (totalitás) és más hasonló értékfogalmak árnyalt, pontos kidolgozásával – az esztétika évszázados nagy kérdéseire adtak korszerű válaszokat, más, szintén nem elhanyagolható jelentőségű művészetek kívül rekedtek szemhatárukon.

A „visszatükröző művészet" mellett létezik egy „szépművészet" is, amelyiknek nem a művészi igazság, hanem a szépség a központi értéke. Újabb kutatásaink fényében a művészetek egy része nem azt mutatja meg, hogy mi szép és mi rút a társadalmi életben – ezáltal a szépség kiteljesítésére s a rútság leküzdésére indítva –, hanem a maga szép alakzataival közvetlenül teszi szebbé létünket. S ezt nemcsak az építőművészet, kertművészet, díszítőművészet, képzőművészet vagy a zene teheti meg, hanem a költészet, az irodalom is. Weöres Sándor híresen gyönyörű („ornamentikus") és dallamos verseiben ugyanez az értékfajta ragyog fel, miként a világköltészet számtalan más remekében, de – ahogyan ezt Király István egyik kiváló elemzése bemutatta – Simon István idil-

likus költeményeinek valódi társadalmi funkciója is csak így válik érthetővé.

Bizony, hogy fontos szerepet tölt be az író, a költő, ha alkotásában – Király István szavaival – úgy tündöklik a szépség, mint *„az emberiség megvalósítandó, messzi édenének tünékeny, percnyi, nagyon is korlátozott, de mégis távlatot adó záloga”;* s még politikai-ideológiai szempontból is rendkívül jelentős hatást fejthet ki, hiszen – erre is Király István hívja fel figyelmünket – a leginkább „szépművészeti” műfaj, az idill a felvilágosodás idején egyenesen forradalmasító hatást fejtett ki. *„Egy hazug, kegyetlen, fénytelen világban a múlhatatlan szépet, az élet üzenő lehetőségeit villantotta fel. Nem hagyta siralomvölggyé csúfulni a földet: bátorította a bele-nem-nyugvókat, a messzire nézőket ”*, s ezzel egy-egy alkotása *„legalább annyi embert nevelt fel a forradalomra, mint valamely jakobinus klub”.*

Manapság, amikor a hazánkat is érintő nemzetközi irodalmi divatok némely változatai a reménytelenség, az emberi lét semmibevetettségének eszméit propagálva a világ alantas-borzalmas vonásait nagyítják ki a teljes horizontot betöltő rémképekké, különösen fontos, hogy a marxista esztétika felismerje a „szépművészeti” irodalom tudatformáló jelentőségét, s méltó helyükre állítsa azokat a költőket, akik irodalmunk e válfaját gazdagítják alkotásaikkal.

Egy másik, a marxista esztétika által eddig szintén elhanyagolt problémakör a szórakoztató irodalomé. Hogy mulasztásaink itt milyen aggasztó helyzethez vezettek, erre a Művelődéspolitikai Munkaközösség legutóbbi, 1984. októberi – *Az MSZMP művészetpolitikájának időszerű feladatairól* című állásfoglalása hívta fel a figyelmet. *„Az életszínvonal, az életkörülmények változásával, a szabad idő társadalmi méretű növekedésével és átrendeződésével megnőttek a kulturált kikapcsolódás és szórakozás iránti igények* – hangsúlyozza az állásfoglalás. – *Ennek következtében művészetpolitikai feladataink sorában is minden korábbinál nagyobb hangsúlyt követel a szórakozás és a szórakoztatás... A kulturális műhelyek és az alkotók*

egy része nem veszi kellőképpen figyelembe az e helyzetből fakadó feladatokat. A negatív jelenségekre hivatkozva – nemegyszer arisztokratikus elfogultsággal – lebecsülik a tömegigényeket, szembeállítják az értéket és a sikert. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a »szórakoztató művészeti« kínálat mennyiségi növekedése ellenére szegényes a választék. Különösen feltűnő a társadalmunk értékrendjét tükröző-alakító, tömeges érdeklődést kielégítő, népszerű kulturális termékek és produkciók hiánya", s az, hogy *„a szórakoztatás szférájában ma is nagy hatást tudnak kifejteni eszményeinktől és ízlésformáinktól idegen, retrográd életmintákat és életérzéseket közvetítő divattermékek. Ezek a gyakran manipulált kulturális divatok nemcsak az ízléstelenség, a durvaság, a trágárság terjedéséhez, az emberi együttélés értékeivel és normáival szembeni közömbösség vagy éppen agresszió kiváltásához, sőt esetenként kifejezetten ellenséges eszmék megjelenéséhez vezetnek egyes – főleg ifjúsági – csoportoknál, hanem károsan befolyásolják a hazai alkotókat."*

Legfőbb ideje, hogy tudatosítsuk magunkban és a köztudatban: az irodalomtól a társadalom nemcsak azt várja el, hogy igazságokra rádöbbentsen, szépséggel felemeljen, hanem a szórakoztatást is, ami fontos emberi szükséglet. Ezt is űzheti valaki világszínvonalon, zseniálisan, vagy alpárian, üzletszerűen.

Írói szerepkör ez is, méghozzá nem akármilyen, s ha azt akarjuk, hogy ezt a helyet ne kis tehetségek töltsék be, akkor helyre kell állítanunk e szerepkör társadalmi elismertségét, nemcsak forintban, hanem kritikai méltatásban is kifejeződő rangját, szellemi méltóságát.

S ugyanígy kell eljárnunk a „magas irodalom" hasonló sorsú mostohatestvéreivel, a didaktikus irodalommal – amely a tudományos ismereteket öltözteti szépirodalmi köntösbe, mint az egykori tandráma vagy a mai regényes életrajz –, valamint az agitatív irodalommal, amely a tömegmozgósítás, a reklám és propaganda művészies eszköze. Ezek nem kevésbé szükséges és hasznos társadalmi feladatokat tölthetnek be – a maguk nemében akár klasszikus színvonalon –, s

nem jelentőségük, hanem írásom terjedelmi korlátai miatt kell ily rövidre szabnom méltatásukat.

E gondolatsor végén azonban bizonyára nem árt azt is megemlíteni, hogy az irodalom „szépművészeti", szórakoztató, didaktikus vagy agitatív szerepkörének elismerése – s fontosságuk hangsúlyozása – nem a visszatükrözési funkció jelentőségének csökkentését célozza. A közgondolkodást, a társadalmi tudatot legmélyebben és legmaradandóbb hatással a visszatükröző irodalom alkotásai tudják befolyásolni, ez minden vitán felül áll; az alábbiakban ezért is kanyarodok vissza végképp az irodalom e válfajának problémáihoz.

Az író mint közéleti ember

Az utóbbi években több vitahullám kavarta fel irodalmi életünk indulatait, s ezek áttekintése arra vall, hogy a magyar szellemi életben e visszatükröző funkciójú irodalom helyzete és arculata nem kis mértékben változott meg. A változások egyike a közönség körét érintette: míg korábban a művelődés szerkezetén belül az olvasás volt a legszélesebb körű befogadási forma, a rádiózás és – főként – a televíziózás elterjedése lényegesen csökkentette az irodalom társadalmi szerepét, a két nagy tömegkommunikációs forma a szépirodalmi művek olvasását a harmadik helyre szorította vissza. Szeretném azonban hangsúlyozni, hogy az effajta statisztikai adatok nem mindig tükrözik vissza a helyzet valamennyi lényeges vonását. Az a tény, hogy a lakosság többsége több órán át nézi a képernyőt, mint ahány órán át könyveket, irodalmi folyóiratokat lapoz, korántsem teszi szükségszerűvé, hogy a tévé műsorai mindenképp nagyobb befolyást gyakoroljanak társadalmi köztudatunkra, mint az irodalmi művek. Voltak – s ma is lehetnek – tíz perc alatt átolvasható költemények, amelyek történelemformáló hatással rázkódtatják meg a nemzet lelkét, míg a napjában tízszer vetített betűreklámok vagy a hónapokig

húzódó tévésorozatok minden emléknyom nélkül tűnhetnek el a nézők tudatából.

Jóval lényegesebb, bár még mindig külső jellegű változás az, hogy szellemi életünk fejlődése ma már jórészt tehermentesíti a magyar irodalmat számos olyan közéleti szerep vállalásától, amely valódi feladatkörén kívül esik, de amelyet korábban kénytelen volt vállalni. Magyarán: hosszú évszázadokon keresztül hazánkban a politikai kérdésektől a gazdasági teendőkön át, a legkülönfélébb szaktudományos problémákig mindenfelé az írótársadalomnak kellett „váteszi" szerepeket játszania. Hogy most ez többnyire másként van, amennyiben a szakmai problémákat szakemberek oldják meg, ez nem az irodalom jelentőségének csökkenését, hanem közállapotaink korszerűsödését mutatja. S e változás nem jelenti azt, hogy az írók nem szólhatnak hozzá vitatott szakmai vagy politikai kérdésekhez: irodalmi publicisztikánk éppenséggel egyik virágkorát éli. De ezen a porondon az írónak nincs „külön státusa", művészi hírneve nem pótolja hozzáértését, s teljesítményét az adott szakterület normái szerint ítélik meg.

Egy másik változás azonban a szó szoros értelmében vett irodalmat érintette. Költészetünk, próza- és drámairodalmunk középpontjában 1945-től a hatvanas évek második feléig sajátosan „politikus" témák álltak. A nagy társadalmi átrendeződések korát, a politikai hatalom megszerzéséért és megtartásáért, majd konszolidálásáért folytatott küzdelmek „kizökkent idejét" éltük. Így maga a mindennapi élet is sajátosan átpolitizált képet nyújtott, másrészről pedig – utólag könnyű belátni – művelődéspolitikai intézményrendszerünk gyakran torzult működése is hozzájárult bizonyos aránytévesztésekhez. Napjainkra mindez megváltozott, s nemcsak irodalompolitikánk arculata lett más, hanem a korszaké is: a mai politikai stabilitás viszonyai között jelentkező feladatok már nem oldhatók meg politikai síkra korlátozódó akciókkal, hanem a mindennapi élet átalakítását, a kultúra, a lelki alkat, az erkölcs, a magánélet új, szocialista formáinak továbbfejlesztését igénylik. Pozitívumként

értékelhetjük hát, ha irodalmi életünkben előtérbe került egy olyan vonulat, amelyik a mindennapi élet mélyrétegeinek feltárására törekszik, a korunkra jellemző magánéleti, lelki, magatartás- és gondolkodásformák tipikus jellemvonásait kívánja ábrázolni, az új értékrendek, jövőbe mutató jelenségek esélyeit latolgatja.

Nem igazolhatja viszont ez a változás azokat az irodalomelméleti és -kritikusi elgondolásokat, amelyek mindebből azt a következtetést vonják le: elérkezett hát nálunk is az idő arra, hogy végre kimondhassuk, az esztétikai érték független a művekben kifejezett társadalmi-politikai tartalmaktól, az irodalomnak nem feladata, hogy társadalmi igazságokat ábrázoljon. Foglalatoskodjanak ilyesmivel a társadalomtudományok és a politikai publicisztika művelői – az írói alkotásnak „csak esztétikai" funkciókat kell betöltenie, s az esztétikum valódi lényege a „poétikai megformáltság", „a művészi jelrendszerek kísérletező innovációja". A magyar irodalom társadalmi problémákat feszegető, elavult hagyományaival szemben a neoavantgardista laboratóriumi szövegeké a jövő.

A művészi formával való kísérletek jelentőségét senki nem tagadhatja, aki tudja, hogy az irodalom ugyanúgy fejlődik, mint a társadalmi lét bármely más szférája. Maga a kísérletezés azonban még nem érték: eredményétől függ, hogy az alkimista hókuszpókuszok vagy a forradalmi újítások kategóriájába sorolandó-e. S ez az eredmény a visszatükröző irodalom esetében döntően függ attól is, hogy az új forma miféle tartalmak kifejezésére szolgál, például milyen politikai-közéleti törekvéseket fejez ki.

Az író szerepét „a művészi jelrendszerek kísérletező innovációjára" korlátozó elméleti divatok hatására irodalmi gyakorlatunkban problematikus jelenségek bukkannak föl. Amint ezt a Művelődéspolitikai Munkaközösség már idézett állásfoglalása is hangsúlyozta: *„Az új iránt fogékony közönség úgy érzi, hogy a mai magyar művészetben megritkultak a társadalmi haladás és az emberi lét nagy kérdéseit feszegető művek. Ez is szerepet játszik abban, hogy a közönség*

hagyományosan szépirodalom-centrikus érdeklődése változóban van, s elsősorban a társadalomtudományok, illetve a köztes műfajok – dokumentumok, memoárok, szociográfiák, publicisztikák és esszék – felé fordul. A személyiség, a magánélet világának újszerű művészi vizsgálata kétségkívül gazdagította a mai magyar irodalmat és filmművészetet, a mai magyar művészet látókörén azonban gyakran kívülrekednek a társadalom előtt álló – s így az egyes ember sorsát is befolyásoló – alapkérdések."

Ha a magyar írótársadalom úgy érzékeli, hogy társadalmi szerepe, az alkotásai iránt megnyilvánuló közfigyelem csökkenőben van, mindenekelőtt rajta múlik, hogy e folyamatok megváltozzanak. Amint ezt a gondolatmenetem elején idézett Lenz-esszé is hangsúlyozza, valójában a tudományok nem pótolhatják azt a sajátos tudást, amit az irodalom – s egyedül az irodalom – adhat az embereknek; ugyanez elmondható az itt említett többi, „köztes" műfajról is, a dokumentumtól a szociográfián át az esszéig. Sőt mint említettem, valójában a tömegkommunikáció legvonzóbb és legkényelmesebb formái – a tévé vagy a video – sem csorbíthatják az irodalom társadalmi szerepét, az irodalom képes arra, hogy korunk valóban súlyos mondanivalóit tárgyalja.

SZERDAHELYI ISTVÁN

A Hajdúsági Iparművek mosógépei, radiátorai, forróvíztárolói keresettek a világpiacon és gyakran hiánycikkek itthon

AZ EMBEREK HALLGATNAK AZ OKOS SZÓRA

EGY IGAZGATÓ A GYÁRRÓL, S EGY KICSIT TÖBBRŐL

A Nyíregyházi Konzervgyár „divatba jött". Írnak róla az újságok, szerepel a tévében; a gyár igazgatója, RUDI BÉLA ott volt a pártkongresszuson, előadásokat tart országos tanácskozásokon.

– *Egy ilyen gyár élete, története, múltja és jelene tele van érzelemmel is...*

– Ez igaz. Én az alapítástól itt dolgozom, sajnos kevesen vagyunk már a „honfoglalók" közül, Seley Jenő barátom, műszaki igazgatóhelyettesünk éppen most készül nyugdíjba. Egyikünknek sem volt tapasztalata a gyáralapításban, a konzerviparhoz is alig értettünk, egyedül a lelkesedésünk volt határtalan. Emlékszem, kétezer embernek kezdtünk el egyszerre tanfolyamot, főként háztartásbeli asszonyok, lányok jelentkeztek oda. Nyilvánvaló, hogy nekik akkor nem a hatékonyságról, a piaci versenyképességről meg a számítástechnikáról beszéltünk, hanem a higiéniáról és a munkafegyelemről. De egyet örökérvényűnek tartok, amit már akkor is megéreztünk, inkább csak ösztönösen: azt, hogy *az emberrel való törődés mindennél fontosabb!*

A gyár alapkövét 1962 tavaszán tették le; 1964. augusztus 20-án volt a *gyáravatás*. Elsősorban zöldségfélék tartósítására alapították a nyírségi üzemet, de hamarosan megkezdték a gyümölcs – barack, körte, szilva és természetesen az alma – feldolgozását is.

32 500 tonnára tervezték az évi kapacitást – jelenleg 90 ezer tonnát dolgoznak fel.

– Említette az önállóságot. Milyen mai meg jövőbe mutató tanulságokat tudna megfogalmazni az újrakezdésekből?

– Azt, hogy politikai döntéseinket, elhatározásainkat következetesen végre kell hajtani. A vállalati önállóság növelésének a Központi Bizottság már az emlékezetes 1966-os májusi határozatában nagy teret szentelt, a gyakorlatban mégsem történt igazán fontos, érdemi lépés ezen a területen jó tíz éven át. Ami ebből minket illet: az iparigazgatóságon, majd a trösztnél nekem nagyon sok barátom dolgozott, tehetséges emberek, éppen ezért nem mondhattam nekik, hogy őket mint szervezetet túljárta az idő. Eleinte, tizenkét évig főkönyvelőként, később igazgatóként éreztem gúzsba kötöttséget. Én azonban „renitens" lettem. és csak a gyári kollektíva átlagon felüli teljesítményének köszönhetem, hogy igazán nagy bajom soha nem lett.

– Miért támadták például?

– ...Azért is, ami mai sikereink egyik záloga: a számítástechnika miatt. „Ugyan mit akarsz te! – jöttek le egyszerre nyolcan Pestről. – Szó sem lehet arról, hogy ezzel a hóborttal csődbe vidd a gyárat."

Három gyáregységünk van: Nyíregyházán, Tyukodon és Vaján. Mindhárom újjáépített, korszerű. Szakemberek mondják: az aszeptikus gyümölcsfeldolgozó üzemük, rendszerét és műszaki színvonalát tekintve egyedülálló a világon.

– Bizonyára tudja, hogy a városban, a megyében úgy emlegetik Önt, mint aki a számítástechnika megszállottja. Vállalja ezt?

– Természetesen vállalom. Ez nem valami öncélú hobbi részemről, hanem a gyár érdekében vállalt útkeresés, megújulási törekvés, ami bizony nem megy makacs kiállás nélkül. A korszerű termelésszervezés, vállalatvezetés elképzelhetetlen a számítástechnika mindennapos alkalmazása nélkül; így van ez már ma is, de

még inkább így lesz a jövőben. Ez nem csökkenti annak a megállapításnak az érvényét, amit az emberi tényezőkre tettem: *a gépet ugyanis nekünk, embereknek kell működtetni, „kérdezni"*. Bírálóim, akik szerencsére egyre kevesebben vannak, ezt soha nem idézik tőlem, csak azt, hogy én a gépet többre tartom a legjobb közgazdánál is...

– S tényleg többre tartja?

– Bizonyos dolgokban igen. Senki sem képes fejből tudni például azt a több ezer költségtényezőt, amit egy termékcsoport gyártásánál, piaci megítélésénél ma már létfontosságú figyelembe venni. Több cikkünknél a termelés teljes folyamatát számítógéppel vezéreljük. A gép megadja és „kikényszeríti" a rendszerből a legjobb minőségi paramétereket, a legjobb anyagkihozatali normákat, a legjobb energiahasznosítási mutatókat. S ezek szabják meg a jövedelmezőséget, a piacképességet, a hatékonyságot, nem a munkabér.

A számítástechnika három alrendszere működik a gyárban: a mezőgazdasági termeltetés irányítása, a termelés folyamatszabályozása és a döntést megalapozó információs és termelést irányító alrendszer. Ezen az alapon átalakult a gyár és a mezőgazdasági üzemek kapcsolata is: olyan társulásokat hoztak létre, amelyekben megvalósul a gazdasági célokat szolgáló tőkekoncentráció.

– Ez, így tényleg technikai korszakváltás. És különösen szembetűnő itt a Nyírségben, éppen hogy csak kibontakozó ipari kultúrával. Hogyan sikerült ez? Mert gondolom, nemcsak a trösztnél meg a városban voltak értetlenek, ellendrukkerek, hanem a vállalaton belül is.

– Igen voltak. De sokkal kevesebben, mint amennyire számítottunk. Leginkább a termeltetés gépi vezérlése körül voltak viták: ahol is a számítógép megmondja, hogy például melyik parcellába melyik napon vessék el a magot ahhoz, hogy az érési idő ne essen egybe a másikkal. Ennek betakarítási, szállítási, feldolgozási hasznát, gondolom, nem kell magyarázni. Elég talán

ha azt mondom érzékeltetésül: ha a borsó a cséplést követő hat órán belül nem kerül üvegbe, máris veszít értékéből. Ezt viszont a hagyományos módszerekkel képtelenek voltunk elérni, a termelő tapasztalata és jó szándéka kevésnek bizonyult. A számítógépes program *hét* növénybiológiai paramétert vesz figyelembe, a talajerőtől a hőigényig, a vetőmagtól a vízháztartásig; napra, órára megadja a legkedvezőbb időpontokat, igazodva az általunk kívánt betakarítási szakaszokhoz.

1982-ben megszűnt a tröszt. A Nyíregyházi Konzervgyár technikai színvonala erre az időre mélyen leértékelődött; az utóbbi években viszont – sikeres pályázatok útján – több műszaki-fejlesztési támogatást nyertek el, amelyek megteremtették a belső innovációt is.

– Honnan vettek ehhez szakembereket? És a gyári közvélemény kit támogatott?

– A dolog érdekessége, hogy olyan időben vágtunk ebbe bele, amikor mélyponton volt a vállalat. A hetvenes évek közepén minden összejött, úgy éreztük, hogy nincs mit veszíteni. Kidolgoztunk egy tizenöt éves programot az irányítási rendszerünk teljes megreformálására; ez egy 250 milliós program, szakaszokra osztva, határidőkhöz kötve. Most kezdjük el az utolsó harmadát. *Eddig mindent teljesítettünk, amit magunknak megszabtunk;* igazságtalan lennék, ha nem említeném meg az OMFB és a MÉM hatékony támogatását. Az egyik legnagyobb lépésnek azt tartom, hogy egy svájci szervezőintézet bevonásával feltártuk vállalatvezetési, munkaszervezési hiányosságainkat, s az már a kollektívánk érdeme, hogy többnyire a felszámolásukhoz szükséges lépéseket is megtettük. Ez és a számítástechnika szorosan összefügg: hiába volna temérdek információnk, ha nem tudnánk vele mit kezdeni – ha a belső irányításunk, vállalatvezetési mechanizmusunk nem újult volna meg. Ezt a dolgozók is megértették; a munkásközvélemény elfogadta, éppúgy, mint a középvezetők. Sokat segített ebben a pártvezetőség, a bizalmitestület; nem volt olyan

értekezlet, gyűlés, ahol ez ne lett volna napirenden. Oktatást szerveztünk, amibe eleinte csak a saját dolgozóinkat vontuk be, később már más vállalatok érdeklődőit is fogadni tudtuk, jelenleg már van egy külön számítástechnikai tanfolyamunk, a konzervgyáriak mellett 46 „idegennel". *Az emberek hallgatnak az okos szóra,* fogékonyak a jóra; van egy hatalmas erőforrás a magyar gazdaságban, amely oda áramlik, ahol sok van belőle, és elfolyik onnan, ahol nem figyelnek föl rá: ez a *tudás* – az ész, az értelem, az emberi alkotóerő.

– *Miért nem magyar szervezőkkel dolgoztak együtt?*

– A svájci cég jól megértette, hogy mit szeretnénk: *mi a vezetés, az irányítás gyengeségeit akartuk feltárni és kiküszöbölni.* Szerintünk a hibák többsége vezetési hiányosságra vezethető vissza elsődlegesen és nem a munkások gyenge teljesítményére. A kiadásaink 90%-a béren kívüli költség, ezt kell megfogni, s nem elsősorban a normákat szigorítani, a béreket megszorítani. Ha mi a vezetésben rendet teremtünk, akkor az máshol is rendet követel. Ezt a svájciak garantálták nekünk, míg mások a fizikai munkások teljesítményét akarták fokozni, például a 3M módszerrel. Az átszervezés nagyobb részén túljutottunk, az eredmények minden várakozásunkat felülmúlják. A vezetést generálisan megreformáltuk. Megszüntettünk egy sor vezetői állást, osztályokat vontunk össze és választottunk szét; a költségelemzés, a marketing, az üzemszervezés – egyszóval a hatékony vezetés irányába nyitottunk. Igaz, kőbe vésett törvényeket kellett feladni, s én azt tartom kollektívánk legnagyobb érdemének, hogy volt erőnk ehhez.

Igazodva a piaci igényekhez, ma már az éves összetermelés 70%-át a gyümölcsfeldolgozás képezi. Árualapjuk 80%-a exportra került: ezen belül a tőkés export arányát az utóbbi években megtöbbszörözték. Termékeik mind az öt világrészre eljutnak: szállítanak egyebek között Japánba és Kanadába, az USA-ba és Ausztráliába, egész Nyugat-Európába – de legtöbbet a Szovjetunióba.

– Példái arra engednek következtetni, hogy Ön nem fél a kockázatos megoldásoktól. Miért nem általános vonása ez ma még a vezetői magatartásnak?

– Mert a kockázatvállalás visszafelé is elsülhet. S ha véletlenül ez történik, az sokkal nagyobb baj, mintha valaki évekig egy gyufaszálat sem tesz arrább. Húsz év alatt még senki sem kérdezte meg tőlem, hogy mit mulasztottam el és miért, milyen üzletet hagytam ki, de ha valami nem sikerült, azt rögtön a szememre vetették. Ez hiba, a szürkeségnek, a csendesen éldegélőknek kedvez. Arról nem beszélünk, hogy milyen károkat okozott a túlzott óvatoskodás, a lavírozás, az erőforrások „ügyes" tartalékolása.

– Ez a gondolat szerepelt a kongresszusi hozzászólásában is. De most azt mondja, hogy „okozott"... Nyelvbotlás a múlt idő, vagy többet takar ennél?

– Nem nyelvbotlás: remény. Hiszem ugyanis, hogy a vállalatirányításban most bekövetkezett változások ez ügyben *ugyanolyan történelmi lépésnek számítanak, mint esetünkben a tröszttől való elszakadás.* Meggyőződésem, hogy érettek ma már erre a munkáskollektívák; sokkal felnőttebb a mi társadalmunk, mint amilyennek néha hisszük. Lemérhető volt ez nálunk nemrég a vállalati tanács megválasztásánál is; régen voltam jobban meghatódva: én erre a harminckét emberre bátran hagyatkozom. Mert nincs az a hatóság, nincs az a minisztérium, amely jobban ismerhetné lehetőségeimet, korlátaimat, mint ezek az emberek, akikkel naponta együtt élek.

TÓTH GÁBOR

Gergely Jenő

A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG – 1919

Az 1918-as októberi forradalomban született fiatal magyar demokrácia erejét fokozatosan felőrölte a kilátástalan külpolitikai helyzettel és a belső társadalmi-politikai meghasonlással való küzdelem. Keletkezésének pillanatától kezdve *két tűz közé* került: elégedetlenek voltak reformjainak mértékével és tempójával a forradalmi változásban az „orosz példa" követésével kiutat kereső tömegek, de kezdettől fogva ellenségesen szemlélték, majd aktívan szembefordultak vele a konzervatív és reakciós elemek. A nagybirtokosoknak és a nagytőkéseknek már túl sok volt a demokrácia, a dolgozó osztályoknak túl kevés volt a szociális haladás. Forradalom és ellenforradalom közötti keskeny úton bukdácsolt az októbrista demokrácia.

1919. február végén, március első felében országszerte – városokban és falvakban egyaránt – *szocialista jellegű mozgalmak* bontakoztak ki. A munkástanácsok balra tolódtak, és kommunista befolyás alá kerültek. A munkáspártok és a tömegek előtt is az egyetlen kivezető útnak az üzemek szocializálása látszott. Ettől remélték a foglalkoztatottság biztosítását, a munkanélküliség felszámolását, szociális helyzetük javulását. A szocializálási törekvések már 1918 decemberétől jelentkeztek. A Kommunisták Magyarországi Pártja is az üzemek munkásellenőrzése, majd szocializálása mellett állt ki. A gyárfoglalások egyre gyakoribbakká váltak. 1919. március 17-én a polgári de-

mokratikus kormány – a szociáldemokrata Böhm Vilmos javaslatára – az ipari üzemek szocializálására külön minisztérium felállításáról határozott.

Számos vidéki nagyvárosban a tényleges hatalom már ekkor *a munkástanács kezébe* került. A munkástanácsok március első felében, főleg Fejér, Borsod Somogy és Tolna vármegyékben, átvették a hatalmat. Falun a földfoglaló mozgalom kibontakozása jelezte a rendszerrel való szembefordulást, a radikalizálódást. Ez a mozgalom a leghevesebben Somogy megyében indult meg, ahol a gyűlölt latifundiumokon a cselédek kezdtek a szövetkezetek szervezéséhez. Az agrárproletariátus forradalmi fellépése Móricz Zsigmondot is magával ragadta, aki lelkesen csatlakozott a föld robotosainak új honfoglalásához.

Az egyesülés előzményei

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetésének centruma és baloldala már 1919. március elején fontolgatta a KMP-vel a kapcsolatok felvételét. A februári kommunistaellenes fellépést még helyeslő szociáldemokraták most a letartóztatott kommunistákhoz voltak kénytelenek fordulni. A Gyűjtőfogházban a KMP vezetői szabályszerű pártirodát rendeztek be, szabadon fogadhatták a látogatókat. *Kun Béla* a szociáldemokraták felkérésére március 11-én a nyomdászszakszervezet egyik vezetőjéhez, *Bogár Ignáchoz intézett levelében* kifejtette a két munkáspárt együttműködésének és esetleges koalíciójának vagy újraegyesülésének a feltételeit. (Az egység okmányai. Budapest, 1919. 9–16. old. További idézetek is innen.) Kun abból indult ki, hogy a párt szerint napirendre került Magyarországon is a szocialista forradalom. A forradalom győzelme előtt vagy után, de szükség lesz a munkásmozgalom forradalmi egységének a megteremtésére. *„A munkásmozgalom egyesülése elkerülhetetlen* – írta. *De, hogy egységesülhessen, előbb szét kellett válnia"*, mert csak így válik lehetségessé a szociáldemokratizmus meghaladása és az új egység létre-

hozása a proletárdiktatúra platformján. A levélben kifejtett platform Lenin „Áprilisi tézisei"-nek a magyar helyzetre történő nagyszerű alkalmazása volt. Kun Béla a tekintetben nem kötelezte el a KMP-t, hogy az „újraegyesülés" egyelőre a hatalom koalíciós alapon való megragadása avagy a két párt szervezeti újraegyesítése formájában történjék-e. Afelől azonban nem hagyott kétséget, hogy az együttműködés csak kommunista alapon lehetséges, ami ekkor a szocialista forradalom végrehajtása és a hatalom megragadásának és megszervezésének a proletárdiktatúra eszközeivel való véghezvitele volt.

A polgári demokrácia csődjét 1919. március 18–21. között a végsőkig kiéleződő *belső társadalmi ellentétek és a nemzeti függetlenség* olyan *újabb súlyos sérelme* együttesen idézték elő, ami magát a nemzeti létet is veszélyeztette. A budapesti nagyüzemek bizalmijai tervet fogadtak el, hogy március 23-án kiszabadítják a letartóztatott kommunistákat. Március 19-én a kommunisták hívására 20 000 munkanélküli tüntetett a főváros utcáin, és ezen a napon általános nyomdászsztrájk kezdődött.

A Vix-jegyzék

Ebben a robbanásig feszült helyzetben adta át Károlyi Mihály köztársasági elnöknek az antant missziók élén álló Vix alezredes a párizsi békekonferencia újabb jegyzékét, amit a kormány ultimátumként értelmezett. A *Vix-jegyzék lényege* az volt, hogy a magyar kormány a Szatmárnémeti–Nagyvárad–Arad vonaltól ekkor még keletre álló csapatait vonja vissza mintegy 100 kilométerre, azaz gyakorlatilag majdnem a Tisza vonaláig. Az így kiürített terület keleti részét a királyi román hadsereg szállná meg, a nyugati részén 40–50 km-es semleges zóna létesülne, amelybe beletartozik Debrecen, Gyula és Szeged is. A végrehajtás kezdeteként március 23-át jelölték meg. Az antant újabb területek átadásával kívánta biztosítani Románia fokozottabb bekapcsolódását a Szovjet-Oroszország elleni

intervencióba. Károlyi, továbbá *Berinkey Dénes* miniszterelnök és *Böhm Vilmos* hadügyminiszter a Vix-jegyzékben megszabott új demarkációs vonalat politikai határként értelmezték, holott a jegyzék erre nem tett utalást. Olyan politikai határt, amely a magyarlakta Alföld elcsatolását, Debrecen és Szeged idegen uralom alá kerülését jelenti, magyar kormány egyszerűen nem fogadhatott el. A március 20-i minisztertanácson *Károlyi Mihály* ebben a szellemben számolt be az újabb követelésekről, és a jegyzék elutasítása mellett foglalt állást. Az elutasításhoz és szembeszegüléshez azonban a polgári demokráciának már nem volt tényleges ereje, és ezt Károlyi jól látta. Ezért szerinte egyetlen kiút a koalíciós kormány lemondása és egy tiszta szociáldemokrata kormány megalakulása; így véleménye szerint elkerülhető lenne az „anarchia és a bolsevizmus", a külpolitikában pedig a csődöt mondott antantbarátság helyébe lehetségessé válik új orientáció keresése, elsősorban Szovjet-Oroszország irányában. Miután a fegyveres ellenállást kilátástalannak tartották, a kormány 1919. március 20-án a lemondás mellett döntött. Az eredeti elképzelés tehát az volt, hogy Károlyi megtartaná köztársasági elnöki tisztét, a tiszta szociáldemokrata kormány pedig megnyerné a kommunisták támogatását. Ebben a történelmi helyzetben azonban ez a megoldás már *túlhaladottnak* bizonyult, bár a szociáldemokrata miniszterek is elfogadták. A munkásosztály és a nép döntő többsége ekkor már a KMP-t támogatta, és proletárdiktatúrát akart.

Már 1919. március közepétől *napirendre került a munkáshatalom megvalósítása,* csupán realizálásának módja körül volt bizonytalanság. A polgári politikusok tehetetlensége, az antant ellenséges magatartása, ami a kormány március 20-i lemondásba való menekülésével nyilvánvalóvá vált, megkönnyítette a munkásság számára a hatalom átvételét, a szocialista forradalom békés győzelmét.

A két munkáspárt egyesülése és a hatalomátvétel

A szocialista hatalomátvétel 1919. március 21-én zajlott le. Délelőtt összeült az MSZDP vezetősége, ahol a balszárny nyomására és Böhm Vilmos javaslatára a vezetőség nagy többsége a KMP-vel való megállapodás mellett foglalt állást. Ez azt jelentette, hogy készek a hatalom együttes átvételére és a Vix-jegyzék visszautasítására. Időközben a baloldal elismert vezetője, *Landler Jenő* a Gyűjtőfogházban tárgyalt a KMP vezetőivel, és tájékozódott álláspontjuk felől: kitűnt, hogy a kommunisták készek voltak a megállapodásra és a hatalom együttes megragadására. *A munkásmozgalom politikai és szervezeti egységének helyreállítása* a forradalom győzelmének folyamatában, a kommunisták programjának az elfogadásával vált lehetségessé. A proletárdiktatúra megteremtésével csak a szociáldemokrata mozgalom néhány nagynevű vezetője, így köztük *Garami Ernő* nem értettek egyet. Végül is a szociáldemokrata párt küldöttsége március 21-én a kora délutáni órákban kereste fel a Gyűjtőfogházban a kommunistákat, ahol aláírták az egyesülésről szóló okmányt. *Ritka történelmi pillanat* volt ez, amikor egy „börtönben" levő pártvezetőség egyenest a hatalom csúcsaira kerül a tömegek akaratából. Az egyesülési okmányt a KMP, az MSZDP, továbbá a Szakszervezeti Tanács jelenlevő képviselői írták alá. A szakszervezeti vezetők csatlakozása sorsdöntő fontosságú volt, mert ezáltal a szervezett munkások nemcsak spontán politikai meggyőződésből, hanem szervezeteikkel és azok tekintélyével adtak súlyt a fordulatnak.

Az egyesült munkáspárt programja

A két munkáspárt egyesüléséből létrejött Magyarországi Szocialista Párt céljaként a munkás-, katona- és paraszttanácsokon alapuló proletárdiktatúra megvalósítását jelölte meg. *„Az egyesülés azon az alapon történik, hogy a párt és a kormányhatalom vezetésében*

a két párt együttesen vesz részt. A párt a proletariátus nevében haladéktalanul átveszi az egész államhatalmat. A proletárság diktatúráját a munkás-, katona- és paraszttanácsok gyakorolják." (Uo.) A még nem is proklamált proletárdiktatúrát a Katonatanács támogatásáról biztosította, amelynek rendelkezésére állt a 14 000 főnyi budapesti helyőrség és a kb. 5000 fős népőrség. A gellérthegyi Citadellában felállított tüzérségi ütegek adtak nyomatékot a forradalmi tömegek akaratának. Ebben a helyzetben az ellenforradalmi erők tehetetlennek bizonyultak. Átmenetileg még azok a társadalmi rétegek és politikai csoportok is *a nemzeti ellenállást vállaló forradalom mellé álltak*, amelyeket – nacionalista jelszavakkal – korábban az ellenforradalom befolyásolt.

Március 21-én délután került sor, a fentebb vázolt eseményekkel párhuzamosan, a Berinkey-kormány utolsó ülésére, ahonnan a miniszterek abban a hitben távoztak, hogy őket egy tiszta szociáldemokrata kormány követi majd. De miután az esti órákban a Budapesti Munkástanács óriási lelkesedéssel jóváhagyta a két munkáspárt egyesülését és a proletárdiktatúra megvalósításának programját, csak formális jelentősége volt annak, hogy telefonon közölték a köztársasági elnökkel: időközben a *munkástanács proklamálta a proletárdiktatúrát.* A munkástanács egyhangú határozata azt jelentette, hogy véget ért a demokratikus népköztársaság tragikus ellentmondásokkal terhes, de a magyar történelem lapjain maradandó korszaka, és a munkásosztály vette kezébe a hatalmat és a nemzet sorsának intézését.

A proletárállam apparátusában a végrehajtó hatalom csúcsán a *Forradalmi Kormányzótanács* állt, és a kormány tagjait *népbiztosok*nak nevezték, akiket az egyesült párt vezetősége még 21-én kijelölt. Elnöke a szociáldemokrata *Garbai Sándor* lett, míg a forradalom tényleges vezetője, *Kun Béla* a legfontosabbnak tartott reszort, a külügyi népbiztosság gazdája lett. (Mellette még egy kommunista népbiztos volt, de

néhány nap múlva a népbiztos-helyettesi intézmény bevezetésével a kormányban a kommunisták személyileg is kellő képviseletet nyertek.)

A proletárdiktatúra első intézkedése a statárium kihirdetése és a szesztilalom elrendelése volt. A kormány alakuló ülésén leszögezték, hogy az egyesítő pártkongresszusig a kormányzótanács tölti be *a pártvezetőség* szerepét is. Ebben a döntésben már tükröződött a párt vezető szerepének tisztázatlansága. A többség ugyanis úgy vélte, hogy a munkáshatalom megvalósulása után maga az államhatalom, jelen esetben az annak élén álló Forradalmi Kormányzótanács tölti be a politikai vezető funkciót is.

A szocialista forradalom 1919. március 21–22-én az ország akkor meg nem szállt területein békés úton győzött. *A hatalom megragadásának békés útja volt a magyar proletárforradalom nemzetközi méretekben is új, jelentős elméleti konzekvenciákat hozó sajátossága.* A békés győzelmet a forradalmi erők egységének a létrejötte és a parasztság,[1] a városi kispolgárság és középrétegek jelentős részének a csatlakozása tette lehetővé. A munkásosztály politikai egységének a megteremtése, *a két párt egyesülése* a hatalom megragadásának és megtartásának az előfeltétele volt. A pártegyesülés módjáról való vitának volt és van csak értelme.

Az egyesülés idején az MSZDP-nek 800 000, a KMP-nek kb. 30 000–40 000 tagja volt. A kommunista párt, amelynek szervezetei még nem szilárdultak meg – és szervezeti erejénél jóval nagyobb volt tömegbefolyása –, továbbá tagjainak többsége korábban a szociáldemokrácia iskoláját járta ki, az egyesüléssel feloldódott a szociáldemokrata pártban. Az egyesült párt gyorsan hatalmas tömegpárttá duzzadt, s taglétszáma júniusra elérte a másfél milliót. A szakszervezetek taglétszáma is növekedett, szinte minden munkavállaló szakszervezeti tag volt.

Társadalmi bázisa

A szocialista forradalom eszközeit nemcsak annak vezetői, hanem az ellenség magatartása is befolyásolja. Ha az nincs abban a helyzetben, hogy fegyveres ellenállást tanúsítson – mint nálunk is történt –, akkor lehetséges a békés út választása. Pedig az ellenforradalomnak komoly pozíciói voltak az államapparátusban és a hadsereg tisztikarában is. Ezek akcióképességét nemcsak a polgári demokratikus korszak körülményei gyengítették, hanem az 1919 tavaszán több helyen kiépülő népi szervek, a munkás- és katonatanácsok is. A polgári rend másik bázisát az egyházak jelentették, amelyekre azonban nemcsak az ellenforradalom, hanem a forradalmi tendenciák is hatottak. Így pl. a katolikus alsópapság demokratikus mozgalma hívta életre a Papi Tanácsot, amely a proletárhatalmat is támogatta. (Jellemző, hogy működését 1919 nyarán az egyházi hatóság számolta fel.) A politikában elszigetelt, volt uralkodó osztályok érdekképviseletét azonban egyik egyház sem volt hajlandó nyíltan vállalni, így március 21. után azok várakozó álláspontra helyezkedtek. Az ellenforradalmi erkő bénultsága, dezorgazinálódása azonban azt a veszélyes illúziót keltette a proletárhatalom vezetőinek nagy részében, hogy nincs is szükség a diktatúra szigorú alkalmazására velük szemben. Defenzívába szorulásuk azonban csak átmeneti jellegű volt.

A Tanácsköztársaság *társadalmi bázisát a munkásosztály és az agrárproletariátus* biztosította. Budapest kiemelkedő szerepet játszott a forradalom győzelmében és megmaradásában, főként az itt koncentrálódott *ipari munkásosztály és haladó értelmiség* révén. A szocialista forradalmat az Alföld városainak szegénysége, a Tiszántúl, a Viharsarok gazdag forradalmi tradíciókkal rendelkező agrárproletariátusa is lelkesedéssel fogadta. Ezek a területek azonban hamarabb román megszállás alá kerültek, így a Tanácsköztársaság hátországa a Duna–Tisza köze és a Dunántúl maradt, ahol nemcsak a forradalom, hanem az ellen-

forradalom is komoly erőtartalékokkal és potenciális tömegbázissal rendelkezett.

„Mindenkihez!"

A szocialista forradalom győzelmének napján a Kormányzótanács és a Magyarországi Szocialista Párt „Mindenkihez!" címmel *kiáltványt intézett Magyarország népei proletariátusához.* A kiáltványban röviden vázolták a diktatúra keletkezésének körülményeit, a munkáshatalom programját, és deklarálták a Szovjet-Oroszországgal való szövetséget. A forradalmi optimizmussal telített program leszögezte, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság *„haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására".* Másnap a Forradalmi Kormányzótanács azzal a felhívással fordult a világ proletariátusához, hogy támogassák a Magyarországi Tanácsköztársaságot, amelynek sorsát a világforradalomra alapozták. Kun Béla és a magyar kommunisták világosan látták, hogy a magyarországi fejlemények nemcsak a belpolitikai erőviszonyok, hanem a nemzetközi imperializmus és a nemzetközi kommunista mozgalom erőviszonyának függvényei. Kun a munkástanács előtt is azt hangsúlyozta, hogy *„mi a Magyarországi Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk".* A nemzetközi munkásosztályhoz intézett kiáltvány is ebben a szellemben tette függővé a magyar forradalom jövőjét az európai forradalom kibontakozásától. *„A magyar proletárforradalmat két erő teremtette meg* – szólt a kiáltvány. *Az egyik a munkásoknak, a földmíves-szegényeknek és katonáknak az az elhatározása, hogy nem akarják tovább hordozni a tőke igáját. A másik az antant imperializmusa, amely Magyarország területének megcsonkításával minden élelmiszerétől, ipari nyersanyagától, megélhetésének összes feltételeitől meg akarta és meg akarja fosztani."*

A magyar proletárforradalomban ismét szerves egységben találkozott a nemzeti történelem két sorskér-

dése: *a haza és a haladás ügye*. Az is logikus volt, hogy a kommunisták vezette munkásosztály nemcsak nemzeti méretekben vívta osztályharcát elnyomói ellen, hanem győzelmével a forradalom vezető osztályává vált. De mint ilyen, a nemzetközi osztályharc részese is volt, és joggal fordult védelemért a világ proletariátusához. *„A magyar proletárforradalmat a nemzetközi szocializmus védelme alá helyezzük* – üzenték a világ dolgozóinak –, *de el vagyunk szánva, hogy az utolsó csepp vérünkkel védelmezzük minden támadás ellen...''*

KISZ védnökséggel épült a kazincbarcikai PVC-gyár

Botos János

A PROPAGANDISTA KUN BÉLA

Kun Béla száz esztendeje, *1886. február 20-án* született a Szilágyság kicsiny falujában, *Lelén*. Apja körjegyző. A gyermek- és iskolakezdés évei szülőfalujában teltek el, majd az akkoriban haladó szellemű és magas színvonalú zilahi gimnáziumban folytatódtak. Érettségi bizonyítványt Kolozsvárott kapott, és itt, az erdélyi munkásmozgalom egyik fellegvárában lett kamaszfejjel tagja a *Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak* (MSZDP). Két évet járt a kolozsvári jogakadémiára, majd a család szűkös anyagi helyzete miatt tanulmányait megszakítva – amelyeket később magánúton folytatott – újságíró lett.

1906 nyarán a csendőrség brutálisan rátámadt a sztrájkoló kolozsvári építőmunkásokra. A hatósági önkény ellen Kun Béla röplapon emelte fel a szavát. Ezért perbe fogták, és félévi államfogházra ítélték, amelyet a szegedi börtönben töltött le. Az államfogházból való kiszabadulását követően visszatért Kolozsvárra, és a kerületi munkásbiztosító-pénztárban jutott előbb álláshoz, majd huszonöt évesen annak megbízott igazgatója lett. Neve egyre szélesebb körben vált ismertté az erdélyi munkásmozgalomban, zömök alakja egyre többször tűnt fel az MSZDP rendezvényein, szavát egyre gyakrabban és szívesebben hallgatták a gyűlések résztvevői.

1914 késő nyarán kirobbant az első világháború. Kun Béla kényszerűségből magára öltötte a monarchia hadseregének csukaszürke egyenruháját. Az orosz

front poklában harcolt, megsebesült, zászlóssá léptették elő. 1916. március végén fogságba került, és a százezres szibériai város, Tomszk hadifogolytáborába vitték. Amikor Kun Béla megérkezett a tomszki tiszti táborba, itt *Münnich Ferenc, Seidler Ernő, Reiner Károly* és mások irányításával már működött egy monarchiaellenes, antimilitarista nézeteket valló csoport. Kun Béla bekapcsolódott szervezkedésükbe, és határozott marxista, forradalmi irányt adott tevékenységüknek. A csoport élén szoros kapcsolatot épített ki a legénységi táborral, és a helyőrségi illegális bolsevik párt tagjaival. Ekkortól tekinthetjük az *Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt* tagjának.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának alapítója

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét követően Petrográdba (ma Leningrád) hívták, a forradalmi hadifogoly-mozgalom egyik országos vezetője lett. 1917 végétől előbb a *Nemzetközi Szocialista* és a *Die Fackel*, később a Moszkvában megjelenő *Szociális Forradalom* szerkesztésében, írásában vállalt oroszlánrészt, de cikkei megjelentek az *Izvesztyija* és a *Pravda* hasábjain is.

1918. március 24-én Moszkvában megalakult az *Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Csoportja*, amelynek elnökévé Kun Bélát választották. Tevékenysége középpontjába a *hadifoglyok közötti kommunista agitáció* került. Képzett leninistaként szólt a tömegekhez a *Ki fizet a háborúért?, Kié a föld?, Mit akarnak a kommunisták?* és *Mi a Tanácsköztársaság?* című brosúráiban. A *Mit akarnak a kommunisták?* című írása – amelyet számos más nyelvre is lefordítottak – alapvetőnek bizonyult. A könyvecskét tanulmányozva százezrek ismerkedtek meg népszerű formában a lenini tanítások lényegével és váltak a szocialista forradalom harcosaivá, kommunistákká. 1918. június végén *V. I. Lenin: A harc útja* címmel

kiadott írásai elé készítette el az első róla szóló magyar nyelvű hiteles életrajzot és portrét.

Kun Béla számára természetes és szükségszerű volt, hogy a magyarországi polgári demokratikus forradalom győzelmének a hírére hazainduljon és kezdeményezze a kommunista párt megalakítását. A köztársaság kikiáltása után hazatért Magyarországra, ahol a Károlyi-kormány a feudális maradványok felszámolásával a polgári rend kibontakoztatására, megszilárdítására, bizonyos szociális és politikai reformok megvalósítására törekedett. A forradalom hajtóerejét adó munkások, katonák, vidéken a parasztok törekvései túlmutattak a kabinet programján. A megalakuló munkás-, katona- és paraszttanácsok nemcsak a forradalom demokratikus, népi jellegét tükrözték, de magukban hordták egy jövendő munkás-paraszt hatalom lehetőségét is.

Kun Béla a hazaérkezését követő héten fáradhatatlanul tárgyalt azokkal, akik szóba jöhettek, mint a kommunista párt megalakítói. Türelmesen érvelt a forradalmi párt szükségessége mellett, következetesen fejtegette a bolsevik párt tapasztalatait, a leninizmus alapelveit.

1918. november 24-én Budapesten Kelen József Városmajor utca 42. szám alatti lakásán alakították meg a *Kommunisták Magyarországi Pártját* (KMP); elnökévé Kun Bélát választották. Néhány nap múlva – december 7-én – megjelent a párt lapja, a *Vörös Ujság*. Programadó vezércikke *Osztályharcot!* címmel – amelynek szellemi szülőatyja Kun Béla – meghirdette a szocialista forradalom magyarországi megvalósítását, a tanácsköztársaság megteremtését, elhatárolva a kommunistákat az MSZDP kiváró, halogató taktikájától. Kun Béla „munkahelye" a párt központja lett: előbb az Ügynök utca 17. (ma: Kresz Géza utca 27.), majd a Visegrádi utca 15. szám alatt. Napjait nemcsak az íróasztal melletti munka – a párt szervezeti kereteinek a megteremtése – töltötte ki. A kommunisták célkitűzéseit népgyűléseken, munkások, leszerelt és aktív katonák, háborús rokkantak soraiban népszerűsítse. Dinamikus egyé-

niségének magával ragadó erejével, a lenini elmélet és a bolsevik párt gyakorlatának ismeretével és alkalmazásával hatásos szónokként megfogalmazott szavait mind többen figyelemmel és egyetértéssel hallgatták.

A KMP egyre szélesedő tömegbefolyása a hatalom megtorló lépéseit váltotta ki. 1919. február 20-ról 21-re virradó éjszaka a rendőrség általános támadást indított a kommunista párt és vezetői ellen, Kun Bélát is letartóztatták és bántalmazták. A Kun Bélával szembeni – ekkoriban még példátlannak számító – rendőri brutalitás tiltakozásra serkentette a dolgozókat. Amikor néhány nap múlva Kun Bélát átszállították a Gyűjtőfogházba, nyilvánvalóvá vált, hogy a pártmunka irányításának a központja a fogház lett. A tényleges pártközpontként funkcionáló cellákban a kommunista vezetők megbeszéléseket tartottak, küldöttségeket fogadtak, cikkeket, röpiratokat készítettek.

Kun Béla március 11-én *Bogár Ignáchoz* – a nyomdászszakszervezet egyik vezetőjéhez – írott levelében kifejtette, milyen feltételek között állítható helyre a magyar munkásmozgalom szervezeti egysége. A tíz pontban összegezett forradalmi elvek a hatalomért való harc programját, a társadalom szocialista átalakításának a feladatait tartalmazták. Követelték a szakítást a kizsákmányoló osztályokkal való együttműködéssel és az ún. területi integritási politikával, a munkás és földműves szegények tanácsaira épülő köztársaság megteremtését, a termelés és az elosztás munkásellenőrzését, majd a termelőeszközök köztulajdonba vételét, az MSZDP ún. átmeneti programja összes munkásvédelmi követelésének haladéktalan megvalósítását és a szocializmus állami propagandáját. Március folyamán a KMP tömegbefolyása már messze túlhaladta a párt szervezeti kereteit, és a szociáldemokrata baloldal is közeledett hozzájuk, magával hozva a szavára figyelő tömegeket.

Március 20-án *Fernand Vix* francia alezredes az antant megbízásából átnyújtotta a Berinkey-kormánynak az újabb területi követeléseket tartalmazó jegyzéket. A polgári politikusok nem mertek fellépni sem

a jegyzék ellen, sem mellette, míg a szociáldemokrata pártvezetés döntő többsége – látva a kommunisták szélesedő befolyását – úgy foglalt állást, hogy elfogadja a KMP platformját. Kun Béla és harcostársai, felismerve a kedvező történelmi szituációt, az egyesülés mellett döntöttek. Március 21-én a proletariátus átvette a hatalmat, és Magyarországon – Szovjet-Oroszországot elsőként követve – győzött a szocialista forradalom.

A Tanácsköztársaság vezetője

A Magyarországi Tanácsköztársaság fennállásának 133 napja alatt Kun Béla külügyi, majd külügyi és hadügyi népbiztos volt. Funkciójától függetlenül azonban – történelmi szerepét tekintve – valójában a Forradalmi Kormányzótanács és az egyesült munkáspárt ismert és elismert, tényleges vezetője.

V. I. Lenin, illetve *Georgij Csicserin* – szovjet külügyi népbiztos –, valamint Kun Béla között szinte mindennapos üzenetváltásra került sor. Ezek a telegramok nemcsak információt továbbítottak, tájékoztattak, hanem tapasztalatátadást és tanácsadást is jelentettek. A diplomáciai aprómunka, amely a Magyarországi Tanácsköztársaság nemzetközi helyzetének a javításáért folyt, Kun Béla energiájának jelentős részét lekötötte. Mindezek mellett az első napokban ő a kezdeményezője a csendőrség és a rendőrség lefegyverzésének, az új karhatalom felállításának; jóváhagyta az ellenforradalmárok letartóztatását, keresztülvitte a feudális címek és rangok eltörlését. Április elejétől – mint hadügyi népbiztos – közvetlenül is részt vett a Vörös Hadsereg felállításában, a meglevő alakulatok ütőképessé tételében, a megbízható politikai biztosok kinevezésében.

Szinte hihetetlennek tűnik, hogy Kun Béla sokirányú politikai tevékenysége mellett hogyan tudott időt szakítani az egymást követő fővárosi és vidéki gyűlések megtartására. Mint ízig-vérig forradalmár tudta, hogy az élőszó, a munkásokkal és a vöröskato-

nákkal való személyes találkozás semmi mással nem pótolható agitációs és propagandalehetőség. Ezért vett részt és szólalt fel rendszeresen a Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésein. Ezért ismertette Tatabányán, Sopronban, Kassán, Miskolcon és másutt a munkáshatalom külső és belső helyzetét, érvelve a kitartás, a harc folytatása mellett. Ezért tartotta fontosnak, hogy a júniusi sikertelen budapesti ellenforradalmi lázadás után személyesen világosítsa fel tettük helytelenségéről az Engels laktanya félrevezetett katonáit, és meggyőzze őket a proletárhatalom melletti kiállásról. Ezért ítélte szükségesnek, hogy július utolsó napjaiban is zászlóavató beszédet mondjon a 31. vörösgyalogezred harcosai előtt.

Április derekán az antant ösztönzésére a román királyi hadsereg egységei támadást indítottak a munkáshatalom ellen, majd néhány nap múlva a cseh burzsoá csapatok is harcba léptek. A Magyarországi Tanácsköztársaság súlyos katonai helyzetbe került. Kun Béla kendőzetlen, őszinte szavakkal vázolta fel a helyzetet a Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács április 19-i ülésén: „Nem fogok egy szép szót sem mondani, de arra kérem önöket, hogy halálos komolysággal hallgassák azt, amit mondani fogok. A proletariátus maga dönti el, mit kell cselekednie, hogy azután csakugyan cselekedjék is. A proletariátus diktatúrája szakítást jelent minden titkos diplomáciával, szakítást jelent minden, a proletariátus háta mögött történő politikával, és én itt önöknek minden szépítés nélkül el fogom mondani mindazt, amit tudunk, elmondom mindazt, amit mi a jelekből, a szimptómákból következtethetünk. Két világáramlat harca csap össze a Magyarországi Tanácsköztársaság fölött: az imperialista kapitalizmus és a bolsevista szocializmus. Ennek az összecsapásnak vagyunk a részesei... Amikor mi megalapítottuk a proletárdiktatúrát Magyarországon, nem arra alapítottuk számításainkat, hogy mi képesek leszünk majd katonai erővel, rendszeres háborúval megbirkózni az antant csapataival. Nem hittük azt, hogy azzal a hat divízióval, amelyet a fegyverszüneti szerződés a Tanácsköztársaság

számára engedélyezett, meg tudjuk állítani azt az offenzívát, amely minden oldalról fenyeget bennünket. Hangsúlyoztuk és hangsúlyozzuk, hogy mi a Magyarországi Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk. *(Úgy van!)*"

Május 2-án jórészt Kun Béla személyes fellépésének köszönhető, hogy a Forradalmi Kormányzótanács és a Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács a hatalom megvédése és a proletariátus mozgósítása mellett döntött. Másnap a kispesti Teudloff-Dietrich gyárban hívta fegyverbe a munkásokat. A mozgósított proletariátus soraiból megalakított munkásezredek – mint ismeretes – megállították az intervenciós csehszlovák csapatok előrenyomulását Salgótarján térségében, majd megkezdődött a sikeres északi hadjárat.

Kun Béla fáradtságot nem ismerve vett részt és mondott beszédet az országos földműveskongresszuson, a Tanácsok Országos Gyűlésén, a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége tanácskozásán, a Szövetséges Központ Intéző Bizottság ülésein. Beszédeiben kendőzetlenül szólt a proletárhatalom külső és belső helyzetéről, következetesen, logikusan érvelt a tanácsköztársaság fenntartása és megvédése mellett, szavaival hitet és kitartást sugározva hallgatóságába is. „Ugye elvtársak, jó ez a proletárdiktatúra – mondta örömmel Kassán június 10-én a sikeres északi hadjárat után. – Bár még bele se kóstoltatok, de meg fogjátok látni, milyen szép, milyen jó és milyen érthető ez a proletárdiktatúra a dolgozók szempontjából. Aki proletár, aki dolgozó, aki elnyomott volt, az meg sem értheti, hogyan is lehetett mást akarni, mint ezt a proletárdiktatúrát. *(Éljenzés.)* Ez egyszerű valami. Ezelőtt elnyomtak minket a dolgozókat azért, hogy jólétben éljen a kisebbség és örökre biztosítsa az elnyomást, a kizsákmányolást. Most mi, a dolgozók, elnyomjuk ezt a kisebbséget, elnyomjuk őket, nem azért, hogy örökre fenntartsuk az elnyomást, hanem azért, hogy megsemmisítsük az elnyomást, a kizsákmányolást. *(Úgy van! Úgy van!)* Elnyomjuk őket, elnyomjuk a burzsoáziát, kisajátítjuk

a kisajátítókat azért, hogy megteremthessük a szocializmust, a kommunizmust. *(Lelkes éljenzés.)*"

Amikor mód nyílt egy kis lélegzetvételnyi szünetre, akkor az egyesült munkáspárt kongresszusa elé terjesztendő *program alapvető elvi kérdéseivel* foglalkozott. Kun Béla előadásai marxista–leninista alapon tárgyalták a párttal, a szakszervezetek szerepével, a szakmai szervezetek és a pártszervezetek különválasztásával, a proletárállam kérdéseivel összefüggő problémákat. Előadásai a legjobb elméleti munkát jelentették a Tanácsköztársaság fennállása alatt.

1919. június 12–13-án részt vett az *egyesült munkáspárt kongresszusán.* A tanácskozás vitájában következetesen érvelt a munkáshatalom lenini elveinek megvalósítása és érvényesítése mellett, és ő terjesztette be a párt új nevére a kompromisszumos javaslatot: Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja. A pártvezetés megválasztása során határozottan szembefordult azzal a szociáldemokrata kísérlettel, hogy a kommunisták zömét kiszorítsák a vezetésből.

Időközben megérkezett *Georges Clemenceau* francia miniszterelnöknek az antant nevében írott *jegyzéke,* amely a felszabadított területekről való visszavonulásra szólította fel a tanácsállam fegyveres erejét. A visszavonulás kérdése vált az egyik központi vitatémává a június 14-én megnyílt tanácskongresszuson, miközben megérkezett Georges Clemenceau második jegyzéke is. Kun Bélának a döntés meghozatalakor a munkásállam külső és belső helyzetének valamennyi tényezőjét kellett figyelembe vennie, és ennek alapján álláspontja helyes volt. Diplomáciai utóvédharcokat lehetett folytatni, és folytatott is, de a visszavonulás elrendelését – még ha az utókor szemében hibásnak tűnt is – nem lehetett elkerülni.

A magyar Vörös Hadsereg visszavonulását követően Kun Béla világosan látta a forradalom hazai erőinek a kifáradását, a nemzetközi erőviszonyok romlását, a szovjethatalom súlyos katonai helyzetét. Amikor pedig a tiszántúli offenzíva kifulladt, a frontra utazott, és az utolsó órákig fáradhatatlanul próbálta újabb harcra lelkesíteni a fásultan visszavonuló

vöröskatonákat. Augusztus 1-én, az ingadozó szociáldemokrata többség nyomására, a Forradalmi Kormányzótanács a lemondás mellett döntött. A döntést követően a Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésén beszédében megrendülten szólt a tanácshatalom leveréséről. Hangsúlyozta, hogy a megalakuló úgynevezett szakszervezeti kormány csak átmenet lehet a burzsoázia kegyetlen diktatúrájához. A magyar munkásosztály – mondotta – saját szenvedései árán fogja megtanulni, mit vesztett a proletárhatalom megdöntésével. Utolsó szavaival hitet tett a munkásosztály hatalmáért folytatandó új harcok mellett.

A leninizmus terjesztője

A Magyarországi Tanácsköztársaság megdöntését követően Kun Béla Ausztriába emigrált, ahol harcostársaival együtt internálták. Az internálás hosszú hónapjai alatt elemezte a magyarországi munkáshatalom tapasztalatait és tanulságait, és kezdeményezte a KMP illegális újjászervezését. A szovjet diplomácia erőfeszítéseinek köszönhetően 1920. július derekán megnyíltak előtte az internáló tábor kapui.

Szovjet-Oroszországba érve hatalmas lendülettel vetette bele magát a Kommunista Internacionálé (KI) tevékenységébe, majd október elején kinevezték a *Déli Front Haditanácsának* a tagjává. *Mihail Frunzéval* és *Szergej Guszevvel* együtt küzdött Pjotr Vrangel tábornok ellenforradalmi hadseregének a megsemmisítéséért, a Krím-félsziget felszabadításáért. 1921. januárban beválasztották a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának és a Szűkebb Irodának a tagjai sorába. Tavasszal a Kommunista Internacionálé megbízásából utazott a forrongó Németországba. Részt vett a márciusi fegyveres megmozdulás előkészítésében, amelynek során elkövetett hibáit V. I. Lenin bírálatban részesítette. Ha kritizálta is Kun Béla egyes lépéseit, V. I. Lenin mégis a világforradalmi folyamat jelentős vezetőjének tartotta. Ezt megnyilat-

kozásain túl azok a megbízatások is tanúsították, amelyeket kétségtelenül az ő egyetértésével adtak Kun Bélának.

Szovjet földre visszatérve Kun Béla az Urálban dolgozott. 1922 júniusa és 1923 februárja között tucatnyi írása jelent meg az *Urali Munkás* hasábjain. Cikkei – amelyek a szovjet belpolitika eseményeit, a nemzetközi helyzet változásait elemezték – tanúskodtak, hogy képesnek bizonyult közérthető, népszerű formában terjeszteni a lenini elméletet, aktualizálni és alkalmazni a mindennapi agitációs munkában.

1924 júliusában megbízták a Kommunista Internacionálé *agitációs és propaganda osztályának* a vezetésével. Az osztály feladatköre kiterjedt a nemzetközi kommunista világmozgalom teljes agitációs és propagandatevékenységének az irányítására, eszmei vezetésére. Ennek során figyelemmel kísérte és segítette a kommunista pártok lapjainak a megjelentetését, (KI) központi sajtójának a kiadását. Irányítania kellett a pártok oktatási munkáját, instruálni a pártiskolákat, valamint a Moszkvában működő Nemzetközi Lenin Iskolát és Keleti Dolgozók Kommunista Egyetemét. A Kommunista Internacionálé, valamint a pártok egy-egy kiemelkedő akciójához kapcsolódva szervezte a nemzetközi sajtókampányokat, így például a nagy-britanniai bányászsztrájk melletti kiállást, a hamis vádak alapján halálra ítélt Nicola Sacco és Bartolomeo Vanzetti életének a megmentéséért kibontakozó tömegmozgalmat.

1925 tavaszától – a kommunista pártok *bolsevizálását* segítve – múlhatatlan érdemeket szerzett V. I. Lenin szellemi hagyatékának feldolgozása, műveinek közreadása során. Nagy fontosságot tulajdonított az elméleti tevékenység elmélyítésének, a felnövekvő új aktivistagárda felkészítésének. 1927-ben ennek elősegítése érdekében szervezte és irányította *V. I. Lenin Válogatott Művei* angol, francia és német nyelvű kiadását. Kisebb-nagyobb terjedelmű brosúrák tucatjainak a közreadását segítette elő, gondozta a német nyelven kiadott *Marxista Könyvtár* köteteit. A marxizmus tanulásának semmi esetre sem lehet helyes

módja az úgynevezett *„biflázás"*, „magolás", a könyvek szövegének egyszerű emlékezetbe vésése – fogalmazta meg 1923 áprilisában Lenin *Marx Károly* című írása elé írott bevezetőjében. Még kevésbé helyes – a tanításnak és a tanulásnak az az egyébként meglehetősen elterjedt módszere – egyes könyvrészleteknek vagy szövegrészeknek *az összefüggésükből való kiragadása* és az a kísérlet, hogy ezeknek olvasása révén *„megrövidítsék"* a marxi elmélet megismeréséhez vezető utat. Nemcsak ez a módszer, de általában a marxizmusnak kizárólag mint „könyvtártudománynak" kezelése, *káros* és célhoz semmi esetre sem vezető tanulási módszer. Szükséges megismerni Marxnak és Engelsnek *minden jelentősebb írását*. Nemcsak nagyobb munkáikat, de egyes elszórtan megjelent cikkeiket és leveleiket is, amelyek rengeteg értékes tanítást tartalmaznak, különösen a *forradalmi taktikára* vonatkozóan. De nem kevésbé szükséges az is, hogy a marxizmus tanulója az e könyvekben írottakat mindenkor *egybekapcsolja a saját élő és mozgó társadalmi környezetével.*

A nemzetközi forradalmi mozgalom középpontjában végzett munkája mellett folyamatosan kapcsolatot tartott a Kommunisták Magyarországi Pártjával is. Mint a KMP Külföldi Bizottságának a tagja, elméletileg és gyakorlatilag segítette, irányította az illegalitásban harcolók tevékenységét. 1925 augusztusában Bécsben a *KMP I. kongresszusának* a tanácskozását vezette. Írásai rendszeresen megjelentek a párt folyóiratának, az *Új Márciusnak* a hasábjain.

A húszas évek elejétől Kun Béla egyik szervezője és sokoldalú, népszerű előadója a Bécsben, Berlinben és Moszkvában megtartott pártiskoláknak, és múlhatatlan érdemeket szerzett a magyar kommunista mozgalom kádereinek képzésében, nevelésében. 1920-ban újrafordította a *Kommunista Párt Kiáltványát*. Előszavaival és gondozásában jelentek meg a legfontosabb lenini munkák – többek között *A „baloldaliság", a kommunizmus gyermekbetegsége* és *A proletárforradalom és a renegát Kautsky* – az első tematikus válogatások a magyar munkáshatalomról, az impe-

rialista háborúról és a pártépítésről. 1923-ban magyarázó jegyzetekkel publikálta a KI-nak a pártmunkáról közreadott dokumentumait.

1930 augusztusában Leninnek a párt szervezeti kérdéseivel foglalkozó írásait közreadó gyűjtemény bevezetőjében hívta fel a figyelmet arra, hogy »Leninnek, mint *forradalmi politikusnak* éppen az volt az egyik *leglényegesebb sajátossága,* hogy sohasem tűzött a párt és a munkásosztály elé *politikai feladatot* anélkül, hogy meg ne jelölte volna a feladat *végrehajtásának* az adott történelmi viszonyok között való *szervezeti útját, módját, formáját.* Amikor Lenin felvetette a kérdést: *„mit tenni?"*, nemcsak a *„mit"*-re felelt, hanem arra is, *hogyan* kell *kezdeni* a feladat *végrehajtását* és arra is, hogy *hogyan* kell létrehozni a *szervezeteket* a feladat *végrehajtására,* milyen formában kell építeni őket, hogy alkalmasak legyenek a feladat végrehajtására *az adott viszonyok között.* Feleletet adott mindenkor arra is, hogy *hogyan,* milyen *módszerrel* kell dolgozniuk ezeknek a szervezeteknek, hogy *sikerrel* oldják meg az előttük álló feladatokat. Minthogy a leninizmus forradalmi elméletében a *párt,* a munkásosztály „öntudatos, elöljáró rétege", a *„forradalom vezére"*, ennélfogva természetesen alig van politikai írása Leninnek, amely ne tartalmazna *szervezeti* s különösen a *párt építéséről* szóló útmutatásokat.«

A Kommunista Internacionálé VI. kongresszusa a Végrehajtó Bizottság Elnökségébe választotta. Vezette a világszervezet *Balkán-titkárságát,* amely a bolgár, ciprusi, görög, jugoszláv és román kommunista pártok munkáját irányította. Sokirányú mozgalmi tevékenysége arra is kiterjedt, hogy 1930 tavaszán részt vegyen a *KMP II. kongresszusán* Aprelevkában. 1933-tól szerkesztette a hatkötetesre tervezett első magyar nyelvű *Lenin Válogatott Művek*et. Részt vett a *Sarló és Kalapács,* a Szovjetunióban élő magyar kommunisták, internacionalisták folyóirata kiadásában. Tanított a Nemzetközi Lenin Iskolán és a Vörös Professzorok Intézetében. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 10. évfordulóján a *Vörös Zászló Érdemrenddel* tüntették ki. Mindemellett a húszas és a har-

mincas években aktívan segítette a szovjet szervek és intézmények munkáját.

A húszas és harmincas évek fordulóján Kun Béla is támogatta a nemzetközi kommunista mozgalomban uralkodóvá vált szektás nézeteket. A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa előtt kibontakozó vitában a proletárforradalom ügyét féltve kezdetben azok sorába tartozott, akik fenntartásokkal, kétségekkel fogadták az antifasiszta népfrontpolitikát. A harmincas évek derekán a nemzetközi helyzetben lezajlott változásokból azonban ő is levonta a szükséges következtetéseket. Felismerte és elismerte korábbi tévedéseit, és cselekvően hozzájárult a szükséges politikai fordulat népszerűsítéséhez.

A Szovjetunióban a harmincas évek második felében kibontakozó személyi kultuszhoz párosuló bizalmatlanság légköre őt is elérte. 1936 nyarán tevékenységét megbírálták, és felmentették a Kommunista Internacionáléban viselt megbízatásai alól. *A Társadalomtudományi és Közgazdasági Könyvkiadó* igazgatója lett. 1937. június 29-én letartóztatták – egészségi állapota már a korábbi években súlyosan megromlott –, és *1939. november 30-án* elhunyt.

Kun Béla halálával a magyar és a nemzetközi kommunista mozgalom olyan igaz és hűséges harcosát vesztette el, akinek tevékenységét V. I. Lenin is nagyra értékelte. Életútja során mindig következetes hazafiként, internacionalistaként küzdött a magyar proletariátus felszabadításáért, a munkásszolidaritás elmélyítéséért.

Szabó Sándor

„A REALIZMUSNAK ÉS AZ ÉRTELEMNEK DIADALMASKODNIA KELL!" – A SZOCIALISTA NÉMET ÁLLAM NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

A címben levő megállapítást Erich Honecker, a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának főtitkára, a Német Demokratikus Köztársaság Államtanácsának elnöke tette azon az ünnepi nagygyűlésen, amelyet az ország megalakulásának 35. évfordulója alkalmából rendeztek Berlinben. Ez a kijelentés joggal szolgálhat annak a *rendkívül szerteágazó, intenzív és céltudatos nemzetközi tevékenységnek* a mottójául, amelyet a szocialista német állam a legutóbbi években folytat.

A hetvenes évek közepétől fokozatosan rosszabbodó nemzetközi légkör valamennyi európai szocialista országot kedvezőtlenül érintette. Különösen szembetűnő volt ez egy olyan periódust követően, amelyet az enyhülés csúcsának neveztek. A hetvenes évek első felére tehető enyhülési időszak Európának s benne a Német Demokratikus Köztársaságnak igen sokat adott.

Maradjunk azonban német földön! Az európai enyhülés egyik előfeltétele volt a német kérdésnek egy, a mindkét szövetségi rendszer számára elfogadható, kompromisszumos rendezése. *Az NDK nemzetközi jogi elismerésének folyamata* – bár már 1969-től kibontakozóban volt – a két német állam alapszerződésének megkötésétől szinte robbanásszerű gyorsasággal telje-

sedett ki az egész világon. Az alapszerződés megkötése gyakorlatilag befejezetté tette az NDK nemzetközi kapcsolatokba való beilleszkedési folyamatát, amit követett mindkét német állam ENSZ-be való felvétele. Ezzel az ország külpolitikai mozgástere számottevően bővült. E néhány példából is látható, hogy az enyhülés időszaka a Német Demokratikus Köztársaság számára rendkívül jelentős nemzetközi eredményeket hozott, és új lehetőségeket teremtett. Ebből következik, hogy az ország a nyolcvanas években is az enyhülési politika eredményeinek megőrzésében és továbbfejlesztésében érdekelt.

A *Német Szocialista Egységpárt* 1981-ben megtartott *X. kongresszusán* a következőkben jelölték meg az elsőrendű külpolitikai célokat:

1. A testvéri szövetség további céltudatos kiépítése a Szovjetunióval és a szocialista közösség többi államával a megkötött barátsági szerződések alapján. Törekvés a szocializmus nemzetközi kisugárzása minden irányú előnyeinek egyre tökéletesebb kibontakoztatása és kiaknázása útján.

2. Tántoríthatatlan, állhatatos munka a béke biztosításáért, a fegyverkezési hajsza megfékezéséért, abból a célból, hogy megvédelmezzük és kibővítsük, s mindenekelőtt a katonai enyhülés és leszerelés intézkedéseivel stabilizáljuk és visszafordíthatatlanná tegyük a politikai enyhülést.

3. Tevékeny imperialistaellenes szolidaritás a nemzeti és társadalmi felszabadulásért küzdő összes néppel. Sokoldalú együttműködés kialakítása Afrika, Ázsia és Latin-Amerika államaival. Az egyenjogúság elvén alapuló új nemzetközi gazdasági rend megteremtéséért vívott küzdelem támogatása.

4. Következetes törekvés a békés egymás mellett élés elvén nyugvó kapcsolatok kiépítésére a tőkés országokkal. Az ilyen kapcsolatok elmélyítése és megállapodások kötése azzal a céllal, hogy a béke érdekében kölcsönösen előnyös módon bővítsük az együttműködést,

s meghiúsítsuk az agresszív körök konfrontációs politikáját.

E célok megvalósítását segítette és segíti, hogy az Európa szívében fekvő Német Demokratikus Köztársaság a világbéke egyik tényezője. A Varsói Szerződés e szilárd tagjának a tekintélye elismert, nemzetközi befolyása jelentősen megnövekedett, és nem kis szerepet vállal abban a feladatban, hogy a nemzetközi kapcsolatok a békés egymás mellett élés és az enyhülés szellemében fejlődjenek. A konstruktív párbeszéd aktív politikáját a szocialista közösség békestratégiájának keretei között folytatja, és konkrét lépésekkel, sajátos lehetőségei kihasználásával igyekszik hozzájárulni a nemzetközi légkör javításához. A nemzetközi helyzet mai állapotában pedig különösen fontos, hogy – a két nagy katonai szövetség választóvonalán – a szocialista német állam *konstruktív és kiszámítható külpolitikai vonallal* rendelkezik.

Kiegyensúlyozott és a nemzetközi életben megbecsülést eredményező külpolitika vitele azonban csak *szilárd belső társadalmi rend,* valamint folyamatos politikai, gazdasági és kulturális-szellemi fejlődés mellett valósítható meg. Ami a Német Demokratikus Köztársaságot illeti: hosszú évek óta követik bevált irányvonalukat; a nép anyagi és kulturális színvonalának emelését a szocialista termelés gyors fejlődési üteme, a hatékonyság fokozása, a tudományos-műszaki haladás és a munka termelékenységének növelése alapján. Különösen jelentős eredményeket hozott a fő feladat – a gazdaság- és szociálpolitika egységének megőrzése – sikeres megoldása.

A szocialista közösség további erősítése

A Német Demokratikus Köztársaság nemzetközi kapcsolatai között kiemelt szerep jut *a Szovjetunióval és a szocialista országok közösségével* folytatott együttműködésnek. A Német Szocialista Egységpárt is azt vallja, hogy az emberiség sorskérdéseinek megoldása

attól is sokban függ, hogy a létező szocializmus mennyire hatékonyan tudja felszínre hozni előnyeit, mennyire képes befolyást gyakorolni a világpolitika fejlődésére, és milyen mértékben kész biztosítani az elért vívmányok megőrzését.

Az NSZEP Központi Bizottsága 1985 végén megelégedéssel állapította meg, hogy *az NDK és a Szovjetunió közötti sokoldalú együttműködés* még szorosabb és még gyümölcsözőbb lett. A két párt főtitkárának elvi megállapodása alapján 1985. október végén az illetékes vezetők aláírták az 1986–1990-es időszakra vonatkozó tervkoordinációs jegyzőkönyvet. A tervek szerint a Szovjetunió továbbra is jelentős mennyiségben szállít nyersanyagokat a Német Demokratikus Köztársaságba és az NDK is változatlanul nagy tételben exportál gépipari berendezéseket a Szovjetunióba.

Az NDK-nak a szocialista közösség többi országával folytatott együttműködése is állandóan mélyül. A Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kapcsolatai dinamikusan, a marxizmus–leninizmus, a proletár internacionalizmus elvei alapján fejlődnek. Átfogják a politikai, gazdasági, tudományos és kulturális élet minden fontosabb területét. Teljes a nézetazonosság közöttünk a szocializmus építésének, a világhelyzet, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom megítélésének valamennyi fő kérdésében. A *magyar–NDK kapcsolatok* kiemelkedő eseménye volt *Erich Honecker* 1985. október 29-i budapesti munkalátogatása, melynek során a két párt főtitkára aláírta a gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés hosszú távú, 2000-ig szóló programját.

Erich Honecker ugyancsak hasonló találkozók keretében folytatott a közelmúltban megbeszéléseket *Wojciech Jaruzelskivel* és *Gustav Husakkal.* A Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának főtitkára október elején Jugoszláviában tett hivatalos baráti látogatást.

Az utóbbi időszakban újabb lépések történtek *az NDK és a Kínai Népköztársaság* kapcsolatainak továbbfejlesztésére. Magas szintű küldöttségek utazására került sor. Ennek során az NSZEP Politikai Bizottságá-

nak több tagja is járt Pekingben, s ott a legmagasabb szinten fogadták őket. A megbeszéléseken kifejezésre jutott az a közös meggyőződés, hogy a béke megóvása és a nukleáris világégés elkerülése korunk alapvető követelménye.

Építő párbeszéd kialakítása

A Német Demokratikus Köztársaság nemzetközi tevékenységében ugyancsak fontos célkitűzés *az európai béke és biztonság megszilárdításához való aktív hozzájárulás*. Minden lehetséges eszközzel igyekszik *elősegíteni a „realizmus és az értelem koalícióját"*, és ezért keresi a párbeszéd lehetőségeit mindenkivel, aki hatalommal és befolyással rendelkezik országában, és ott politikai felelősséget visel. Az NSZEP KB főtitkára az utóbbi időben rendkívül nagy aktivitást tanúsított, és számos megbeszélést folytatott vezető nyugat-európai politikusokkal – köztük NATO-tagállamok vezetőivel –, hogy az általuk képviselt országokkal fenntartott kapcsolatokat stabilabbá és bizalomtelivé tegyék.

Honecker *olaszországi* látogatását, eszmecseréit Pertini akkori államfővel és Craxi miniszterelnökkel a hasznos kelet–nyugati dialógus példájaként emlegetik. Berlinben úgy vélték, hogy az utazás egyszersmind kedvezően hatott a többi tőkés állammal folytatandó párbeszédre. (Craxi korábban már járt Berlinben.) A két ország vezetői kifejezték, hogy éppen a jelenlegi helyzetben különösképpen szükséges realista megoldásokat kutatni a feszültségek mérséklésére. A látogatás alkalmat adott arra is, hogy az NDK államfője találkozzék a pápával.

Fabius *francia* miniszterelnök látogatása további szemléletes példáját adta annak, hogy eltérő társadalmi rendszerű országok a béke és a kölcsönös haszon érdekében képesek az együttműködésre, ha a békés együttélés elvei vezérlik őket. A Le Monde-nak adott interjújában Honecker megállapította: „Francia mi-

niszterelnök első látogatása az NDK-ban a jelen időpontban bátorítást fejez ki mindazon erőknek Európában és a világban, amelyek a kelet–nyugati együttműködésért, megértésért és bizalomépítésért szállnak síkra."

Nagy visszhangot váltott ki Erich Honecker állami szintű látogatása *Görögországban*. A Kalevi Sorsával folytatott szeptemberi berlini tárgyalásokon kifejezésre jutott az NDK–*finn* nézetazonosság korunk fő kérdéseiről.

A kelet–nyugati érintkezés egyik gyümölcsöző formájaként tartják számon Berlinben a különböző társadalmi berendezkedésű országok parlamenti képviselőivel való találkozásokat. Az NDK Népi Kamarája valamennyi európai állam parlamentjével létrehozta a hivatalos – az NSZK-t leszámítva – kapcsolatokat. Erich Honecker legutóbbi programjaiban az ilyen beszélgetések is nagy számban kaptak helyet, melyek közül kiemelkedik a francia Nemzetgyűlés elnökének hivatalos NDK-beli látogatása. Az ilyen eszmecserék azt mutatják, hogy a különböző szövetségi rendszerekhez tartozó országok hozzájárulhatnak a nemzetközi stabilitáshoz és bizalomhoz, anélkül, hogy akadályt jelentenének az egyes kérdésekben meglevő nézeteltérések.

A két német állam viszonya – érthető módon – *az NDK külpolitikájában fontos helyet foglal el.* A kapcsolatok alapja csakis a *békés együttélés* és az ennek megfelelő szerződésrendszer lehet, beleértve a két állam alapszerződését. A viszony alakulását Berlinben főképpen abból a szemszögből ítélik meg, hogy az mennyire segíti a kontinens békéjét. *„Német földről ne induljon ki többé háború!"* – hangsúlyozzák és rendre aláhúzzák, hogy az NSZK is történelmileg mélyen megalapozott, szerződésekben lefektetett kötelezettséggel tartozik a béke iránt. Nem titkolt célja az NSZK irányában folytatott politikának, hogy e kötelezettséget ébren tartsa Bonnban. Berlin szerint éppen eme kötelezettségnek mond ellent az amerikai közép-hatótávolságú rakéták telepítése és az SDI-programhoz való csatlakozás. Persze nem hagyják figyelmen kívül Berlinben azt sem,

hogy az NSZK-ban ugyanakkor széles front kovácsolódik az űrfegyverkezéssel szemben.

Az NDK-ban nagy jelentőségűnek ítélik a Honecker és Kohl moszkvai találkozóján létrejött *közös nyilatkozatot.* Ebben leszögezik: a határok sérthetetlensége és az európai államok területi egységének, szuverenitásának tiszteletben tartása a béke alapvető feltétele. „Ez egyértelmű nyilatkozat, amely pozitív hatással járhat mind az NDK és az NSZK kapcsolataira, mind a békés európai együttműködés egészére, ha az NSZK részéről a szavakat tettek is követik – húzták alá a Központi Bizottság 1985. júniusi ülésén.

A Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának 1985. novemberi ülésén pedig ismételten megerősítették, hogy a két ország közötti kapcsolatok továbbfejlesztése úgy lehetséges, ha mindkét fél *a realizmus, a* már említett *szerződés* és a *jóakarat szellemében* jár el, azaz tekintettel van a másik fél szuverenitására, az egyenjogúságra és a belügyekbe való be nem avatkozás követelményeire. Vitán felül áll, hogy Erich Honecker esedékes NSZK-beli látogatásának előkészítése és lebonyolítása is csak ezeken az alapokon folyhat. Nem lehet kétséges, hogy utazása stabilizáló hatással lenne a két ország kapcsolataira, de egész Európára is.

Az utóbbi időben figyelemre méltóan megszaporodtak a kontaktusok az ellenzékben levő *nyugatnémet szociáldemokratákkal.* Megfordultak az NDK-ban és találkoztak Honeckerrel az SPD olyan személyiségei, mint Hans Jochen Vogel, Johannes Rau, Egon Bahr, Herbert Wehner, Willy Brandt és Oskar Lafontaine. Vogel például Berlinben is elmondta, hogy pártja világosan állást foglalt az SDI-vel (hadászati védelmi kezdeményezés) szemben.

A szociáldemokratákkal folytatott eszmecserék széles körre terjednek ki, s hogy konkrét eredményekkel is járhatnak, arra a közelmúltban akadt látványos példa. Az NSZEP és az SPD közös parlamenti munkacsoportja egy éven át vizsgálta egy *közép-európai vegyi fegyverektől mentes övezet létrehozásának lehetőségét.* Ennek *közösen kimunkált tervezetét* a nyilvános-

ság elé tárták. A javaslat előirányozza, hogy Közép-Európában – a bécsi haderőcsökkentési tárgyalások hatálya alá eső térségben, legalábbis az NDK, az NSZK és Csehszlovákia területén – vegyi fegyverektől mentes zónát kellene teremteni. Erről az érintett államok szerződést kötnének, amiben kötelezné magukat, hogy területüket megszabadítják, illetve érintetlenül hagyják a vegyi fegyverektől. Ilyen eszközöket nem gyártanak, nem szereznek be és nem engedélyezik tárolásukat. A két párt szerint a javaslat keretet kínál kormányközi tárgyalások számára. Leszögezik persze, hogy a dokumentum nem helyettesíthet kormányszintű tárgyalásokat, előmozdítani és ösztönözni azonban kívánja azokat. Az NSZEP és az SPD meggyőződése, hogy ilyen övezet megteremtése segítené a vegyi fegyverek általános betiltásáról szóló egyezmény létrejöttét, és fontos gyakorlati lépést jelentene az európai kölcsönös biztonság létrejötte felé.

1985. szeptember 13-án Erich Honecker írásban javasolta Helmut Kohl kancellárnak, hogy a pártoknak e közös kezdeményezése nyomán folytassanak *állami szintű megbeszéléseket* a közép-európai vegyifegyvermentes övezet létrehozásáról. Az NDK felfogása szerint egy ilyen zóna létrehozása különösen sürgető lenne napjainkban, amikor a tömegpusztító fegyverek oly nagy mennyiségben halmozódtak fel és az ún. bináris vegyifegyverek telepítése is folyik. „Regionális megoldást könnyebb elérni, mint a globálisat" – vélik Berlinben. Ilyen megfontolás alapján tett a Német Demokratikus Köztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös javaslatot a Német Szövetségi Köztársaság kormányának, hogy a genfi Leszerelési Konferencián folyó tárgyalásokkal párhuzamosan folytassanak megbeszéléseket e kérdésről. Erre a kezdeményezésre azonban ez idáig Bonnból elutasító válasz érkezett.

A közös munkacsoport folytatja tevékenységét egy európai atomfegyvermentes övezet megteremtésének lehetőségeit vizsgálva. Ismeretes, hogy Honecker főtitkár levélben jelentette be, hogy kész az NDK területét rendelkezésre bocsátani egy atommentes övezet

létrehozásához az ún. Palme-terv alapján. (Az NSZK ezt elutasította.) A munkacsoport 1985. december 6-án Berlinben megtartotta első ülését. A következőre 1986. február 14-én került sor Bonnban.

Szolidaritás Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országaival

A Német Demokratikus Köztársaság nemzetközi aktivitásában fontos helyet foglal el *Ázsia, Afrika és Latin-Amerika államaival és politikai erőivel való baráti és szolidáris együttműködés.* Az NSZEP álláspontja szerint a világbéke biztosításában nagy jelentősége van annak, hogy sikerül-e felszámolni az ún. válsággócokat. Ennek a célnak az elérését az NDK úgy kísérli meg elősegíteni, hogy *aktív támogatást* nyújt az imperialista beavatkozási kísérletek ellen harcoló haladó erők számára, így Nicaragua népének, a közép-amerikai térség problémáinak megoldását szorgalmazó Contadora-csoportnak, a chilei népnek, a dél-afrikai térség azon országainak, amelyek az apartheid ellen és a függetlenségükért küzdenek.

A közel-keleti konfliktus kapcsán olyan *nemzetközi konferencia összehívását* szorgalmazza, amelyen valamennyi érdekelt fél, így a PFSZ is képviselve lenne. A fejlődő világ rendkívüli méretekben megnövekedett eladósodásával összefüggésben támogatja Kuba javaslatát, hogy e kérdésről ENSZ-keretekben kezdjenek mielőbb tárgyalásokat, hogy átfogó és igazságos megoldást érjenek el.

Erősíteni az együttműködést a kommunista és munkáspártokkal

A legutóbbi időszakra visszatekintve megállapítható, hogy a Német Szocialista Egységpárt kapcsolatai a kommunista és munkáspártokkal, illetve más pártokkal és mozgalmakkal szorosabbá váltak és továbbfejlődtek.

A *testvéri szocialista országok pártjaival* a tervszerű delegáció- és tapasztalatcsere keretében fejlesztik kapcsolataikat. Ennek során a vezető testületek tagjai több találkozót bonyolítottak le a közelmúltban is.

A *tőkés országokban működő kommunista pártokkal* folytatott kapcsolatok egyik kiemelkedő eseménye volt Georges Marchais 1985. júliusi berlini látogatása. A főtitkárok közös nyilatkozatot is aláírtak, melyben ismételten megerősítették a két párt közötti szoros és elvtársi kapcsolatok fontosságát.

Növekedett azoknak a találkozóknak a száma, amelyeket az NSZEP a *különböző szocialista és szociáldemokrata pártokkal* folytatott. Itt említhetjük meg azt is, hogy a Japán Szocialista Párt Központi Végrehajtó Bizottságának elnökét Erich Honecker is fogadta.

■■■

A fenti rövid „leltárból" is kiviláglik, hogy a Német Szocialista Egységpárt, a Német Demokratikus Köztársaság kormánya minden lehetséges módon igyekszik hozzájárulni a szocialista közösség erejének gyarapításához, a nemzetközi légkör javításához. A szocialista országok egyeztetett külpolitikai céljainak megvalósításával, sajátos lehetőségei céltudatos felhasználásával konstruktívan és példamutatóan segíti elő a különböző társadalmi berendezkedésű országok közötti kapcsolatok sokoldalú fejlesztését. Ennek az enyhülési diplomáciának a sikerei tovább növelik az ország nemzetközi tekintélyét és befolyását. A Német Szocialista Egységpárt vezetésében a XI. kongresszus előestéjén is határozott politikai akarat nyilvánul meg e külpolitikai vonal folytatására.

Balogh András

A MARXISTA–LENINISTA ÉLCSAPAT PÁRTOKRÓL ÉS A SZOCIALISTA ORIENTÁCIÓRÓL

A XX. század vitathatatlanul *legdinamikusabb politikai mozgalma* a kommunista mozgalom. Vezető pártként tevékenykedik a Föld két olyan országában, amelyek közül az egyik a legnagyobb, a másik a legnépesebb. Hasonló szerepet játszik csaknem egész Kelet-Európában, Indokínában, a Koreai-félsziget északi részén és Kubában. Jelentős legális politikai erő Nyugat-Európában és Latin-Amerika országainak többségében. Éppen úgy jelen van egyes nyugat-európai államok parlamentjeiben, mint a távoli földrészeken folyó felszabadító küzdelmekben. Tagjai között nagyipari munkások, parasztok, vezető értelmiségiek, katonák, sőt papok egyaránt megtalálhatók. Ez a hatalmas befolyású és csaknem mindenütt jelenlevő mozgalom azonban az elmúlt évtizedekben a leglátványosabban, sőt az utóbbi években csaknem egyedülállóan *a fejlődő világban* nyert tért, főleg az úgynevezett szocialista irányzatú országokban működő marxista–leninista pártok megjelenésével.

Ezt a térnyerést a pártközvélemény nálunk és sok más országban főleg kezdetben meglehetősen szkeptikusan és kétkedésekkel fogadta. A kommunisták egy része körében is tapasztalható fenntartásoknak több oka van. Ezek közül a legfontosabbakat a szóban forgó országoknak az európai államokétól nagymértékben eltérő társadalmi, gazdasági viszonyai jelentik. A kételyekben szerepet játszanak bizonyos előítéletek, vala-

mint az információ szűkössége is. Mint az ilyen esetekben lenni szokott, hatalmas *terminológiai zűrzavar* uralkodik. Ez vonatkozik a szocialista orientációra és az ilyennek minősített országok marxista–leninista vezető pártjaira is.

A szocialista orientációjú fejlődés

Érthetően *Marx* és *Engels* a szocialista orientációval és annak politikai berendezkedésével konkrétan nem foglalkoztak, számukra az akkori gyarmati világ távolinak tűnő társadalmi átalakulása úgy vetődött fel, hogy vajon lesz-e lehetőség a kapitalizmus előtti viszonyok egyes szocialisztikus elemeinek megtartására, miután az élenjáró országok szocialista forradalma tovagyűrűzik a Föld kevéssé fejlett régióiba is. *Leninnek* viszont már világos stratégiát kellett kidolgoznia a korabeli Oroszország elmaradott területei és ezzel párhuzamosan a keleti országok *szocialista forradalmai* számára.

Lenin álláspontja *egyértelmű* volt a tekintetben, hogy lehetőség van a kapitalizmus elkerülésével a szocializmus irányába haladni; ezt az utat nevezték azután nem kapitalista fejlődési útnak. Ez az álláspont az idevágó kommunista felfogás fundamentuma – de itt megállni nem lehet. Maga Lenin két irányban is *továbbfejlesztette* ezt a kiindulópontot. Egyrészről hangsúlyozta a fejlett országok győztes proletariátusa segítségnyújtásának szükségességét mint elengedhetetlen előfeltételét az elmaradott országok szocialista irányú átalakításának. Másrészről egyáltalán nem zárta ki azt, hogy a szocialista világforradalom súlypontja áttevődik az akkori (és a mai) elmaradott országokra.

Lenin globális szemléletéből következett, hogy a világpolitika folyamatait nem egyes országok, érdekcsoportok vagy pártok politikai aktusai összességének fogta fel, hanem olyan rendszernek, amelynek működési elvei határozzák meg különféle természetű és minőségű alkotórészeinek mozgásterét, egymáshoz való viszo-

nyát. Következésképpen, a szocialista eszmék megjelenése, a kommunista pártok szerveződése egy elmaradott országban nem tekinthető merő véletlennek, természetellenes képződménynek, hanem egy egységes világtörténelem *általános kihívásaira adott,* tudományosan megalapozott válasznak.

A szocialista irányú fejlődésnek minden egyes fejlődő országban számos elengedhetetlen *külső és belső feltétele* van, amelyek egymással szétválaszthatatlanul összefonódnak. Ez teljesen érthető, hiszen „a fejlődő országok" vagy előzményeik, „a gyarmati országok" fogalmai eleve csak világösszefüggésekben értelmezhetőek. Ily módon a szocialista irányú útkeresésé közvetlenül kapcsolódik olyan külső feltételekhez, mint a világforradalmi folyamat vagy a két világrendszer közötti viszony alakulása. Nyilvánvaló, hogy a fejlődő országok szocialista útkereséséhez nem elegendőek az ott élők tapasztalatai, bármily radikális antikapitalista hangulatokat inspiráljanak is azok. A szocialista irányú útkeresés eszméi a marxizmus–leninizmusban gyökereznek, konkrét nemzetközi lehetőségei jelentős részben a szocialista országok gazdasági és katonai potenciáljából és politikai magatartásából következnek.

Import-terméknek tekinthető-e a marxizmus a fejlődő országokban? Idegen eszme-e, amelynek nincs köze az ottani valósághoz? Ezeket a kérdéseket igen gyakran összekapcsolják és együtt teszik fel. Holott *két különböző* dologról van szó. Egyrészről valóban mondhatjuk, hogy igen, import-termék, a marxizmus ugyanis nem Afrika dzsungeljeiben vagy a Szahara oázisaiban született. Másrészről viszont kategorikusan tagadjuk, hogy idegen eszme! Hiszen a tőkés világrendszer keretében jött létre a gyarmatosított, majd *gazdaságilag elmaradott* országokból álló, *alárendelt* helyzetben levő periféria, amely belső osztálytagozódásától függetlenül, objektíve, egészében érdekelt a nemzeti és társadalmi felszabadulásban. Ennek a helyzetnek a felismeréséhez és reális megváltoztatásához éppen a marxizmus ad iránytűt.

Természetesen a tőkés gazdaságban meglevő cent-

rum–perifériára vonatkozó összefüggések hangsúlyozása nem szoríthatja háttérbe az egyes fejlődő országok *konkrét* gazdasági-társadalmi szerkezetének, fejlettségének vizsgálatát. Nem kétséges ugyanis, hogy ez az a terep, ahol a tényleges *társadalmi és politikai változások* végbemennek.

A kapitalizmus elkerülhetőségének elméletét a húszas évektől kezdve a szovjet, majd más kommunista pártok közvetlenül alkalmazták. E pártok felfogása szerint a viszonylag rövid ideig tartó átmeneti szakasz kezdettől fogva feltételezi a kommunista pártok meghatározó szerepét, és mind gazdasági, mind társadalmi téren a szocialista viszonyok meggyökereztetésével jár együtt. Ezen átmeneti szakasz sajátosságai eltérőek – a szovjet politológusok többsége szerint az egykori cári Oroszország peremvidékein azonnal proletárdiktatúra, Mongóliában és Vietnamban népi demokrácia, az egyéb ázsiai és afrikai országokban nemzeti demokrácia keretei között ment, illetve megy végbe ez a fejlődés.

A jelen fejlődési szakaszban azonban a *szocializmushoz vezető átmenet* kérdései nem a húszas évek elejének Közép-Ázsiájához vagy Mongóliájához hasonlóan vetődnek fel, ugyanis általában nem a kapitalizmus elkerülése, hanem a már létező – igaz gyakran kezdetleges és gyenge – kapitalizmus felszámolása a forradalmi erők feladata. További lényeges különbség, hogy a tőkés világrendszer és annak kapcsolatai az elmaradott országokkal szintén különböznek a század elején megfigyelhetőktől.

E helyütt két kérdésre kívánjuk felhívni a figyelmet. Az egyik a fejlődő országok közötti *különbségek* továbbélése, esetenként fokozódása, a másik pedig az adott fejlődő országokon belüli társadalmi *differenciálódás* előrehaladása. Szó sincs valamiféle egynemű, közös vonásokkal rendelkező harmadik világról, amely egészében azonosan fog reagálni bizonyos világgazdasági vagy nemzetközi politikai szituációkra. Fel kell számolni azt az illúziót is, hogy a fejlődő országokban lehetséges a törzsi-nemzetségi viszonyok átmentése a legfejlettebb gazdasági-társadalmi alakulatba való átnövés számára. A ma fejlődőnek nevezett

országok többsége nemcsak a tőkés világgazdaság része, hanem saját társadalmaik sem maradtak érintetlenek; többségükben, mint Dél-Amerikában, Kelet-Ázsiában, az arab világ nagy részében és még sok más helyen kialakultak a kapitalista viszonyok. (Hogy ez a kapitalizmus függő, torz, esetleg más kizsákmányolási formákat is konzervál – ez tény, amiből azonban egyáltalán nem következik, hogy nem is létezik.)

A Földnek csupán néhány igen elmaradott térségében, mint például a Szaharától délre eső Afrika egyes részein, maradtak fenn olyan állapotok, ahol a tőkés irányú fejlődés nem indult meg. Ehhez a ponthoz érkezve nem kerülhetjük meg azt a kérdést sem, hogy a szocialista irányú fejlődés számára vajon a viszonylag fejlett vagy az elmaradott fejlődő országok gazdasági-társadalmi viszonyai jelentik-e a *kedvező* belső feltételt?

Nyilvánvalóan a *fejlettség mellett* szól az érvek jelentős hányada, főleg azok, amelyek a szocialista építés számára szükséges anyagi-technikai bázist, az ezzel összefüggő társadalmi tagozódást, megfelelő szakembergárdát és politikai infrastruktúrát hangsúlyoznak. Ismeretes azonban, hogy eddig egyetlen fejlettebb harmadik világbeli országban sem következett be olyan átalakulás, amely a mi felfogásunk szerint szocialista orientációjúnak tekinthető. Eddigi tapasztalataink szerint a szocialista orientáció azokban az országokban alakult ki, amelyekben a kapitalista viszonyok vagy *kezdetlegesek* voltak, vagy pedig csak *enklávészerűen* jöttek létre, s nem terjedtek ki a gazdaság nagy részére, amelyek bekapcsolódása a tőkés világgazdaságba korlátozott volt, a helyi polgári erők politikai és eszmei befolyása jelentéktelennek bizonyult.

Az ilyen országokban a kiútkeresés nemcsak *antiimperialista,* hanem *antikapitalista* jellegűvé is vált. (Egyes teoretikusok szerint a fejlődő országok körében ma valami hasonló zajlik, mint az orosz forradalom idején, abban a vonatkozásban, hogy a neokolonialista rendszernek nem a legfejlettebb, hanem a leggyöngébb láncszemei szakadnak szét.)

Nem állítható, hogy az a folyamat, amelynek során csak a legelmaradottabb fejlődő országok választották a

tudományos szocializmus alapján álló társadalomépítést, törvényszerű lenne. E helyzet kialakulásának konkrét helyi és nemzetközi okai azonban ismertek, és nem vitás, hogy *objektív fejleményekről* van szó. Az egyes forradalmak menetrendjét nem Moszkvában vagy más szocialista fővárosokban írják.

A hatvanas évek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a fejlett szocialista országok a fejlődő világ legradikálisabb antiimperialista, majd antikapitalista forradalmait *rokonszenvvel* fogadták, a felszabadító forradalmak, majd az állami szuverenitás megőrzéséért folytatott harcok idején megfelelő politikai, diplomáciai és katonai támogatást nyújtottak, átadták államszervezési tapasztalataikat, hozzájárultak a káderek képzéséhez, erejükhöz mérten jelentős, bár nem elégséges gazdasági segítségben részesítették az új szuverén államokat. A szocialista országok úgy bontakoztatták ki a szocialista orientációjú államoknak nyújtott sokrétű *támogatásukat*, hogy figyelembe vették a két világrendszer közötti viszony jellegéből következő követelményeket és saját teljesítőképességüket.

A kommunista mozgalomban a 60-as évek végétől kezdett általánossá válni a szocialista orientáció fogalma. A fogalom pontos, egyértelmű és általánosan elfogadott meghatározása azonban sohasem történt meg, értelmezését illetően jelentős eltérés mutatkozik az egyes pártok gyakorlata és főleg az elméleti szakemberek megállapításai között. Úgy tűnik, a többségi álláspont szerint a fogalom egyszerűen a nem kapitalista út szinonimája.

Sajnálattal állapíthatjuk meg, hogy *„a szocialista orientáció"* fogalmának tisztázatlansága nemcsak a szocializmusról szóló felfogásunk általános zavaraihoz vezethető vissza. E tisztázatlansághoz hozzájárult egyfajta leegyszerűsített szemléletmód, amely időnként pusztán azon az alapon osztályozta az egyes fejlődő országokat, hogy éppen hivatalban levő vezetőik egyik vagy másik hatalommal milyen viszonyt alakítottak ki. Időnként a megítélés milyenségét az illető fejlődő országok egyes vezetőinek deklarációi döntötték el. Természetesen azt senki nem vitathatja, hogy egy állam

reális társadalmi-politikai megítélésének elengedhetetlen eleme a nemzetközi kapcsolatok egészében elfoglalt helyzete. E helyzet meghatározása azonban, még ha korrekt módon történik is, akkor sem helyettesítheti az *alapos marxista elemzést* egy adott ország gazdasági, társadalmi viszonyainak jellegéről, fejlődési trendjeiről.

Az utóbbi években lépten-nyomon hallani lehet arról, hogy ez meg ez a fejlődő ország csalódást okozott, egyik-másik progresszívnak értékelt vezetője kiábrándítóan viselkedik. Talán helyesebb azt mondani, hogy nem egyik vagy másik korruptnak és zsarnokinak bizonyuló vezető iránt kellene csalódást és kiábrándulást éreznünk, hanem elsősorban azok iránt az elemzők és politikusok iránt, akik képtelenek voltak ellenállni a pillanatnyi és felületes reagálások vonzásának.

Az objektív, ugyanakkor elkötelezett ítéletalkotás hiánya ugyanis kétféle *súlyos hibához* vezetett. Az egyik: különböző, legfeljebb bizonyos antiimperialista vonásokkal rendelkező államok forradalminak, demokratának, progresszívnek minősítése és az ebből fakadó gyakorlati lépések. A másik: a tényleges forradalmiságot, a társadalmi haladást, a szocializmus melletti kiállást demonstráló országok elhanyagolása, időnként tartózkodás akár a kölcsönös előnyöket biztosító kapcsolatok ápolásától is. Mindkét típusú megítélés és a belőlük következő politikai cselekvések előítéletektől terhesek.

A szocialista orientációjú fejlődés közös sajátosságai és vonásai

Az elmondottakból is következően célszerű a szocialista orientációnak egy *tisztább, szűkebb értelmezését* megkeresni. E fejlődési típus kritériumait egyelőre nem lehet megalapozottan meghatározni. Helyesebbnek tűnik, ha az elmúlt másfél évtized idevágó tapasztalatait próbáljuk általánosítani, mert ily módon bizonyos *közös sajátosságokat, közös vonásokat* lehet meg-

állapítani. Közülük a legfontosabbak és a legjellemzőbbek a következők:

1. A marxista–leninista élcsapat pártok vezető-irányító szerepe;
2. A szocialista törekvéseket segítő államhatalom létrejötte;
3. A feudális tulajdonviszonyok teljes felszámolása, antikapitalista intézkedések kezdetei, szövetkezetek és állami gazdaságok szervezése a mezőgazdaságban;
4. A fejlett szocialista társadalmak gyakorlatának modellként történő elismerése;
5. Nemzetközi-politikai lépéseik elvi alapjai azonosak a fejlett szocialista országokéval, gyakran egyes külpolitikai lépéseiket összehangolják egyik vagy másik, esetleg több szocialista országgal. Valamennyien az elnemkötelezettek úgynevezett radikális csoportjához tartoznak.

A fenti, mindenütt jelenlevő *lényegi sajátosságok mellett olyan közös vonások is* megfigyelhetők, amelyek szintén általánosak és döntő hatást gyakorolnak az új államok és társadalmak arculatára, fejlődésük formáira és ütemére:

1. Azok az országok, amelyek e fejlődési utat választották a gazdasági elmaradottság gyorsabb felszámolása, a történelmi út lerövidítése érdekében, a Föld legszegényebb államai közül kerülnek ki;
2. Általában fegyveres harcban vívták ki függetlenségüket, a függetlenségi harc összefonódott a szocialista aspirációikkal;
3. Csaknem mindenütt erős belső ellenforradalmi csoportok működnek, amelyek több állam területének számottevő hányadát ellenőrzik;
4. Az imperialista törekvések legközvetlenebb célpontját képezik, számolniuk kell megismétlődő külső támadásokkal, destabilizáló akciókkal.

A fentiekben összefoglalt sajátosságok és vonások természetesen *nem azonos súlyúak, jelentőségűek*. Közülük vannak olyanok, amelyek valószínűsíthetően

hosszú történelmi távon is mint törvényszerűségek jelentkeznek és vannak olyanok, amelyekről már ma is tudjuk, hogy egy *sajátos, konkrét* történelmi helyzet termékei. Együttes felsorolásukat, egymás mellé állításukat az indokolja, hogy a jelenlegi átmeneti szakaszban párhuzamosan és egymástól elkülöníthetetlenül jelentkeznek.

Továbbiakban e sajátosságok néhány tisztázatlan, vitatott aspektusáról szólunk.

A marxista–leninista élcsapat pártok

Mindenekelőtt indokolt néhány megjegyzést fűzni a vezető marxista–leninista élcsapat pártok természetéhez, szerepéhez.

A szocialista orientációjú fejlődés körülményei között a politikai vezetés akaratának, elhatározásának különös fontossága van. A szervezett politikai élcsapat pártnak kell *óriási feladatokat* megoldania: felülről kell létrehoznia egy új társadalom szinte összes intézményét úgy, hogy közben a gazdasági-társadalmi elmaradottság riasztó mutatói valamelyest javuljanak. Ilyen jellegű és méretű feladatok megoldása még a kelet-európai országok történelmében is ismeretlen.

Sok teoretikus a szocialista orientáció sajátosságai között *általában* beszél élcsapat pártról. Ez nagyon tág és elégtelen értelmezés. Azt sugallja, mintha a lényeg az lenne, hogy valahol forradalmi jelszavakat meghirdető, esetleg forradalmi gyakorlatot vezető párt működjék, függetlenül annak eszmei-politikai alapjaitól, tényleges törekvéseitől. Korunkban is *sokféle forradalom* zajlik, *sokféle irányzat* érvényesül, de azt tudomásul kell venni, hogy a mi értelmezésünk szerinti szocializmust semmiféle más párt, mint egy marxista–leninista párt nem érheti el, sőt nem is törekszik erre. A sajátos történelmi-társadalmi okok miatt a marxista–leninista élcsapat pártok többnyire *kis létszámúak*, esetleg csupán a vezető káderek tömörítik. Ilyen körülmények között az állam, a társadalom és a gazdaság irányításában nagy szerepet kapnak egyes

tömegszervezetek, szakmai és ifjúsági szövetségek, védelmi bizottságok, esetleg hagyományos törzsi szervezetek is.

Mint arról említés történt, a marxista–leninista pártokkal összefüggésben a marxisták között is bizonytalanság tapasztalható. Általánosan felmerülő kérdés, hogy vajon mennyiben *kommunista jellegűek* ezek a pártok. Egyáltalán, szétválasztható-e megalapozottan a *kommunista* és a *marxista–leninista* jelző? Vagyis létezhet-e olyan párt, amelyet mi is marxistának–leninistának ismerünk el, anélkül, hogy ez kommunista lenne?

Igen sok olyan érv fogalmazódik meg, amelyek jelentős része kimondva vagy kimondatlanul a kommunista párt lejáratásától tart, amennyiben elismerjük a különböző, főleg afrikai marxista–leninista pártok kommunista mivoltát. Ezek az *érvek* a következő tényekre és összefüggésekre hivatkoznak:

- rendkívül elmaradott társadalmakban működnek ezek a pártok;
- nincs vagy még nagyon gyenge a munkásosztály;
- a marxizmus–leninizmus az elmaradott országokban egy viszonylag új, kívülről jött eszmei termék;
- ezek a pártok nem rendelkeznek osztályharcos hagyományokkal;
- többnyire kis létszámú pártokról van szó;
- a párttagok eszmei felkészültsége, általános műveltsége igen alacsony;
- a pártok esetenként etnikai-törzsi alapokon szerveződnek;
- nincs olyan autentikus nemzetközi kommunista fórum, amely dönthetne a pártok jellegének megítéléséről.

A fenti megállapítások sok igazságot tartalmaznak, ám *nem perdöntőek*. Részletes elemzésükre ezen írás keretén belül nem vállalkozunk, annyit azonban szükséges megjegyezni, hogy a fenti tények és összefüggések közül sok az általánosan elismert kommunista pártokra is vonatkozik. Elgondolkodtató az is, hogy az elmaradott társadalmakban igen kis létszámú, cse-

kély befolyású, nem kormányon levő marxista pártok kommunista jellegét senki nem szokta megkérdőjelezni. Nem hanyagolható el viszont az, hogy a marxista-leninista pártok nagyobbik része magát kommunistának, a nemzetközi kommunista mozgalom részének tartja. E cikk szerzőjének álláspontja az, hogy az összes ismert nehézség ellenére, amelyek az átmeneti jellegű társadalmak elmaradottságából és élethalálharcából fakadnak, *nincs ok* arra, hogy ezeket a pártokat ne tekintsük a kommunista világmozgalom részének.

A *rendkívül nehéz, az európaitól eltérő feltételek* között működő politikai élcsapat pártok őszinte, a marxizmus alapján álló törekvéseivel lehet találkozni. *Az, hogy a kommunista mozgalom képes meggyökerezni Fekete-Afrikában és Dél-Arábiában, Indokínában, és a Karib-térségben, ez nem valamiféle felhígulást vagy képlékenységet takar, hanem ellenkezőleg: kifejezi a kommunista mozgalom életképességét, univerzalizmusát, alkalmazkodóképességét, a legkülönbözőbb problémákra való válaszadási képességét.*

Való igaz, hogy a kommunista mozgalomnak nincs olyan központja, amelynek feladata lenne dönteni egy párt kommunista jellegét illetően. Éppen ebből a helyzetből következik viszont, hogy senkinek sincs joga megkérdőjelezni a kommunista mozgalom sokszínűségét, a szocializmushoz vezető utak sokféleségét.

A marxista–leninista élcsapat pártok által vezetett országokban a *hatalom jellege* forradalmi demokratikus diktatúraként határozható meg. Ez a forradalmi demokratikus diktatúra azon kívül, hogy egyértelműen antiimperialista és antifeudális, antikapitalista is. Ebből azonban nem következik, hogy egy szocialista orientációjú országnak azonnal és átmenet nélkül, maradéktalanul fel kell számolnia a hazai és a külföldi tőkét. Ez hosszú történelmi folyamat, csakúgy, mint a kollektivizálás. Az előreszaladás – sajnos úgy tűnik, hogy csaknem egy újabb közös sajátosságról van szó – nemcsak jelentősen csökkenti a termelést, de gyöngíti a forradalmi hatalom társadalmi támogatását is.

A *forradalmi demokratikus diktatúra* társadalmi bá-

zisa elsősorban paraszti. A fejletlen, gyönge struktúrájú, gyakran atomizált társadalmakban a forradalmi hadseregre különösen nagy szerep hárul. Általában megállapítható, hogy igen nehéz az öröklötten elmaradott viszonyok és a tőkés világgazdasági függéskörülményei között megőrizni a széles társadalmi bázist.

Az új forradalmi államhatalom számára a nemzeti vonatkozások különös fontossággal bírnak. *Először* is: valamennyi szocialista orientációjú állam volt gyarmati területeken jött létre, politikai vezető szervei többnyire a függetlenségi harcok szervezeteiből nőttek ki. E társadalmaknak jelentős antikolonialista tradícióik vannak. *Másodszor:* a külföldtől való függés megmaradt, a külső fegyveres agressziók általánosak. *Harmadszor:* a nemzetté válás, a nemzeti integráció folyamatai befejezetlenek. Az államhatalomnak heterogén hagyományú, általában különböző nyelvű közösségek egységét kell megőriznie, és ilyen körülmények között az új állami–nemzeti tudatot kialakítani.

A fiatal szocialista orientációjú államok számára *élethalálkérdés* a gazdasági túlélés, perspektivikusan az elmaradottság felszámolása. Tulajdonképpen ez a magyarázata az útlerövidítést ígérő elméletek népszerűségének. Vagyis: ezeknek az államoknak nincs idejük, lehetőségük végigjárni a mai tőkés vagy szocialista társadalmi fejlődés fokozatait.

■■■

Összegzésül azt mondhatjuk, hogy a marxista–leninista élcsapat pártoknak abban áll történelmi szerepük, hogy a legelmaradottabb országokban rendkívül nehéz körülmények között elősegítsék a szocialista irányú átalakulásokhoz szükséges minimális feltételek megteremtését. Törekvéseik megérdemlik a kommunista mozgalom rokonszenvét és támogatását.

Palánkai Tibor

TECHNIKAI FEJLŐDÉS ÉS MUNKANÉLKÜLISÉG – A FEJLETT TŐKÉS ORSZÁGOK TAPASZTALATAI

Az 1970-es évektől a fejlett tőkés országok foglalkoztatási helyzetében radikális változások következtek be. A második világháborút követően a kormányok *a teljes foglalkoztatottságot* gazdaságpolitikai prioritásként kezelték, a munkanélküliség szintjét 2–2,5% körül tartották, de az néhány országban (Egyesült Államok, Olaszország, Nagy-Britannia, Belgium) ezt a szintet többnyire meghaladta.

A foglalkoztatottság alakulása

A fejlett tőkés országok többségében a második világháborút követően a munkaerő-állomány közel teljes mértékű foglalkoztatása viszonylag gyors és kiegyensúlyozott gazdasági növekedés és újratermelési ciklus mellett volt lehetséges. Számos országban elterjedt a külföldi munkaerő alkalmazása, s a nyugat-európai országokban a foglalkoztatottakon belül az úgynevezett vendégmunkások aránya elérte a 10% körüli szintet. A konjunktúraösztönzés és az úgynevezett anticiklikus gazdaságpolitikák valamennyi tőkés országban nagy szerepet játszottak a foglalkoztatás magas szintjének fenntartásában. *A tudományos és technikai forradalom a gazdaság egészében nem járt együtt a*

foglalkoztatottság csökkentésével, sőt több áttételen keresztül nemcsak a gazdasági növekedésre, hanem a foglalkoztatottságra is serkentően hatott.

A technikai forradalommal összefüggésben a háború után ugyanakkor *a foglalkoztatottság szerkezetében* széles körű változások indultak el. A mezőgazdaság és a bányászat arányainak folyamatos csökkenése a gazdaságon belül meggyorsult, miközben a feldolgozó ipar és a szolgáltatások a munkaerő nagy tömegeit szívták fel. Javult a munkaerőforrások hasznosításának a hatékonysága, s ez a munkaerő képzettségi színvonalának emelkedésével járt együtt. Ennek a folyamatnak a második világháború utáni időszakban tipikus példáját szolgáltatja az autóipar. „A gépkocsi- és a gumiipar kéz a kézben növekedtek. A nagyobb és gyorsabb autók jobb gumikat igényeltek, s a jobb gumik erősebb járműveket tettek lehetővé. Az automobilok elterjedése az utak és az autópályák tömeges építéséhez vezetett, aminek következtében lehetőség nyílt a külvárosokba való kiköltözésre. A több út és a szétszórtabb letelepülés eredményeként több autóra lett szükség." – írta 1985-ben az egyik angol szaklap. A közlekedés bővítése növelte a termelési lehetőségeket, ami a piacok tágulását eredményezte. E folyamat a foglalkoztatottságra is kedvezően hatott.

A foglalkoztatottság szerkezeti változásaiban már *az 1960-as évek közepétől új tendenciák jelentkeztek.* A legtöbb iparilag fejlett tőkés országban a feldolgozó ipar pótlólagos munkaerő-felszívó szerepe meggyengült, s néhány országban a feldolgozó iparban foglalkoztatottak száma is csökkent.

Az 1970-es évektől a fejlett tőkés országokban a teljes foglalkoztatottság hosszú távú fenntartása lehetetlenné vált. A fordulatot az 1974–75-ös recesszió jelentette, ezt követően *a munkanélküliség folyamatosan növekedett.* A munkanélküliek aránya az összmunkaerőn belül az 1961–70-es időszak átlagában az EGK-országokban még 2%, az Egyesült Államokban 5%, Japánban pedig 1% volt. Ez az arány 1974 és 1985 között az EGK átlagában 11%-ra, az Egyesült Államokban 7%-ra és Japánban 3%-ra emelkedett. A munkanélkü-

liség növekedése a megélénkülési és fellendülési szakaszokban is folytatódott, a fejlett tőkés országokban ez az irányzat nagyrészt folyamatossá vált. A főbb tőkés országok közül csak az NSZK (1977–79-ben) és az Egyesült Államok (1977–79-ben és 1983-tól) jelentett kivételt, ahol a konjunktúra megélénkülése a munkanélküliség bizonyos mérséklődésével járt együtt.

Az 1970-es évektől *a munkanélküliség emelkedése csak részben következett a foglalkoztatottsági színvonal csökkenéséből.* A fejlett tőkés országok többségében a munkanélküliség a foglalkoztatottság bővülésével párhuzamosan növekedett, s ebben csak a recessziós évek képeztek kivételt. Ekkor a legtöbb országban a foglalkoztatottak száma abszolút mértékben is visszaesett. A gondot a munkaerőpiacra *először* lépők nagy száma (a háború utáni „baby boom" nemzedéke) okozta, akiknek a „felszívásához" a gazdasági növekedés dinamizmusa már nem volt elegendő. Számos termelő ágazatban a kiéleződő verseny miatt jelentős rekonstrukciók és racionalizálások váltak szükségessé, s ezek esetenként számottevő munkaerő-leépítéssel jártak együtt. Normális feltételek között a munkaerő-kínálatot a szolgáltató szféra vette fel, a válság körülményei között azonban nehézzé vált új munkahelyek teremtése, lelassult a szolgáltatások bővülése is. A munkaerő ágazatok közötti átcsoportosulása ugyan esetenként jelentős volt, de az új munkaerő számára már nem volt kellő volumenű munkaalkalom. Ez különösen a fiatalabb korosztályokat sújtotta. 1985-ben a 24 év alatti korosztályban az OECD adatai szerint a munkanélküliek aránya az NSZK-ban 10%, az USA-ban 13%, Nagy-Britanniában 22%, Franciaországban 29%, Olaszországban 36% és Spanyolországban 47% volt.

Az 1970-es évektől a foglalkoztatási tendenciák módosulása és a munkanélküliség erőteljesebb növekedése *több tényező elemzése* alapján magyarázható meg.

Szerkezetváltozás

A közvéleményben széles körűek azok a hiedelmek – s ezt esetenként a burzsoá propaganda is igyekszik erősíteni –, hogy a jelenlegi foglalkoztatási problémák a tőkés országokban a *tudományos és technikai forradalom újabb szakaszával* hozhatók összefüggésbe. Ezek szerint a technikai haladás csökkenti a munkaerő iránti keresletet, s távlatilag súlyosbodó munkanélküliséggel fenyeget. Így különösen drámai hatásai lehetnek az automatizálásnak és robotizálásnak. Sokan úgy vélték, hogy a következő évtizedben elterjedhetnek a „munkásnélküli üzemek", amelyekben csak kevés vezetőre, szervezőre, tervezőre és zavarelhárítóra lesz szükség. A számítástechnika, az informatika és a telekommunikáció eredményeinek felhasználásával az „irodai automatizálás" az adminisztratív munkák és bizonyos szolgáltató tevékenységek alapvető racionalizálását és átszervezését teszi lehetővé. A folyamat a „fehérgallérosok" tömegeit teheti feleslegessé. „A robottechnika és a »mesterséges« szellemi tevékenységek jelenlegi fejlődése egyszerűen nem hasonlítható a múltbeli tapasztalatokhoz, mert az összes s köztük a leginkább alkotó és bonyolult emberi feladatköröket fenyegeti." – írja a Financial Times.

A technikai forradalom újabb szakaszával kapcsolatos *drámai munkanélküliség-jóslatokat a tények eddig nem igazolták,* s azokat vizsgálatok sora utasítja el. Az elmúlt évek fejleményei arra utalnak, hogy a technikai korszerűsítés egy-egy területen esetenként a dolgozók nagy tömegeit szoríthatja ki, de összhatásában a foglalkoztatottságot nem szükségszerűen befolyásolja kedvezőtlenül. A technikai forradalom közvetlen foglalkoztatási következményei már egy-egy meghatározott területen sem egyértelműek. Az automatizálás nemcsak egyszerűen munkaerőt takarít meg, hanem *radikálisan át is alakítja* a munkahelyi környezetet és követelményeket. A rutin jellegű szellemi és fizikai munkákat kétségtelenül nagymértékben gépesíti, s ilyen területeken a munkások nagy számban válhatnak feleslegessé. Ugyanakkor a legtöbb területen a hangsúly

a fizikai munkáktól a szellemi munkák felé tolódik, s növekszik az igény a bonyolultabb feladatokat ellátó munkások iránt. Felértékelődik a több feladatra való képesség és képzettség. Az elemzések szerint az automatizált és robotizált üzemekben nőtt a kereslet a mérnökök, a számítógép-szakértők, a kutatók, a tervezők, a beállítók, a javító-fenntartó munkások, s nem utolsósorban a képzett managerek, az értékesítő és szolgáltató tevékenységeket magas színvonalon végzők iránt. A technikai haladás olyan tendenciájával állunk most is szemben, aminek során a foglalkoztatás szakmák és munkahelyek szerinti szerkezete megváltozik. Ez nem új jelenség, s nem csupán a jelenlegi technikai forradalom kapcsán tapasztalható. „A gazdaság egészében a pangás mértékének a régi iparágak szemszögéből való megítélése éppen annyira értelmetlen, mintha 10 évvel azután, hogy Thomas Edison a villanykörtét feltalálta, a városi lámpagyújtogatók teljes foglalkoztatottságáért kezdtek volna aggódni" – közli szellemesen a The Economist. Az elmúlt években a magas arányú munkanélküliség ellenére számos országban a gépipari és elektronikai cégek fejlesztési erőfeszítéseik egyik akadályaként a szakképzett munkaerő hiányáról panaszkodtak.

A feldolgozó ipar gazdasági visszaszorulása ellenére *az új technika ipari munkahelyteremtő szerepe* számos területen kimutatható. Az általános feltételezésekkel ellentétben az elmúlt időszakban rendkívüli dinamizmusuk következtében *éppen a csúcstechnikai ágazatok járultak leginkább hozzá* a foglalkoztatottság bővítéséhez. Az Egyesült Államokban 1972 és 1983 között a nem mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 22%-kal növekedett. A négy legfontosabb csúcstechnikai iparágban (félvezetők gyártása, távközlés, számítógép- és genetikai sebészeti eszközök gyártása) ugyanez a növekedés 37% volt. „Általános szabály, hogy a mikroelektronikát tartalmazó termékek gyártásukhoz kevesebb munkaráfordítást igényelnek. Mégis a chipek hatalmas keresletet teremtettek programozókban, elektromérnökökben és általában »komputerképzett« szakemberekben. A komputernyelveket egyre

többen »beszélik«. Ez megsokszorozhatja azokat a felhasználásokat, amelyekre a chipek készülnek, valamint azokat a munkaköröket, amelyek így keletkeznek. Gutenberg könyvnyomdája feltalálásának nem volt nagy jelentősége, amíg csak a szerzetesek tudtak olvasni. Ahogy az írástudás elterjedt, ugyanez történt a nyomtatásban és könyvkiadásban szükséges munkakörökkel." – olvasható a The Economist-ban. A gazdasági növekedés mennyiségi és szerkezeti hatásain keresztül a csúcstechnikai innovációknak széles körű kisugárzó hatása lehet a többi gazdasági ágazatra. Az amerikai kereskedelmi minisztérium becslései szerint minden új csúcstechnikai munkahelyhez 6–8 egyéb munkahely megteremtése kapcsolódhat.

Az 1970-es évektől a technikai forradalom új szakaszával összefüggésben a gazdaságban a *szerkezeti változások* jelentős mértékben *meggyorsultak*. A fejlett tőkés országokban a nemzeti termelésen belül *a feldolgozó ipar visszaszorulása* meghatározóvá vált. A feldolgozó iparban dolgozók részesedése az összes foglalkoztatottakon belül 1972 és 1982 között az Egyesült Államokban 23%-ról 20%-ra, az NSZK-ban 37%-ról 34%-ra, az Egyesült Királyságban 32%-ról 26%-ra, valamint Japánban és Franciaországban egyaránt 27%-ról 24%-ra csökkent. Több feldolgozó ipari ágazatban (például gépgyártás, autóipar vagy vegyipar) a foglalkoztatottság abszolút színvonalának csökkenése meggyorsult.

Szolgáltatás

Az 1960-as évektől a fejlett tőkés országokban a legnagyobb foglalkoztató ágazattá, s a munkaerő fő felvevőjévé a szolgáltató szféra vált. A szolgáltatások szerepe folyamatosan nőtt, s az 1980-as évekre az összmunkaerő foglalkoztatásához való hozzájárulása elérte az NSZK-ban és Olaszországban az 50%-os, Nagy-Britanniában és Franciaországban a 60% körüli, az Egyesült Államokban pedig a 70%

feletti arányt. A gazdaság szerkezetén belül *a szolgáltató ágazatok előretörésének* az újabb technikai forradalom különösen nagy lökést adott. A számítástechnika, az informatika és a telekommunikáció átalakítja a termelés és fogyasztás szerkezetét: számos korábbi szolgáltató tevékenységet kiszélesített vagy újakat hozott létre. Az előrejelzések szerint a jövőben közéjük sorolhatók bizonyos egészségügyi, oktatási, információs, pénzügyi és kereskedelmi szolgáltatások. Az amerikai Bureau of Labor Statistics szerint 1979 és 1990 között az új munkahelyek mintegy felét a szolgáltató ágazatok „teremtik", amelyek közül különösen a számítógépes adatfeldolgozást, a kórházi és egyéb egészségügyi szolgáltatásokat, a kereskedelmet, a pénzügyeket, a biztosítást és az ingatlankezelést és -forgalmat lehet kiemelni. Az amerikai Kereskedelmi Minisztérium a szolgáltató ágazatban 36 foglalkozási csoport szerepét elemezte, s eszerint az amerikai munkahely-növekedés élén várhatóan olyan szakmák állnak, mint a számítógép-programozók és specialisták, a társadalomtudósok, a jogászok és bírák, az egészségügyi technikusok, a technikusok és mérnökök, az orvosok és fogorvosok, valamint a magas szakképzettségű szolgáltató munkások.

Óvatosak az elemzések és előrejelzések az úgynevezett irodai automatizálás foglalkoztatási hatásait illetően. Megjelentek olyan vélemények, miszerint az irodai munkák „gépesítése" a szolgáltató szféra munkaerő-felszívó képességét nagyban meggyengítheti, s mivel az ágazatok közötti átáramlás lehetősége megszűnik, a munkaerő tömegesen kiszorul az utcára. Sokan azt várták, hogy a számítástechnika elterjedése következtében a foglalkoztatottság a pénzügyi és bankszférában csökkenni fog. Az Egyesült Államokban a számítógépek és az automata pénztárgépek alkalmazásának gyors növekedése ellenére a pénzügyi szolgáltatások terén a foglalkoztatottság dinamikusan bővült, s a becslések szerint a tendencia a jövőben sem változik meg.

Kisvállalatok

A technikai forradalom újabb szakasza *a gazdaság koncentrációjában és centralizációjában új irányzatokat* eredményezett. A legkorszerűbb technika nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt tovább erősíti a monopolizációs tendenciákat, de egyúttal új fejlődési terepeket nyitott meg a kis- és középvállalatok számára. Az új munkahelyek teremtésében az elmúlt években a fejlett tőkés országokban *a kisvállalati szférának fontos szerepe* volt. Az új technika különösen néhány csúcstechnikai ipari és szolgáltató ágazatban adott nagy lökést a kisvállalkozások számbeli növekedésének, s ezek a foglalkoztatás bővítésében oroszlánrészt vállaltak. Az USA Munkaügyi Minisztériumának adatai szerint 1973 és 1983 között a nem mezőgazdasági magánszektorban 11 millió új munkahely keletkezett. Ebből a kisvállalatokra (nem több mint 50 alkalmazottal) 6 millió, a középméretű vállalatokra 4 millió, a nagy vállalkozásokra pedig mindössze 1 millió új munkahely jutott. Az Egyesült Államokban a kisvállalatok által teremtett új munkahelyek 85%-a a szolgáltató szektorban keletkezett. Nagy-Britanniában 1970 és 1977 között a feldolgozó iparban a 100 főnél kisebb vállalatoknál a foglalkoztatottak száma 243 000-rel, a 100 és 500 fő közötti vállalatoknál pedig 797 000 fővel növekedett; ugyanebben az időszakban az 500 fősnél nagyobb vállalatoknál pedig 842 000 munkahely szűnt meg.

Az újabb technikai forradalom kapcsán a korábbi *történelmi tendenciák érvényessége* tehát *nem változott meg*. A technikai haladás normális körülmények között folyamatosan újratermeli a feleslegessé válók számára az új munkalehetőségeket. A műszaki és szerkezeti korszerűsítés ugyanis a termelékenység és a hatékonyság növelését eredményezi. Ez emeli a jövedelmeket, ami a szükségletek és a tevékenységek bővülésével jár együtt. Az új technika pedig újabb gazdasági ágazatokat hoz létre. Ezzel magyarázható, hogy a technikai haladás a saját maga által feleslegessé tett munkaerő számára mindig is biztosította az újabb foglalkozta-

tási lehetőségeket. Ez nincsen másképpen a jelenlegi műszaki forradalom kapcsán sem. Nincsen semmilyen „történelmi bizonyíték arra, hogy az új technikák jelentősebb munkahelyveszteségre vezettek volna. A technikai haladás a fogyasztás ösztönzésén és a vonzó beruházási lehetőségek teremtésén keresztül növeli a munkaerő iránti összkeresletet" – írta 1985-ben az Economic Impact.

Munkaidő

Az új technikával összefüggő drámai munkanélküliségjóslatokkal szemben fontos ellenérv *az egy termelőre jutó munkaidőalap csökkenésének történelmi tendenciája.* A termelőerők fejlődésével a munkaerő bővített újratermelése válik lehetővé, ami hosszabb távon a munkaerő mint áru csereértékének a növekedésében (reálbérek) fejeződik ki. A termelékenység emelkedésével a munkaerő újratermelését biztosító javak és szolgáltatások előállításához szükséges munkaidő, vagyis a munkaerő értéke ugyanakkor csökken, ami alapját képezheti a munkaidő csökkenésének. A múlt század közepén élete során egy munkás még 140–160 000 órát (70 óra hetente, 50 hét évente, 40–46 éven keresztül) dolgozott. Az utóbbi évtizedekre az egy munkás átlagos munkaidőalapja a legtöbb iparilag fejlett országban 75 000 órára (40 óra hetente, 47 hét évente, 40 éven keresztül) csökkent, de az évi fizetett szabadság növekedését figyelembe véve számos országban és ágazatban mindössze körülbelül 70 000 óra a teljesen ledolgozott munkaidő. Az előrejelzések szerint az újabb technikai forradalom a termelékenység olyan általános emelkedését alapozza meg, ami az egy munkás munkában eltöltött „életét" a nem távoli jövőben 50 000 órára rövidítheti. Ez 35 éven keresztül 35 órás heti munkaidő mellett közel 12 hét szabadságot tenne lehetővé.

A munkaidő csökkenésének tendenciája (napi, heti, évi, valamint a nyugdíjkorhatár) nem lehet gazdasági-munkaerőpiaci folyamatok automatikus eredménye, hanem azt mindig *éles és kemény osztályharccal*

lehetett csak érvényre juttatni. Ez a helyzet a jövőben sem változik. Az utóbbi időben megélénkültek a viták, a követelések és a dolgozók harcos akciói a heti munkaidő csökkentéséről (35 órás munkahét kivívásáról), a nyugdíjkorhatár leszállításáról, a tanulásban eltöltött idő növeléséről és a fizetett szabadság időtartamának az emeléséről. E követeléseket elsősorban a szakszervezetek és a munkáspártok fogalmazták meg, de ezeket részben – különböző megfontolásokból – egyes kormányok is támogatják. Ugyanakkor a tőkések és a kormányok is a jövedelmezőség és a versenyképesség csökkenésétől félve erőteljesen ellenállnak egyes követelések teljesítésének. A technikai fejlődés azonban a követeléseket egyre inkább reálissá teszi, s feltételezhető, hogy hosszabb távon ezek a történelmi tendenciák utat törnek maguknak. Ezt támasztja alá az a meggondolás, hogy ha ma egy munkás életében 140 000 órát dolgozna, ez csak minden képzeletet felülmúló – és politikailag elviselhetetlen – munkanélküliség mellett lenne lehetséges a legfejlettebb tőkés országokban. Ugyanakkor a jelenlegi és a mérhető technikai színvonal mellett, válságmentes körülmények között, még 50 000 órás munkaidőalap mellett is nagyjából megfelelő foglalkoztatási színvonal biztosítható.

■■■

Az utóbbi évek fejlődése megerősítette azt *a marxista álláspontot,* miszerint *a munkanélküliségért a kapitalizmusban nem a technikai fejlődés tehető felelőssé.* A munkanélküliség fokozatos emelkedése az elmúlt időszakban szoros összefüggésben alakult a világgazdasági válságfolyamatokkal, s a fejlett tőkés országokban *a válság egyik fő jellemzője* volt. „A munkanélküliség jelenlegi fokozását sokkal inkább a lassú gazdasági növekedéssel lehet magyarázni, mint a gyors műszaki változásokkal vagy a termelékenység emelkedésével" – fejtette ki 1985-ben az Economic Impact.

A munkanélküliség az egyes fejlett tőkés országokban a *válságfolyamatok intenzitásával szoros összefüg-*

gést mutatott. A munkanélküliség aránya az összmunkaerőn belül az OECD-országok átlagában 1985 közepén 8% volt (a csúcsát 1983-ban 9%-kal érte el). A fejlett tőkés országok közül a munkanélküliség a tőkés országokra jellemző „teljes" foglalkoztatásnak minősíthető alacsony szintjét (1985-ben 3%) csak Japán volt képes fenntartani. A munkanélküliség néhány európai országban (a skandináv országok nagy része, Ausztria, Svájc) viszonylag alacsony szinten (3–4%) maradt, s valamelyest az OECD-országok átlaga alatt sikerült tartani a mutatót az Egyesült Államokban (1985-ben 7%-kal). A munkanélküliség viszonylag magas szintet ért el az EGK-országokban, s a mutató az 1970-es évek elejétől töretlenül emelkedett (1985-re 11%-ra). A tagországok közül 1985-ben átlag feletti munkanélküliséggel küszködött Írország (17%), Hollandia (15%), Belgium (14%) és Nagy-Britannia (12%). A munkanélküliség színvonala az NSZK-ban 8%, Görögországban 9%, Franciaországban 11%, Olaszországban 11% volt.

A tendenciák jól jelzik, hogy a foglalkoztatási problémákért *nem* az új technika a felelős. A munkanélküliség éppen a viszonylag gyors műszaki fejlődést és szerkezeti átalakulást felmutató országokban (Japán vagy a skandináv országok) maradt viszonylag alacsony szinten, miközben a műszaki és strukturális szempontból lassabban korszerűsítő országokban nagyobb arányokat öltött.

A munkanélküliség alakulása a különböző országokban *szoros összefüggést* mutatott *a kormányzatok politikai ideológiájával és irányzataival, valamint a gazdaságpolitikai prioritásokkal.* Azokban az országokban, ahol a társadalmi és politikai erőviszonyok, valamint a politikai struktúrák és elkötelezettségek (főként szociáldemokrata kormányok) alapján a teljes foglalkoztatottság gazdaságpolitikai prioritás maradt, a munkanélküliséget általában viszonylag alacsony szinten tartották (a skandináv országok egy része, Ausztria stb.). A gyors műszaki fejlődés körülményei között is természetesen kialakulhat átmeneti strukturális munkanélküliség, de az események azt bizonyítják, hogy adott ország tudatos gazdaságpolitikáján nagyban

múlhat, mennyiben válik nagyobb arányú és tartós társadalmi problémává (új munkahelyek tudatos teremtése, átképzési programok, lakóhely-változtatás segítése stb.).

Más országokban (Nagy-Britannia, NSZK stb.) elsősorban a konzervatív kormányzatok a válságterheket nagyobb mértékben igyekeztek a munkásosztályra hárítani. Politikai okokból a teljes foglalkoztatottság célul tűzéséről az 1970-es években változatlanul egyetlen kormányzat sem mondhatott le, hiszen a munkanélküliség igenlése egyenlő lett volna a politikai öngyilkossággal. Ezekben az országokban a munkanélküliséggel szembeni fellépés és intézkedések mégis erőtlenné váltak, s az első számú „közellenségként" az inflációt deklarálták. Az inflációval szembeni harcban több országban a bérek és a jövedelmek korlátozását igyekeztek elérni, s az ún. „túlzó" bérkövetelésekkel szemben legalábbis *hallgatólagosan a munkanélküliség növekedését kifejezetten kívánatosnak ítélték*. Ez a politika teljes mértékben összhangban volt az egyes tőkés érdekeivel.

Gyakran elhangzanak olyan vélemények, hogy a munkanélküliség azért „kívánatos", mert a tőkés részéről lehetővé teszi a munkás „megfegyelmezését". A tények ugyanakkor arra utalnak, hogy a munkanélküliség a munkásosztályt nem „fegyelmezi", hanem sokkal inkább demoralizálja. A munkafegyelem alapvetően vállalat- és termelésirányítási és szervezési kérdés, s az ezen a területen elért sikerekben valójában vajmi kevés köze volt a munkanélküliség fenyegetésének. A munkanélküliségért való sóhajtozás nagyon sokszor egyszerűen a vállalatvezetési impotencia kifejeződése.

A munkanélküliség a fejlett tőkés országokban az utóbbi évtizedekben *nem okozott kezelhetetlen társadalmi konfliktusokat*. A társadalmi feszültségek kiéleződését természetesen aligha lehet tagadni, s a munkanélküliség számos negatív társadalmi jelenség (bűnözés, terrorizmus, kábítószer-fogyasztás stb.) forrása. Kétségtelen, hogy a munkanélküli segélyek nagyjából megfelelő rendszere mellett a munkanélkü-

liség ma a munkásosztály fizikai létét (pl. éhezés) kevésbé fenyegeti, de veszélyeztetheti az elért életszínvonalat. Tagadhatatlan, hogy a munkanélküliség változatlanul velejárója a tőkés gazdálkodásnak napjainkban is, még ha időközönként és országonként mértéke különböző is lehet. E szempontból egyes gazdaságilag fejlett országokban találnak és találhatnak is megfelelő szociális rendszereket, intézményeket a súlyos ellentmondások mérséklésére, de még itt is súlyos probléma a felnövekvő új generációk elhelyezkedése. Végül is alapvető társadalmi, politikai változások nélkül a munkanélküliség gondjai hosszabb perspektívában nem oldhatók meg.

A debreceni Gördülőcsapágy Művek egyik új szerelőcsarnoka

Király Józsefné*

A PROPAGANDA ÚJ FORMÁI TOLNA MEGYÉBEN

A pártoktatás irányelveiről *1983 márciusában* hozott párthatározat a propaganda feladatául szabta, hogy az a továbbiakban *színvonalasabban* ismertesse, magyarázza és fogadtassa el az ideológiai, a politikai feladatokat, egyben *gyorsabban* és *rugalmasabban* reagáljon a közvéleményt foglalkoztató kérdésekre. Ugyanis bonyolultabbak ma a politikai problémák, az emberekben számos kérdés vetődik fel, megválaszolásukhoz azonban már konkrétabb, sokoldalúbb, újszerűbb, az elméleti és gyakorlati ismereteket szorosabban összekapcsoló értelmezésre van szükség. Hogy a propaganda jobban megfeleljen ennek a követelménynek, lehetővé kellett tenni a pártszervezetek önállóságának növekedését, a helyi igényekhez jobban alkalmazkodó oktatási formák kialakítását, az alkalmazott módszerek önálló kiválasztását. A párt ezért hívta életre az *előadásos propagandát.*

Az oktatási igazgatóságok számára is *új* feladatot jelent ez, hiszen – a határozat értelmében – az új formák a káderek politikai, ideológiai felkészültségének gyarapításához is terepül szolgálhatnak. Ennek alapján megyénkben is megindult a változás és az 1984/85-ös pártoktatási évben oktatási igazgatóságunk jelentős mértékben épített *az új propagandafórumok* működé-

* Király Józsefnét időközben fölmentették az Oktatási Igazgatóság igazgatói beosztásából, mivel megválasztották az MSZMP Szekszárd Városi Bizottsága titkárává

sére. Két új formát szerveztünk megyénkben – az *előadás-sorozat* és a *vita-konzultáció* formáit.

A kettő között elsősorban a témák feldolgozásának *módszerbeli különbségei* érvényesültek. Az *előadás-sorozatokon* minden témában elhangzott egy 50–60 perces előadás a téma szakmai-politikai kérdéseiben járatos, jól felkészült előadó részéről, aki kiemelte a legfontosabb, a lényegi, a legizgalmasabb összefüggéseket, a vitákra okot adó ellentmondásokat, esetleg a vitás álláspontokat is. Ezt követte a beszélgetés, a konzultáció, az állásfoglalás kialakítása. A *vita-konzultáció* során nem hangzottak el előadások, hanem az előre kiadott tematika és irodalomjegyzék alapján a résztvevők tájékozódtak a kérdésben, s információik, benyomásaik alapján kérdéseket fogalmaztak meg, problémákat vetettek fel, álláspontokat fejtettek ki, nézeteiket ütköztették. A propagandista *vitavezető, beszélgetésirányító* volt, aki még gazdagította is a résztvevőket esetleg széles körben még nem ismert eredmények közreadásával, illetve a párt, a politika álláspontjának közvetítésével, képviseletével.

Mindkét formát vezető beosztású dolgozóknak, propagandistáknak és pedagógus értelmiségieknek szerveztük a helyi pártszervekkel, -szervezetekkel közösen. Arra törekedtünk, hogy valamennyi résztvevő *legalább középfokú politikai végzettséggel* rendelkezzen, illetve egy-egy csoportba viszonylag azonos érdeklődésű emberek kerüljenek, ugyanakkor kielégíthetők legyenek árnyaltabb, differenciáltabb igények is. Ezt részben a tematika révén biztosítottuk úgy, hogy rugalmassá és nyitottá tettük a törzstematikákat, módot adva a helyi, konkrét viszonyok megismerésére, de a részkérdések iránti érdeklődés kielégítésére is. Másrészt úgy, hogy a foglalkozások „nyitottak" legyenek. A 12–16 fős „báziscsoport" létszáma kiegészülhetett az egyes kérdések iránt különösen érdeklődő hallgatókkal, mert a foglalkozások *önállóan is átfogó, teljes képet igyekeztek nyújtani.*

Három fő célt tűztünk magunk elé az új formák működtetésével. *Egyrészt* azt elérni, hogy a korábbi évekhez képest eredményesebb hatású legyen a válaszra

vagy új megvilágításra váró kérdések megvitatása, a helyi problémák okainak feltárása, a feladatok tudatosítása. *Másrészt* erősíteni kívántuk a propagandában a problémaérzékenységet, a konkrétságot, s ezzel a meggyőző erőt. S *végül* számoltunk azzal, hogy többször és több kérdésben kell vállalkoznunk a közvetlen, nyílt vitákra; „nagy" kérdésekben is, de a helyi, a megyei politika gyakorlatának elfogadtatásában is. Ennek során határozott, egyértelmű válaszok kimondására s ezek vállalására is biztattuk a propagandistákat.

Figyelembe vettük, hogy az 1984/85-ös oktatási év során hazánk életében két nagy esemény is volt. Az egyik *felszabadulásunk 40. évfordulója*, a másik *az MSZMP XIII. kongresszusa*. Mindkettő alkalmat teremtett arra, s egyben igényelte is a propagandától, hogy segítse a „számvetést" a megtett út értékeiről, a szocialista építés jövőbeni lehetőségeiről, és tudatosítsa a szocializmus állandó és változó vonásait, azt, hogy hazánk, népünk sorsa elválaszthatatlan a Szovjetunió erősödésétől, a szocializmust építő országok közösségének eredményeitől. Ezek adták az új propagandafórumok kiemelkedő tartalmát.

Tapasztalataink

Előadás-sorozatokat *több témakörben* szerveztünk. Az egyik: *A szocializmus építésének történelmi tapasztalatai és tanulságai hazánkban*. A 10 témát tartalmazó sorozat a szocializmus hazánkban folyó építésének feltételeivel, folyamatával, tapasztalataival összefüggő kérdésekkel foglalkozott, s jól kapcsolódott a hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára szervezett tömegpolitikai munkához. Az volt a célunk, hogy hazánk felszabadulás utáni történetét differenciáltan, árnyaltan, a legújabb történelmi, politikai-kutatási eredmények, álláspontok alapján mutassuk be, módot adva arra, hogy a korábban másképp tanult, egysíkúbban megítélt folyamatok, összefüggések gazdagabban táruljanak fel. Ugyanakkor igyekeztünk reális megközelítését

adni annak a problémának, hogy szocialista forradalmunk elvi célkitűzéseiből – az eddigi eredményekre alapozva – itt és most mi valósítható meg.

A szocializmus múltja, jelene, jövője című előadás-sorozat 9 résztémában igyekezett átfogó képet nyújtani a szocialista világrendszer történeti fejlődéséről, jelenlegi helyzetéről, a nemzetközi viszonyokra való hatásáról, a világforradalmi folyamatban betöltött szerepéről, fejlődésének perspektíváiról.

Mindkét sorozatot pedagóguscsoportok választották mintegy politikai, ideológiai *továbbképzésük* formáiként, és az utóbbit egy propagandista klub tagjai kérték, beépítve a klub programjába.

Szocialista gazdaságunk elvi alapjai és gyakorlata címen 6 helyen szerveztünk előadás-sorozatot gazdasági vezetőknek. A sorozat 10 témája felölelte a gazdaságpolitika minden lényeges szféráját. Kiemelt hangsúlyt kaptak a gazdaságirányítási rendszer fejlesztésének és az új gazdálkodási, vállalkozási formák működésének időszerű kérdései. Az volt a legfőbb törekvésünk, hogy az előadásokban az elméleti ismeretek szorosabban kapcsolódjanak össze a mindennapi politikai, gazdaságpolitikai gyakorlattal. Nagy érdeklődést keltett, nagy létszámú érdeklődőt vonzott a megye gazdasági helyzetével, fejlődésével, az egyes termelőegységek hatékonysági tényezőivel foglalkozó témakör, amely részletes, őszinte információval segített tisztázni és szétoszlatni néhány, a megye közvéleményében élő tévhitet, pontatlan ismeretet és az ebből eredő hibás felfogást.

Ideológiai életünk néhány aktuális kérdése címen szerveztünk 5 előadásból álló sorozatot pedagógusok és alkalmazottak részére. A témák érintették a szocialista erkölcs aktuális követelményeit, a vallás és az egyházak szerepét, helyzetét Magyarországon, a nacionalizmus mai megnyilvánulásai elleni harc kérdéseit, viszonyunkat a társadalomkritikához és a szélsőséges ellenzéki csoportokhoz. A résztvevők nagy érdeklődést tanúsítottak, aktivitásuk feltűnően élénk volt. A hallgatók ismeretei vegyesek, forrásai között az ellenséges propaganda is szerepet játszott, így megítélé-

seik, álláspontjaik is gyakran megalapozatlanok, zavarosak, s egyéni benyomásaik által erősen motiváltak voltak.

A *vita-konzultáció* formát *Szocialista nemzeti fejlődésünk néhány kérdése* címen 5 kérdésben szerveztük. A témákat itt is általában az érdeklődés középpontjában álló kérdések és a csoportok összetételéből fakadó érdeklődés figyelembevételével állítottuk össze. Megvitattuk a szocializmus építésének hazai tapasztalatait, s ezek viszonyát a többi szocializmust építő országéhoz, a szocializmus változó és maradandó értékeit hazánkban, az értelmiségnek a szocialista építésbe való bekapcsolását, a nemzeti és nemzetiségi kérdést a Kárpát-medencében a történelmi fejlődés során, történelmünk és a közgondolkodás, valamint a szocialista nemzettudat kérdéseit. E formában érvényesült leginkább a nyitottság, ez „csalta be" a legtöbb érdeklődőt a vitára.

Ugyancsak sikeres volt *Az intenzív fejlesztési szakasz követelményei a pártmunkában* című vitaklub, amely a megye egyik termelőszövetkezete pártszervezetének *legaktívabb pártmunkásai* számára szerveződött. Erénye volt gyakorlatiassága és konkrétsága.

●●●

Az új formák kereteiben megyénkben összesen *23 csoportban 354 ember juthatott a legfrissebb információkhoz,* s kaphatott válaszokat kérdéseire. Mód nyílt „nagy" kérdések elvi megközelítésére, mint a nemzeti és a nemzetközi dialektikájának újszerű értelmezése, s a nemzetközi kapcsolatok erre alapozott megítélése; a Szovjetunió szerepének reális, történelmileg hű értelmezése hazánk 1945 utáni fejlődésében; a személyi kultusz problémakörének reális, árnyalt, többoldalú értékelése; a gazdasági reform fejlődésének mélyebb összefüggései; a társadalmi egyenlőség és igazságosság konkrét tér- és időbeli tartalmának elemzése; a szocialista demokrácia fejlődésének lehetőségei, ennek összefüggései a politikai intézményrendszer működésével; a nacionalizmus újratermelődésének objektív

és szubjektív feltételei a szocializmus építésének jelenlegi viszonyai között stb.

Fontos és nagy eredménynek minősíthetjük azt is, hogy a résztvevők a *legszemélyesebb kérdéseikre*, a *legegyénibb problémáikra* is közvetlen választ kaphattak, azaz személyükhöz szólónak is érezhették ezeket a vitákat, beszélgetéseket. Az új fórumok résztvevői nemegyszer kifejezésre juttatták örömüket és megelégedésüket afölött, hogy végre kis csoportokban, a személyes érzelmek és álláspontok kinyilvánítása mellett, a vizsga, a számonkérés, az ellenőrzés, a felmérések kötelmei nélkül politizálhatnak olyan kérdésekről, amelyek „elevenbe" vágnak. Maga az új forma kényszeríti ki *az őszinte, nyílt mozgalmi légkört*, és száműzi a hivataloskodó, elvont, személytelen, tananyagsulykoló iskolás jelleget.

Az új formák bevezetése *általánosítható tapasztalatokat* is kínál. Égetően aktuális, a napi érdeklődésnek is középpontjában álló, vitatott, sok új kérdést tartalmazó, új megközelítéseket igénylő témákra lehet koncentrálni, és a helyi politika problémáinak őszinte megválaszolása, a friss információkhoz jutás lehetősége ugrásszerűen megnöveli a *résztvevők érdekeltségét* az aktív közreműködésben. A propaganda e keretekben nem marad az általánosság síkján, hanem *konkréttá és a gyakorlathoz közvetlenebbül kötődővé* válik, sőt a helyi gyakorlatnak, a résztvevők személyes benyomásainak, élményeinek, a helyi politika megvalósítása során szerzett tapasztalatainak bázisán fejti ki a hatását, s ezáltal aktívabb is lesz. Ennek a propagandának közvetlenebb eredménye lehet a reális helyzettudat kialakítása a résztvevőkben, s ezáltal gyorsabban mozgásba hozható a konkrét feladatokhoz kapcsolódó tenniakarás, cselekvés. A propaganda (s egyben az agitáció is) közvetlenebb, személyhez szólóbb, így a tudatformálás, a pozitív ráhatások direktebbek, a meggyőzés személyesebb jellegű, tehát ereje is nagyobb.

Az új propagandafórumok az információáramlásnak is gyors és nagyon rugalmas formái. Az előadók, a vitavezetők a legfrissebb, esetleg nyomtatásban még

meg sem jelent ismereteket juttathatnak el az érdeklődőkhöz, ugyanakkor a résztvevők felvetései, nézetei, értékítéletei is pontosan feltárulnak, s ez konkrétan jelzi, hogy adott helyen s időben a tudatformálásnak milyen területekre és milyen kérdésekre kell irányulnia. A helyi politika irányítói számára felbecsülhetetlen értékű közhangulati elemmel szolgálhatnak ezek a fórumok, regisztrálhatóvá válik a közvélemény álláspontja, reagálása a döntésekre, azok végrehajtására, a vezetés munkájának, magatartásának megítélésére. Ehhez természetesen *újszerű kapcsolatra* van szükség az előadók, a vitavezetők és a helyi politikai vezetés között is.

Az új formák hatékonyan járulnak hozzá a résztvevők vitakultúrájának, érvelőkészségének a fejlesztéséhez, segítik a politikai közélethez szükséges jártasságok kialakítását, helyes formálását.

Módszerbeli következtetések

Meggyőződésünk, hogy következetesen és határozottan kell képviselni a szervezésben azt az álláspontot, miszerint ezek *az új propagandafórumok* – általában a politikai oktatásban, így a pártoktatásban is – *továbbképző szerepet töltenek be, tehát nem helyettesíthetik az egyébként szükséges különböző tanfolyami formákat.*

Körültekintő feladatot jelent az előadók és a vitavezetők kiválasztása. A szakma legkiválóbb, legképzettebb művelői közül kell kiválasztani őket, de nem elég csak a szakmai hozzáértés és felkészültség. Az előadóknak kiváló propagandista képességekkel, kommunista nevelői tulajdonságokkal kell rendelkezniük. Jó előadói képességek, nagy meggyőző erő, nyitottság, őszinteség, oldottság az emberi kapcsolatokban, gyors kontaktusteremtő képesség – mindezek nélkül nem érhető el a kívánt hatás, s az új formák is elveszíthetik varázsukat.

Elengedhetetlen a színvonalas nyelvi kultúra, a magyar nyelv szépségeinek kiaknázása, hiszen az élőszó

ereje döntő ezeken a formákon. Az eszmecseréken kisebb szerep jut a technikának, a szemléltetőeszközöknek, noha azok alkalmazására is mód van, de csak indokolt esetben. A vitákban, a meggyőzés során a főszereplő az élő beszéd.

A Tolna Megyei Oktatási Igazgatóság a propaganda nagy hatású, napjaink követelményeinek megfelelő formaként tartja számon az új fórumokat. Nem mondunk le róluk, s a következő oktatási évben is vállaljuk igény szerinti működtetésüket, s törekszünk továbbfejlesztésükre is.

A Lenin Kohászati Művek egyik legmodernebb, folyamatos üzemű acélgyártó kemencéje

Az 1985/1986-OS PÁRTOKTATÁSI ÉVRŐL

– Úgy gondolom, hogy amikor a pártkongresszus anyagát dolgozzuk fel, akkor a fő feladatunk, hogy megértsük és megértessük a XIII. kongresszus határozatait, a konkrét tennivalókat – mondta nemrégiben az egyik résztvevő azon a konzultáción, amelyet a pécsi oktatási igazgatóságon tartottak. Ezen a megbeszélésen azt vizsgálták, hogy miként készültek fel a propagandisták a *Társadalmi fejlődésünk időszerű kérdései* című tanfolyamokra, és az első foglalkozások alapján milyen tanulságok összegezhetők. *Pécsett* és *Kaposvárott,* a megyei pártbizottságok oktatási igazgatóságain a gyakorló propagandisták mondták el véleményüket.

A tanfolyam tankönyvei megérkeztek, a párttagok megvásárolhatták a Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusának rövidített jegyzőkönyvét. Jó útbaigazítást ad a résztvevőknek Kádár János: A békéért, népünk boldogulásáért című kötete is. A megbeszélés szerint a propagandisták körében jelentős igény volt a további elmélyült ismeretekre. Többen elsősorban bizalmas jellegű értesülésekre vártak. Lényegében ugyanezt a fajta, végletekben gondolkodó szemléletet jelezte az a vélekedés is, miszerint túl sok kiadvány, brosúra foglalkozik a pártkongresszussal: „egyenesen elvész bennük a felkészülni vágyó propagandista".

A tanfolyamokon az oktatók kiválasztása mindenütt időben megtörtént, például Baranya megyében – ahol indokolt volt – gyorsan reagáltak a helyi kérdésekre, megoldották a felmerülő problémákat.

A megyei felkészítő tanfolyamokon általában színvonalas előadások hangzottak el. Ez sokat segített a propagandistáknak, különösen akkor, ha a helyi vezetők a konkrét feladatokról is beszéltek a hallgatóknak.

Szóvátették, hogy hatékonyabb a differenciált felkészítés; mást várnak el a főiskolákon-egyetemeken marxizmust–leninizmust oktató propagandisták – általában azok, akiknek közép- vagy felsőfokú politikai végzettsége van –, és mást az üzemi szemináriumok vezetői, akik többnyire alapfokú politikai végzettségűek. Sok helyütt alkalmazkodnak a helyi igényekhez, de a középkorú párttagok körében érzékelhető volt bizonyos közöny is. Akik már több évtizede tagjai a pártnak, gyakran úgy érzik, mindezt már hallották és átélték, ezért hajlamosak a felületes véleményalkotásra.

Az év végéig tartott foglalkozásokon szinte mindenhol szóba kerültek az ország gazdasági gondjai, az életszínvonal kérdései. Nem könnyű vezetni ezeket a vitákat, amelyek gyakran és könnyen válnak parttalanná, panaszáradattá.

Nagyon fontos, hogy a pártoktatási foglalkozások pontosan megfogalmazzák a problémákat. Nem elég azonban felsorolni a hibákat, nem elég bűnösöket keresni, hanem vállalkozni kell az adott, helyi viszonyok alapos elemzésére, a háttér gondos feltárására. A nyugdíjasok vagy a pályakezdők helyzetét például nem általában, hanem az adott üzemhez, az intézményhez, a lakóhelyhez kapcsolva kell vizsgálni, akárcsak a termeléssel, a gazdálkodással, a takarékossággal kapcsolatos kérdéseket is.

Általános a vitaindító előadás, amit beszélgetés követ. Általában felosztják a témaköröket, helyenként a foglalkozást video- vagy filmvetítéssel tarkítják. A kongresszusi tv-közvetítések videofelvételét most az oktatásban jól tudják használni.

Jól bevált a pécsi propagandisták módszere. Azok a tanárok tartottak előadásokat, akik szakmai munkacsoportban végzik tanító, nevelői feladataikat. A pártalapszervezet megbízta a munkacsoportok kommunistáit a szakterületüknek megfelelő témakör feldolgozásával. A történelemtanárok az első témát, a szocialista

építés történelmi tapasztalatait tekintik át a propaganda-tanfolyam résztvevőivel. Esetleg maguk a résztvevők készülnek fel az ő irányításukkal az előadásra. A helyi szakember közreműködése vonzó példa, olyanokat is aktivizálhat, akik egyébként nem kapcsolódnak be a pártoktatásba.

Pécsi becslés szerint a pártoktatásban részt vevők mintegy harmada módszeresen és igényesen készül a foglalkozásokra, körülbelül a fele – iskolai végzettségénél és politikai tájékozottságánál fogva – érdemben tud bekapcsolódni a vitába.

●●●

Az első információk összegzéseként megállapítható, hogy a kongresszusi határozatok megvalósulása iránt kellő érdeklődés nyilvánul meg. A pártoktatási év jól indult.

BODÓ LÁSZLÓ

A tiszalöki duzzasztógát és az erőmű madártávlatból

Nagy Katalin

A HALLGATÓK TANULÁSI ÉS VIZSGASZOKÁSAI

„A szociáldemokrata pártot egy nagy iskolához hasonlíthatjuk, amely egyidejűleg elemi-, közép- és főiskola. Ez a nagy iskola soha és semmilyen körülmények között sem feledkezhet meg az ábécé tanításáról, a tudás elemeinek és az önálló gondolkodás elemeinek oktatásáról. De ha valaki az ábécére való hivatkozással ki akarna térni a felsőfokú tudás kérdései elől, ha valaki ennek a felsőfokú tudásnak (amely az ábécét tanulók köréhez képest sokkal kisebb kör számára hozzáférhető), bizonytalan, kétes, „szűk" eredményeit kezdené szembeállítani az elemi iskola tartós, mély, széles és biztos eredményeivel, az hihetetlen rövidlátásról tenne tanúságot. Az még a nagy iskola egész értelmének teljes meghamisítását is elősegíthetné, mert a felsőfokú tudás kérdéseinek mellőzése csak megkönnyítené a kuruzslóknak, a demagógoknak és a reakciósoknak, hogy félrevezessék azokat, akik csupán az ábécét tanulták meg."

(Lenin: A politika és pedagógia összekeveréséről. Lenin Összes Művei 10. kötet, 1966. 334–335. o.)

Vizsgálat a Politikai Főiskolán

A hazai és a nemzetközi pedagógiai irodalomban jelentős helyet kap a *vizsga* (teljesítménymérés és -értékelés) témája, főleg abban a vonatkozásban, hogy az alkal-

mazott vizsgáztatási módszer mennyire alkalmas a valóságos tudás feltárására.

A felnőttoktatással foglalkozó szakirodalom hasonlóan sokat és sokoldalúan foglalkozik a *felnőttek tanulási* problémáival. Egybehangzó megállapítás: a felnőttkori tanulás kudarcainak legfőbb oka a tanulási technikák, módszerek nem kellő ismerete, különösen azoknál a felnőtteknél, akiknél „második start"-ról van szó.

A Politikai Főiskola oktató-nevelő munkájában mindkét tevékenység hangsúlyt kap: a vizsgázás-vizsgáztatás módszereinek, valamint a hallgatók tanulási szokásainak elemzése és korszerűsítése folyamatos feladat. Mindkét téma vizsgálatához szükséges a hallgatók véleményének és tényleges tevékenységének megismerése.

Első- és harmadéves hallgatóink tanulási és vizsgaszokásait vizsgáltuk kérdőíves kikérdezéssel. (Kóbor Enikő: Vizsgafeszültség és egyetemi teljesítmény, Akadémiai Kiadó, Budapest 1972 – kérdésfeltevése alapján.)

A vizsgálat által feltárt helyzetkép – feltételezésünk szerint – elsősorban abban segíthet, hogy hallgatóinknak megfelelő *tanulásmetodikai tanácsokat* adhassunk, de a propagandisták, tanárok számára is szolgálhat *oktatásmetodikai és vizsgáztatásmetodikai tanulságokkal.*

A hallgatók igényei, kívánságai

Jó néhány kérdéssel azt kívántuk megtudni, mi a hallgatók elképzelése a vizsga különböző momentumairól. Szükségesnek tartják-e a vizsga előtti konzultációt; kívánják-e az évközi teljesítmény beszámítását az osztályzatba; milyen típusú vizsgaformát tartanak objektívnak? Ezek a vélemények az alapvető tanulási szokásokról (hogy ti. folyamatosan vagy „vizsgára" tanulnak-e) is vallanak. A további kérdések magára a vizsgaszituációra vonatkoznak, s az ideális tanári magatartásról is kérnek véleményt. Arról az ismert hallgatói beállítódásról – mely szerint ezek a tényezők nagy-

mértékben befolyásolják a vizsga eredményét – kívántunk pontosabb képet kapni.

A vizsga előtti konzultációt igényli a hallgatók többsége (90%), nagyjából kétféle indokkal:

– útbaigazítást ad a felkészüléshez;

– lehet következtetni a vizsga várható módszerére, az elvárásra.

A két választípus pregnáns megfogalmazása elgondolkodtató. Az „útbaigazítással" – *vizsga előtti* konzultációról van szó – már elkéstünk! Az elvárást – a vizsgakövetelményeket – *egyértelműen,* világosan kell megfogalmaznunk; a „kikövetkeztetés", „tippelés" elbizonytalanítja a hallgatót. És e világos követelményt *időben* kell ismertetnünk, mert csak így igényelhetjük a folyamatos tanulást.

A konzultációt elutasítók (10%) az időhiányra hivatkoznak, és csak a csoportos konzultációt utasítják el („nincs türelmem más problémáját hallgatni a vizsga előtt"), a személyes konzultáció *lehetőségét* ők is igénylik.

A *vizsgaformákat* – nyilvánvalóan – nem a hallgatók kívánsága, hanem a képzési cél határozza meg. A kérdés – hogy ti. elégedett-e a jelenlegi vizsgaformával, vagy változtatna azon – mégis jó lehetőséget ad a vizsgáról alkotott véleményük pregnáns megfogalmazására.

„Vizsgapárti" a hallgatók 45%-a. Véleményüket azonban egyáltalán nem indokolták. Így nem tudhatjuk, hogy valóban elégedettek, tudatosan helyeslik a jelenlegi formákat vagy csak megszokták.

Nem ért egyet a jelenlegi vizsgaformákkal a hallgatók 55%-a, mert

– csak egy-egy téma tudását tükrözi;

– az csak a memória teljesítménye;

– vizsgaláz, idegállapot függvénye az eredmény.

Az évközi munka és a vizsgajegy viszonyáról kérdeztük: helyeselné-e, ha nemcsak a vizsgán nyújtott teljesítményt osztályoznák, hanem az évközi munka is beszámítana a vizsgajegybe?

Egyhangú az igenlés; a hallgatók 100%-a igényelné, hogy évközi munkáját beszámítsák az osztályzatba.

Indokaik differenciáltak; ez a módszer:

– ösztönzőbb,

– nemcsak a pillanatnyi tudást tükrözi,

– a teljes tájékozottságot mutatná,

– jobban kitűnne a meggyőződés, nemcsak a lexikális tudás (!),

– nincs a „rossz tétel" veszélye,

– az évközi szereplés korrigálhatja a vizsgateljesítményt,

– érzékelhető lenne a fejlődés,

– elvileg helyes („ha nem csak a látszataktivitást értékelik").

Érdekes „csapda" keletkezésének vagyunk itt tanúi. Az egyszeri vizsgaalkalomban a hallgatók számára leginkább a véletlenszerűség, az esetlegesség, a szerencsebalszerencse lehetősége az ijesztő. Ezt úgy látják kiküszöbölhetőnek, hogy több ilyen „vizsgaalkalmat" kívánnának, mondván, hogy a sokszori szereplés (és annak értékelése: a sok osztályzat) összege jobban tükrözi a valódi tudást. Holott mindez csak a teljesítmény *esetlegességét* csökkenti – a valódi tudás feltárása ennél bonyolultabb tevékenység. Szükséges hozzá: a nagyon világos és egyértelmű követelménymeghatározás („elvárás"); az összetett teljesítménynek megfelelő összetett ellenőrzési módszer (nemcsak többszöri, hanem inkább többféle ellenőrzés); az értékelést pontosan kifejező osztályzás (jeggyel vagy szöveggel vagy mindkettővel; több részjeggyel stb.).

A vizsgáztató tanár személyére egy kérdés vonatkozik: milyen tanári magatartásforma segíti a vizsgán az optimális teljesítményben?

Valamennyi válaszadó a „biztató" (segítőkész, jóindulatú, türelmes stb.) tanári magatartást jelölte olyannak, ami a teljesítményt fokozza. A „közömbös"-t tartják a legrosszabb magatartásnak. „Mindegy" – ti. hogy milyen a tanár – csupán azoknak, akik vizsgaizgalmukban nem is figyelnek a tanárra.

A kisegítő kérdések alkalmazásáról a következő a vélemény: akkor könnyebb vizsgázni, ha a tanár

– egyáltalán nem kérdez közbe 12%,

– felelet közben kisegítő kérdéseket tesz fel 28%,

– a felelet végén kérdez 60%.

Megítélésünk szerint felelet közben kisegítő kérdést feltenni csak akkor kell, ha a hallgató megakad, vagy gondolatmenete zavaros, vagy eltér a főkérdéstől stb. Metodikailag csak a felelet befejezésekor helyes a kérdezés – ha egyáltalán szükséges –; a hallgató önálló gondolatmenete csak így bontakozhat ki.

A teljesítmény – ez esetben a felelet és annak osztályzata – *elemzését, indoklását* mennyiben igénylik? – kérdeztük a hallgatóktól. A válasz megoszlása:

igényli	72%,
nem igényli	24%,
közömbös	4%.

Az örvendetesen magas számú „igénylő" indokol is. Azért várja teljesítménye elemzését, mert

- a szóbeli értékelés árnyaltabb,
- tanulságos,
- összevethető az önértékeléssel,
- javítja a vizsgamódszert,
- fokozza a lehetőséget a hibák javítására,
- „természetes emberi igény ez".

Az elemzést, indokolást nem igénylők válasza nem ilyen sokszínű; kétféle csupán;

1. vizsga után úgyse tud odafigyelni,
2. maga is meg tudja ítélni szereplését.

Megítélésünk szerint itt sem valódi elvetésről van szó, hanem az 1. csoportnál inkább a vizsgadrukk elhúzódó-bénító hatásáról, a 2. csoportban talán valamiféle dacreakcióról (mindannyiuk vizsgája gyengébbre sikerült, mint várták).

Mit tesznek a hallgatók az eredményesség érdekében?

Az ember teljesítményét – egyéb képességek mellett – munkabírása (kitartása) és munkaképessége (módszere, technikája) is befolyásolja. A hallgatók vizsgateljesítményének is lényeges összetevői ezek; arra kértünk választ, mennyit tanulnak és hogyan.

A kérdések egy csoportja a hallgatók évközi felké-

szülésének néhány mutatóját vizsgálja, a másik kérdéscsoport a vizsgaidőszak szervezését.

Az évközben tanulásra fordított *időről* a vizsgálat nem ad pontos képet. Az adatok alapján csak azt állapíthatjuk meg, hogy a Politikai Főiskola hallgatóinak többsége *folyamatosan* tanul. (Természetesen más a helyzet a munka mellett tanulók esetében!)

A tanulás *körülményei* közül azt kérdeztük meg, *egyedül vagy társsal* (csoporttal) tanul-e szívesebben, eredményesebben? A válaszok megoszlása:

egyedül 87%,
közösen 13%.

Szembetűnő, hogy a Politikai Főiskola kollégista hallgatói közül milyen kevesen választják a közös tanulást.

Az egyéni tanulást választók indokai:

a) a tanulás (koncentrálás) hatékonysága;

b) az egyéni tanulási módhoz ragaszkodás (csak hangosan, csak vizuálisan, saját logikája szerint tud tanulni);

c) az időbeosztás szabadsága;

d) így szokta meg.

A tanulótársat választók egyetlen indokot variálnak: az esetleges problémák tisztázásának lehetősége, megerősítés, kontroll, önbizalom növelése a cél.

A jegyzetelés módja sokat árul el a tanulás jellegéről. Tanulás közben jegyzetel a hallgatók 97%-a, a következő módon:

- aláhúzásokat eszközöl a jegyzetben 31%,
- vázlatos emlékeztetőt készít 35%,
- részletes kivonatot készít 30%,
- fogalmakat, definíciókat rögzít 1%.

A fenti válaszokat feleletválasztásos kérdéssorra adták. Egy nyíltvégű kérdéssel egészítettük ki a témát: milyen egyéb módszert alkalmaz jegyzetelésre? Erre a kérdésre nem reagált senki. Úgy látszik, nem alakultak ki egyéni jegyzetelési módok, a hagyományos módszereket alkalmazzák arányos megoszlásban.

Mások (ti. társak) által készített jegyzetből *nem tud* tanulni – vallja a hallgatók 86%-a. A többiek szerint „kontroll"-t jelent a társak jegyzete, tehát *nem* a maguké *helyett,* hanem *amellett* használják.

Vizsgaidőszakban – a tapasztalatok szerint – minden felsőoktatási intézményben megnövekszik a tanulásra fordított idő. Vizsgálataink is ezt igazolták.

A Politikai Főiskola hallgatói az évközi idő háromszorosát fordítják tanulásra vizsgaidőszakban. Az alsó határ napi 6 óra, a felső határ 16 óra. Sok hallgató – 75% – napi 8–14 órát tanul. A vizsgaidőszak terhelését mutatja az *éjszakai tanulás*. Hallgatóink 60%-a vallja ezt magáról. Az éjszakai tanulás káros voltát – hogy ti. kialvatlanság-kifáradás–neurózis a következménye – valószínűleg mindenki tudja, csak magára nézve nem tartja érvényesnek.

Szükséges tudatosítani azt a pszichológiai törvényszerűséget, hogy a halmozott, „erőszakolt" gyakorlás akadályozza, visszaveti az ismeretek közti kapcsolatokat, tehát az éjszakai tanulás éppenhogy rontja a bevésés-megtartás valószínűségét.

Pszichológiai kutatások megállapították, hogy a megszerzett ismeretek megszilárdulásához bizonyos időre van szükség; továbbá a reprodukálhatóságot előmozdítja annak próbája is. Vagyis a vizsgateljesítményt az a fajta tanulás segíti, amely időt hagy a megszilárduláshoz, tehát nem az utolsó pillanatig új anyagot tanul; illetve ismétléssel, reprodukálással (önmagának vagy társainak való „felmondással") is foglalkozik.

Megvizsgáltuk: mivel töltik hallgatóink a *vizsga előtti napot.*

– részleges ismétléssel	36%,
– tételes ismétléssel	60%,
– intenzív tanulással	4%.

Jó, hogy intenzív tanulással ilyen kevesen, és kár, hogy kikapcsolódással senki!

A vizsgahelyzet jellemzői

Vizsga előtti éjszaka – így vallják –

– soha nem tanul	60%,
– esetleg tanul	40%.

Ez az adat a rossz szokás, illetve a vizsgapánik mutatója a hallgatók csaknem felénél.

Fontosabb, mint gondoltuk, a *„sorrakerülés" a vizsgán.* Mikor könnyebb vizsgázni? – kérdeztük. A vélemények megoszlása:

1. az elsők között 28%,
2. középen 32%,
3. a vizsgaidő végén 12%,
4. mindegy 28%.

A választás indokai a következők: azok, akik elsők közt szeretnek vizsgázni (1.), főleg személyes, személyiségükből adódó indokokat fogalmaztak meg: „idegesíti a várakozás", „fokozódik az idegesség", „csökken a koncentrálóképesség". A középidőben vizsgázni kívánók (2.) motívuma részben saját személyükre, részben a tanárra vonatkozik: „tájékozódhatok a követelményekről", „még nem vagyok fáradt az izgalomtól", „már feloldódott a kezdeti feszültségem"; illetve: „a tanár igényeiről megtudok valamit", „megismerem a vizsgáztató módszerét". Az idő végén vizsgázni kívánók (3.) motívumai a tanár személyével kapcsolatosak „a tanár már reálisan értékel", „a tanár már fáradt, és nem aprólékos", „a tanár már nem olyan szigorú". Akiknek mindegy (4.), hogy mikor kerülnek sorra, az a véleményük, hogy „az eredmény úgyis a tudástól függ".

Miután minden indok szubjektív, a hallgatók attitűdjét tükrözi nyilvánvalóan az a jó eljárás, ha mindenki maga választja meg, mikor következzék a vizsgázók sorában.

A vizsgán csaknem minden hallgató készít *vázlatot* a feleléshez. Egy részük a tétel belső logikája szerint csoportosítva jegyzi le mondanivalóját, más részük leírja, ami eszébe jut (asszociációs sorrend), és később „szedi rendbe" jegyzeteit. Változó a vázlatok terjedelme is: vannak részletes jegyzetelők, és van, aki valóban vázlatot készít. A következő a – vallomáson alapuló – megoszlás:

Tartalmi elrendezés:

– előzetes csoportosítás 74%,
– asszociációs sorrend 26%.

Tömörség:

– kivonatos vázlat	68%,
– részletes	32%.

Akik előzetesen csoportosítják gondolataikat, általában kivonatosan jegyzik azt le; részletes vázlatot készítenek az asszociációsan gondolkodók. Tapasztalatunk szerint nincs összefüggés a jegyzetelés módja és a vizsgateljesítmény között.

„Izgalmas" kérdés, hogy *hogyan élik át a hallgatók a vizsgaizgalmakat.* A feszültség-szorongás-teljesítmény kapcsolatot a Politikai Főiskolán csak a hallgatói vélemények tükrében vizsgáltuk (szorongástesztteI nem). A kérdőíves módszer – véleményünk szerint – önmagában is elégséges, hisz a szorongás annyiban befolyásolja a vizsgázást, amennyiben a hallgató átéli azt. Valószínű, hogy a szorongásra hajlamos emberek véleményük megfogalmazásában is hajlamosak a túlzásokra.

A vizsgaizgalom befolyásolása serkentő-, illetve nyugtatószerekkel történhet. A helyzetről így vallanak:

	vizsgaidőszakban	vizsga előtti éjjel
– altatót nem fogyaszt	68%	68%
– fogyaszt	32%	32%

Vagyis az altatófogyasztás nem vizsgához kötődő, hanem egyéb okok miatt kialakult szokás.

	vizsgaidőszakban	vizsga előtti éjjel
– kávét fogyaszt	32%	12%
– nem fogyaszt	68%	88%

A vizsga előtt csökkentik kávéfogyasztásukat; meglepő adat!

Köztudott, hogy a szorongás rontja a teljesítményt. Ugyanakkor egy optimális feszültségszint szükséges

a jó teljesítményhez. A hallgatók *véleményét* az izgalom mértékéről az alábbiakban láthatjuk.

Mikor tetőzik az izgalom? – kérdeztük. Válaszuk:

– a vizsgát megelőző napon	16%,
– közvetlenül a vizsga előtt	56%,
– tételhúzásnál, -kapásnál	20%,
– felelés közben	8%.

Izgalmuk szintje (egy 0–9-ig terjedő megadott skálán jelölték)

magas	16%
közepes	60%
alacsony	24%

Összehasonlították (becsléssel) saját izgalomszintjüket másokéval. Azt vallja magáról, hogy

– jobban izgul, mint más	16%,
– ugyanannyira	60%,
– kevésbé	24%.

A vizsgaszorongást kísérő *kellemetlen vegetatív tünetekről* (szívdobogás, gyomorfájás, izzadás stb.) panaszkodik hallgatóink 64%-a.

Végül is: mindez hogyan befolyásolja a teljesítményt?

Megfelel-e a vizsgán nyújtott *teljesítmény* a tényleges *tudásnak?* – kérdeztük. Értékelésük szerint:

– megfelel	76%,
– nem felel meg	24%.

Kiegészítettük a fenti kérdést: *elégedett–elégedetlen-e* vizsgateljesítményével – és miért? A megoszlás nagyjából azonos a „megfelel – nem felel meg" véleménnyel, vagyis:

Elégedett a vizsga eredményével a hallgatók 72%-a, mert az: tükrözi a befektetett energiát, tükrözi tudását, tükrözi képességeit, megegyezik önértékelésével (!)

Elégedetlen a vizsga eredményével a hallgatók 21%-a mert az: nem tükrözi a ráfordított időt, nem tükrözi valódi tudását, nem lehet produkálni egyetlen alkalommal, bár az osztályzat reális, önmagával elégedetlen (!).

Hogy nem valami „osztályzatközpontúság"-ról van itt szó, hanem arról, hogy az osztályzat „nem tükrözi" a tudást, a ráfordított energiát – bizonyítja, hogy azonos értékű osztályzatoknál néha (7%) csak az egyikkel

elégedetlen a hallgató, mert *abból* a tárgyból többet tudott. Örvendetes, hogy önértékelés, önmagukkal szembeni követelménytámasztás is tapasztalható az elégedettség–elégedetlenség okának megfogalmazásakor.

A vizsga *nehézségi fokáról* is kérdeztük a hallgatókat, erről a véleményük a következő:

a) *könnyűnek* találta a vizsgákat; 9%,

b) *nehéznek* találta a vizsgákat, mert tanulástechnikában gyakorlatlanok, nem ismerik az elvárásokat, sok az anyag, a tankönyv nehezen tanulható, kevés volt az idő, 51%,

c) *nem válaszolt* 40%.

A „nehéz vizsga" indokai közül valamennyi figyelemreméltó, további vizsgálódást érdemelne! (És miért nem válaszolt 40%? Föltevésünk szerint az ok: vizsgakudarc).

A használatos *vizsgaformák* közül feleletválasztásos kérdés volt kedveltebb, mert pontosabb képet ad a tudásról

– a szóbeli (mint az írásbeli) 68%,

– ha helyben felkészülhet (mintha azonnal válaszol) 90%,

– a tételes kifejtés (mint a kérdéssor) 60%,

– a hagyományos (szemben a teszttel) 65%.

Az a tény, hogy a fenti módszereket csak 60–68% részesíti előnyben, arra figyelmeztet, hogy többféle vizsgaformát kell alkalmaznunk ahhoz, hogy mindenkiből „kihozhassuk" tudása maximumát.

Mit változtatna a vizsgával kapcsolatban? – kérdeztük. *Saját* felkészülési módszerén kíván változtatni a hallgatók 71%-a a következőkben:

1. – rendszeres tanulás 36%,
2. – vizsgacentrikus tanulás (tételek szerint) 35%,
3. – a jegyzetelés módszere 60%,
4. – állandó ismétlés 27%,
5. – az összefüggések keresése (nem tételszerű tanulás) 16%,
6. – több „hozzáolvasás" 8%,
7. – szelektálás a megadott irodalomban 7%.

A vizsgával kapcsolatos *objektív tényezők* változtatását igényelné 65%, a következőkben:

- a jegyzet tanulhatósága 29%,
- több idő a felkészülésre 26%,
- több konzultáció 10%,
- a vizsga légköre 6%.

A jegyzettel kapcsolatos igény figyelemre méltó, megerősíti azt a korábbi adatot, hogy sokan a tankönyv miatt találták nehéznek a vizsgát.

Hasonlóképpen másodszor kerül felszínre a több idő igénylése. Ezt önmagában vizsgálni nem érdemes, mert nem dönthető el, hogy valóban kevés-e az idő vagy elég. A vizsgakövetelményekkel összevetve azonban már érdemes és szükséges vizsgálni. Az egzakt mutatók birtokában lehet csak változtatni vagy az időn, vagy a vizsgakövetelményen (az anyag mennyisége, nehézségi foka stb.). De lehet, hogy metodikai meggondolásokhoz – vizsgáztatási módszer, tanulási módszer – jutunk.

Összegzés

A vizsgálat adatai felhívják figyelmünket néhány *tennivalóra,* valamint a *további vizsgálódás* irányára.

A *tennivalók* nagy része nem újdonság.

A tanulási módszerekkel kapcsolatos adatok megerősítettek abban, hogy az elsőévesek *tanulásmetodikai* felkészítését folytatnunk kell. És ajánlhatjuk ezt más pártoktatással foglalkozó intézményeknek is, mivel a felnőtt hallgatóknak a korábban kialakított tanulási kultúrája nem elegendő a tanulmányoknak egy újabb és sajátos fokán. Az igen összetett téma néhány részkérdése hangsúlyt kap az adatok tükrében, pl.: az éjszakai tanulás fölösleges volta, a vizsgacentrikus tanulás kiküszöbölése; a jegyzetelés helyes módszere stb. – ezekre nyomatékosan kell felhívnunk a figyelmet.

Erősítenünk kell az összetett, változatos *vizsgáztatási formák* alkalmazását; így biztosítható leginkább, hogy a különböző (memóriájú, idegállapotú, kifejező készségű) vizsgázók tudásuk maximumát nyújtsák.

Tanácsos általánossá tenni azt a gyakorlatot, hogy egy-egy vizsgán a *sorra kerülést* a hallgató maga vá-

laszthassa meg, mivel a teljesítményt befolyásoló izgalom tetőzése meglehetősen egyéni.

A vizsgateljesítménnyel kapcsolatos *elvárásainkat* (tartalmi és formai követelményeket is) világossá és egyértelművé kell tenni a hallgatók számára tanulmányaik *kezdetén*. Így nemcsak a vizsgaidőszak feszültsége csökkenthető, hanem az évközi tanulás rendszeressége-folyamatossága is fokozható.

A vizsgateljesítmény (a felelet) *elemzése* azért szükséges, mert a hallgató számára érthetővé, indokolttá teszi az osztályzatot, egyben orientálja a további tanulást.

A hallgatók önértékelését fejleszti, ha arra igényt tart a vizsgáztató tanár.

A *további vizsgálandó kérdések* alábbi sora a saját vizsgálat alapján fogalmazódott meg; ezek

- a tankönyvek, jegyzetek tanulhatósága;
- a tanulásra fordítandó optimális idő (összefüggésben az össztananyag mennyiségével, a követelmények szintjével);
- a hallgatók munkabírása és annak fejlesztése;
- életmód és eredményes tanulás összefüggése;
- követelmény-teljesítmény-értékelés összefüggése; értelmezésük.

Mind a tennivalók, mind a tovább vizsgálandó kérdések valószínűleg a politikai oktatás más területére is érvényesek. Ugyanis a vizsgálatot elvégezték a Pest Megyei Oktatási Igazgatóságon és a Csongrád Megyei Oktatási Igazgatóságon is. Adataik – arányok, tendenciák szempontjából – megegyeznek a Politikai Főiskolán végzett vizsgálatéval.

TISZTÁZZUK!

A FIGYELEM, AZ EMLÉKEZÉS, AZ ISMÉTLÉS FOGALMÁRÓL

A *FIGYELEM* a fogalmi tanulás nélkülözhetetlen előfeltétele. Hiszen „olyan pszichikus tevékenység, melynek következtében bizonyos tárgyak, jelenségek kiemelkednek az érzékleti összképből, más részletek háttérbe szorulnak". (Bartha Lajos: Pszichológiai Értelmező Szótár, Akadémiai Kiadó 1981.)

Önkéntelen figyelmet keltenek az erős, szokatlan, váratlan ingerek, *szándékos* a figyelem a tudatos megismerés folyamataiban. A felnőttek politikai oktatásában a döntő szerepet a szándékos, de nem kényszerű figyelem játssza. Minél erősebb a figyelem, annál gyorsabban és biztosabban megy végbe a szóban forgó anyag *megértése,* annál biztonságosabban talál rá a hallgató *a problémák helyes megoldására,* annál hamarabb és biztosabban rögzíti *emlékezetében,* amit kell.

Hallgatóink általában *arra figyelnek,*

– aminek saját életproblémáikkal való összefüggését, gyakorlati értelmét látják, érzik,

– ami beleesik már kialakult érdeklődési irányaikba,

– aminek közlésmódja erős és változatos ingereket vált ki,

– aminek az elsajátításáról számot kell adniuk, ami hozzájárulhat tanulmányi sikereikhez.

A *figyelőképesség* az életkor előrehaladtával valamelyest romlik, de hallgatóink nehézségeinek nagyobb része nem ebből származik, hanem abból, hogy fizikailag-szellemileg fáradtan kezdenek a tanuláshoz, illetve

vesznek részt a politikai foglalkozásokon, vagy nem megfelelő módon és ritmusban tanulnak.

A figyelem periodikusan *ingadozik*, de hosszú ideig tartós maradhat, ha a késztetés elég erős. Bizonyos helyzetekben gyors *figyelemváltásra* van szükség. A túlzott csapongásnak, a szórakozottságnak (a figyelem sűrű elkalandozása vagy túl erős megtapadása egy bizonyos tárgynál) és a figyelem meggyengülésének hibáján a szellemi munka gyakorlása és az akaraterő javíthat.

A propagandisták feladata ezzel kapcsolatban:

- érdekessé, érdeklődést keltővé tenni a foglalkozásokat,
- elkerülni a túlterhelést, túlzsúfoltságot,
- biztosítani a pihenéshez, regenerálódáshoz szükséges szüneteket,
- hallgatóikat megtanítani arra, hogyan lehet növelni a figyelem intenzitását, terjedelmét, időtartamát stb. (Ehhez jól felhasználható – s az egész témában további tájékoztatást ad – F. N. Gonobolin kis könyve: „A figyelem fejlesztése". Tankönyvkiadó 1976.)

■■■

Az *EMLÉKEZÉS* régebbi megismerésünk tartalmának felidézése anélkül, hogy a megismerés eredeti forrásai (ingerei) jelen lennének.

Az emlékezés *folyamatába* tartozik:

1. az emlékezés tárgyának befogadása, pontosabban: az emlékezeti rögzítés („bevésés"),

2. a tárolás,

3. a felidézés.

Az elsajátítás módja (mechanikus vagy értelmes) nagyrészt megszabja a tárolás sajátosságait (merev vagy rugalmasan kezelhető; rendszertelen vagy rendszerezett), az utóbbi pedig a felidézésre hat (könnyebben vagy nehezebben, pontosabban vagy pontatlanabbul hívható elő).

A felidézés többnyire asszociációkon alapul; az egyik ismeret kulcsingerként működik, azaz magával hoz egy másikat, amely valamiképp hozzákapcsolódik (pl.

egyidejűleg ismertük meg, hasonló a másikhoz vagy éppen ellentétes vele).

A *rövid* (néhány másodperces vagy perces) emlékezéstől – hol a rögzítés és a tárolás művelete nem válik el – megkülönböztethetjük a *tartós* emlékezést. A tanítás-tanulás során arra törekszünk, hogy a *lényeges* ismereteket a tartós emlékezet őrizze meg. A múló jelentőségű, aktuális adatok tartós megőriztetésével ne terheljük a hallgatók emlékezetét. Beszélünk még ún. *operatív* emlékezésről: bizonyos ismereteket addig jegyzünk meg, amíg velük valamilyen műveletet hajtunk végre. (Pl. egy esettanulmány konkrét adatait a feldolgozás, megvitatás időtartamára megőrizzük, utána elfelejtjük.)

Az emlékezés *tárgyának jellege szerint* választható el egymástól a képszerű, a nyelvi-logikai, a mozgási és az érzelmi emlékezés. Az egyes emberek emlékezőképessége e tekintetben egyenlőtlen fejlettségű. Ugyancsak eltérések észlelhetők az olyan részképességek tekintetében, amilyen a számokra való emlékezés, az „arcmemória" stb. Egyéni emlékezeti sajátosság a megjegyzés gyorsasága, a megőrzés tartóssága és pontossága, a felidézés sebessége is.

A *felnőttek* gyakran panaszkodnak emlékezeti teljesítményeik romlására. A 30. életév után valóban többnyire hanyatlik a mechanikus bevésés képessége, és gyakran lelassul a felidézés. De a rövid idejű emlékezet a felnőtteknél jobb, mint a gyerekeknél, a megőrzés tartóssága a középkorú felnőtteknél a fiatalokéval egyenlő. A rendszeres szellemi munka késlelteti a hanyatlás folyamatát. A bekövetkező gyengülést pedig más szellemi képességek – s a felnőttek felhalmozott tapasztalatai – ki tudják egyenlíteni (lásd Salamon Jenő: Az értelmi fejlődés pszichológiája. Gondolat Könyvkiadó 1983.).

A pártoktatásban az emlékezeti tanulás nélkülözhetetlen szerepet játszik, de csak mint az elméleti politikai művelődésfeltétele. Az emlékezeti teljesítményeken túli értékelő *lexikalizmus* (adathalmaz) és különösen a puszta *verbalizmus* (a gondolattalan „tankönyvtudás")

összeegyeztethetetlen a marxista–leninista politikai képzéssel.

Mindamellett sohasem veszíti értékét Pascal gondolata: „Az emlékezés az ész minden tevékenységéhez szükséges."

■■■

Az *ISMÉTLÉS* a fogalmi tanulás folyamatának az a szakasza, melyben az elsődlegesen már ismert, de még kellőképpen el nem sajátított *ismereteket rögzítjük, megszilárdítjuk.* (Az ismétléshez hasonló, de tőle megkülönböztetendő a jártasságok, készségek kialakítását célzó *gyakorlás,* továbbá a felnőttoktatásban gyakori *újratanulás:* régebben megszerzett tudás felelevenítése-elmélyítése-kiegészítése.)

A tanítás-tanulás *makrofolyamataiba* (pl. egy hosszabb tanfolyamon, éves pártiskolán) külön ismétlési szakaszokat iktatunk be; bár ezek a gyakorlatban – az idővel való gazdálkodás hibái miatt – sokszor elmaradnak, legalábbis lerövidülnek. Szerepe van ebben annak a téves szemléletnek is, amely az ismétlést nem tekinti a tanítás-tanulás szerves részének, hanem mintegy „ráadásnak".

A *részfolyamatokban* – egy-egy foglalkozáson, egy-egy témaegység tanulmányozásakor – ugyancsak szükség van ismétlésekre, de nemcsak abból a célból, amit a leginkább el szoktak ismerni, hogy a megjegyzendő anyagot tartósan rögzítse az emlékezet, hanem annak érdekében is, hogy egyazon problémát több oldalról, különféle összefüggésekben tárjunk fel.

Ebből következik *az ismétlés első fő szabálya:* ismételni általában úgy kell, hogy *új szempontok szerint* tekintjük át a tanulmányozott anyagot. A változatlan formájú, *mechanikus ismétlés* is lehet eredményes (különösen ha szövegek, adatok, szakkifejezések bevésése a feladat), de a tanulást unalmassá teszi, kiöli az érdeklődést – a tanulásnak ezt a nélkülözhetetlen ösztönzőjét.

Az ismétlés második – nem kevésbé fontos – *fő szabálya* összefügg az előzővel: az *aktív ismétlés* (elemző

átgondolás, az anyagban rejlő kérdések felvetése, feladatok megoldása) eredményesebb, mint a „sulykoló ismétlés", hol a hallgató szellemileg passzív marad.

Az *ismétlés harmadik* fő szabálya: *a hosszabb időre elosztott* ismétlés hatékonyabb, mint a „halmozott tanulás". Más megfogalmazásban: az ismétlések hatása erősebb, ha köztük szüneteket tartunk (a felejtési határig). Főleg ezért nem célravezető a vizsgákra, beszámolókra való „hajtás"-szerű felkészülés, a tanulási elmaradások felgyorsított „behozása".

Propagandistáinknak *tervezniük kell* az ismétléseket, és a pártoktatási folyamat minden egyes szakaszában fel kell deríteniük, hol van szükség a korábban tanulmányozott anyagokhoz való visszatérésre.

(ZL)

Rekonstrukciója és bővítése után a Magyar Viscosagyár megsokszorozta termelését

TÍZ ARANYSZABÁLY A VIZSGAPÁNIK KEDVELŐI SZÁMÁRA

RÉSZLET WALTER F. KUGEMANN: MEGTANULOK TANULNI C. KÖNYVÉBŐL. GONDOLAT, 1981*

Néha az az ember benyomása, hogy a diákok örömüket lelik abban, hogy a vizsgák előtt teljesen kijönnek a sodrukból, keresik az idegfeszültséget, a szorongást. Meg is tesznek minden tőlük telhetőt ezek érdekében. A most következő aranyszabályokat nekik szánjuk. Ha tényleg megfogadják ezeket, garantáljuk, hogy vizsgafélelmüket világcsúcsként ismerik majd el.

1. Tekints minden vizsgát háromszor olyan fontosnak, mint amilyen a valóságban!
2. Álmodj mindig arról, hogy a vizsgán te tudsz a legkevesebbet!
3. Beszélj róla minél részletesebben a takarítónővel, a postással, a büféssel – mindenkivel!
4. Csak azoknak higgy, akik szerint a vizsga félelmetesen nehéz!
5. Mondd el mindenkinek, hogy meg fogsz bukni, és próbáld magad is elhinni!
6. Legalább hat héttel a vizsga előtt kezdj el szenvedő pofával járkálni. Végül is idejében kell elkezdeni a felkészülést!
7. A tanulást halogasd minél tovább. A vizsga előtt három nappal még mindig van idő!

* A 22 éves szerző a könyvet elsősorban tanuló fiataloknak szánta. Első kiadása 1966-ban Münchenben jelent meg. Fordította: Zatskó Béla

8. Vizsga előtt szívj el napi 40 cigarettát, igyál meg 8 feketét, és vegyél be idegnyugtatókat. Így kerül az ember kellő lelkiállapotba.
9. Hagyj fel megszokott, nevetséges életmódoddal! Ha eddig este 8-kor már aludni mentél, most tanulj éjfélig, viszont ha eddig mindig este 11-ig maradtál fenn, most kényszerítsd magad ágyba 7-kor!
10. Vedd rá embertársaidat, hogy minél többször és buzgóbban bizonygassák neked, milyen borzalmas helyzetbe kerültél!

Aki követi ezeket az előírásokat, az a legközelebbi vizsgája előtt olyan idegborzoló izgalmakat él majd át, amihez képest a legrémesebb tv-krimi is eltörpül.

A negyedik-ötéves terv kiemelkedő alkotása a Tiszai Vegyi Kombinát

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI FEJLESZTÉS ÖT FŐ IRÁNYA

A KGST KOMPLEX PROGRAMJÁRÓL

A KGST-országok 1985 decemberében Moszkvában elfogadott távlati tudományos-műszaki fejlesztési programja az előrehaladás öt fő irányát jelöli ki.

Ezek közül *első helyen* a népgazdaság átfogó elektronizálása áll, amely előfeltétele annak, hogy előbbre lehessen lépni a tudományos és a műszaki forradalom más területein is. A közös program az *elektronizálás* feladatát abban szabja meg, hogy tömegessé váljon a szocialista népgazdaságokban a mikroelektronikai berendezések és elsősorban a számítástechnikai eszközök, valamint a telekommunikációs berendezések használata. Elengedhetetlenül szükség van erre ahhoz, hogy jelentősen növelni lehessen a munkatermelékenységet, fokozni az anyag- és energiamegtakarítást, csökkenteni a tudományos kutatásokra szánt időt. Az átfogó elektronizálás, a számítástechnika széles körű alkalmazása eredményeként alapvetően megváltozik a népgazdaságok irányításának információs bázisa. *A mikroelektronika és a számítástechnika* elterjedése sajátos katalizátorként a gazdaság és a nem termelő területek egészében meggyorsítja a tudományos-műszaki haladást.

A KGST tagországai természetesen nem a nulláról indulnak a tervek végrehajtásában. A közösségen belül már 15 éve folyik az egységesített számítógéprendszer különböző nagyságú gépeinek gyártása. Előállításukban jelenleg a tagországok 30 tudományos ku-

tató- és tervezőintézete s több mint hetven üzeme vesz részt. E másfél évtized alatt a számítástechnikai eszközök KGST-n belüli kereskedelmének értéke harminckétszeresére nőtt. Elég széles körűvé vált e területen a tagállamok közötti specializáció is. Bulgária és a Szovjetunió automatizált tervezőrendszerek és integrált áramkörök, az NDK optikai berendezések, Magyarország méréstechnikai és kísérleti felszerelések, Lengyelország szintén integrált áramkörök, Románia félvezetők, Csehszlovákia pedig ellenőrző mérőműszerek gyártására szakosodott.

A 2000-ig kidolgozott tervek az erőfeszítések egyesítésével valósággal *forradalmasítani* kívánják a fejlődést ezen a területen. A tagországok elhatározták például, hogy létrehoznak egy másodpercenként több mint tízmilliárd művelet végrehajtására alkalmas új generációs szuper számítógépet. A különösen bonyolult tudományos feladatok megoldása érdekében megteremtik az ember–gép párbeszéd korszerű eszközeit, hozzálátnak a kisebb teljesítményű, de fejlett programjaiknak köszönhetően nagyon sokrétűen alkalmazható számítástechnikai tömegeszközök, a személyi számítógépek gyártásához is.

Nagyon meggyorsítja majd a *hírközlés* fejlődését a nagy sebességű száloptikai eszközök gyártása. A hírek és televíziós programok nagy távolságra való továbbítása érdekében kifejlesztik a műholdas hírközlő és tv-műsorszóró rendszerek új generációját. Új anyagok és új fizikai elvek alkalmazásával elkészül a nagy megbízhatóságú és magas fokon miniatürizált, igen nagy teljesítményű és gyors működésű integrált áramkörök új generációja.

A Komplex Program e részének megvalósításával jelentősen emelkedik *a munka termelékenységének* évi átlagos növekedési üteme és a KGST-országokban felére csökken a termelés anyag- és energiaigénye. A számítástechnikai eszközökkel kombinált hírközlési technika fejlesztése biztosítja a termelési beruházások megtakarítását, az irányító apparátus létszámának csökkentését. Hatékonyabbá válik az oktatás, a szakképzés, az orvosi ellátás és a lakossági szolgáltatások.

Az elektronika alkalmazása az élet mindennapi részévé válik, hozzájárul a nehéz kétkezi és a nem alkotó jellegű munka visszaszorításához

★★★

A tudományos-műszaki fejlődés programjának első fő irányához, a széles körű elektronizáláshoz szorosan kapcsolódik *a második,* amelynek célja *a szocialista gazdaságok átfogó automatizálása.* Ez az egyik legfőbb módszere az intenzív fejlődési útra történő átállásnak, a munkatermelékenység növelésének, a termékminőség javításának, az önköltség csökkentésének, a termelés általános technológiai színvonala emelésének. Az automatizálás megvalósításában döntő szerepe lesz *a megújuló gépgyártásnak.* Ennek kell majd nagy tömegben biztosítania a nagy műveleti sebességű preciziós berendezéseket, a szállítási és rakodási munkák gépesítéséhez szükséges eszközöket, az ipari robotokat.

A KGST-országokban már eddig is születtek nem elhanyagolható eredmények ezen a területen. Az 1982-ben aláírt *robotgyártási általános egyezmény* végrehajtása során Csehszlovákiában és a Szovjetunióban megkezdődött a fémforgácsoló és présgépeket kiszolgáló ipari robotok gyártása. Szovjet és bolgár tudósok közösen dolgozták ki egy hegesztőrobot terveit. Kétoldalú szovjet–NDK együttműködés eredményeként jött létre több mechanikai megmunkálórobot. Elkezdődött a különböző műveletekre gyorsan átállítható, sokrendeltetésű, rugalmas gyártórendszerek elterjedése is a KGST-országokban. Az NDK-ban például jelenleg ötven ilyen gépipari gyártósor működik. Alkalmazásuk a tapasztalatok szerint 1,5–4-szeresére növelheti a munkatermelékenységet, napi 17–20 órára emelheti a berendezések üzemidejét, s 40 százalékkal csökkentheti az új termékek gyártásának előkészítéséhez szükséges időt. A 2000-ig tartó fejlesztés során általánosan elterjedtté válnak ezek a rendszerek, valamint a teljesen automatizált gyárak és üzemek. Létrejönnek a termelés automatizált tervezésére és techno-

lógiai előkészítésére, a kutatások és kísérletek automatizálására és gyorsítására, valamint a termelés automatizált irányítására szolgáló rendszerek.

Az automatizált tervezéssel 10–25 százalékkal javíthatók a gyártani kívánt berendezések *műszaki-gazdasági mutatói.* A gépipari termékek anyagigénye 3–10 százalékkal lesz csökkenthető, s a tervezőirodákban 20–50 százalékkal megnő a termelékenység. Az automatizált irányítás további 5–10 százalékkal növeli a munkatermelékenységet. A legjobb minőségű termékek részarányát 10–15 százalékkal emeli, a gyártásukhoz szükséges energiát 3–5, a felhasznált nyersanyag mennyiségét pedig 2–5 százalékkal csökkenti. Számottevően fejlődik majd az ipari robotok és manipulátorok gyártása.

Az előrejelzések szerint a KGST-országokban 1990-ig mintegy 200 000-rel nő az iparban alkalmazott *robotok száma.* Ezek a maiaknál összehasonlíthatatlanul bonyolultabb, fejlettebb berendezések lesznek. Értik majd a beszédutasításokat, gyorsan alkalmazkodnak a változó munkafeltételekhez, s mesterséges látással is rendelkeznek.

★★★

A harmadik fő irány az atomenergetika gyorsított fejlesztése. Ennek célja, hogy nagymértékben elősegítse a KGST-országok energiatermelésének növelését. Ezzel csökkenthetők a beruházások a fűtőanyag-kitermelő ipari ágazatokban, jelentős mennyiség szabadul fel egyéb szükségletek kielégítésére a hiánycikk jellegű szerves fűtőanyagokból, a kőolajból és a földgázból. A program megvalósítása során a KGST tagállamai el akarják érni, hogy *gazdaságosabbá, üzembiztosabbá és megbízhatóbbá* váljanak az atomerőművek, s létrejöjjenek a feltételek a gyakorlatilag kimeríthetetlen energiaforrás, az irányítható termonukleáris reakció használatbavételéhez.

Az atomenergetika eddig is a legdinamikusabban fejlődő ágazatok közé tartozott a KGST-országok többségében. A távlati prognózisok szerint a követ-

kező években még tovább nő az atomerőműben előállított energia részaránya a tagországok energiamérlegén belül. Bulgáriában jelenleg egy atomerőmű üzemel, amelynek összteljesítménye 1760 megawatt. A további bővítések, újabb atomerőmű építésének eredményeként a Bulgáriában előállított villamos áramnak 1990-ben a 40 százalékát, 2000-ben pedig a 60 százalékát atomerőművek termelik. Az NDK-ban már ma is 12 százalékkal részesednek az atomerőművek az energiatermelésből. Az országban most épül a harmadik ilyen erőmű. Lengyelország egyelőre nem rendelkezik atomerőművel, az első 1990-ben áll munkába. Csehszlovákiában 1990-ig 29,6 százalékra kívánják növelni az atomerőművi energia részarányát az országos energiatermelésben. Kubában jelenleg az első, Romániában pedig az első három atomerőmű építése folyik. Az atomenergetika a Szovjetunióban a legfejlettebb, ahol atomerőművek tucatjai működnek. A szovjet energiatermelés teljes növekményét a következő ötéves tervben az atomerőműveknek és a vízi erőműveknek kell biztosítaniuk. Igen kiterjedt szakosodás alakult ki a KGST-országok között az atomerőművi berendezések gyártásában és kölcsönös szállításában is.

A további fejlesztés célja, hogy az eddiginél is nagyobb hatékonyságú, szabványosított és egységesített berendezésekből álló újabb atomerőművek épüljenek a KGST-országokban. A feladatok között szerepel a természetes urán kihasználásának javítása. Új, az eddiginél is hatékonyabb módszereket dolgoznak ki a radioaktív hulladékok kezelésére, szállítására és eltemetésére, valamint az üzemidejüket letöltött atomenergetikai berendezések biztonságos felszámolására. Az atomenergetika az áramellátás után bevonul a távfűtésbe is. A Szovjetunióban már a közeljövőben elkezdi a termelést két atomhőerőmű, a gorkiji és a voronyezsi. Ezek egyrészt lakások távfűtéséhez, másrészt ipari üzemek működtetéséhez termelnek majd hőt. Működésük tapasztalatai alapján megkezdődhet ezeknek az energiaközpontoknak az építése más KGST-országokban is.

A fejlődés *negyedik* fő irányaként jelöli meg a KGST-országok Komplex Programja az *új típusú anyagok széles körű bevezetését* a népgazdaságba, elsősorban az iparba. A hagyományos anyagokhoz képest ezeknek olyan értékes tulajdonságokkal kell majd rendelkezniük, mint a korrózióállóság és a sugárzással szembeni ellenállás, a tűzállóság, a kopásállóság. Gyártásukhoz és feldolgozásukhoz eddig nem vagy csak szűk körben alkalmazott technológiákat kell széles körben elterjeszteni. Ezekhez a régebbi eljárásokhoz képest minimális mennyiségű energiát, nyersanyagot, anyagot és speciális technológiai berendezést kell csak felhasználni, jelentősen csökkentve ezzel a gyártási költségeket. Az új anyagok közül a legígéretesebbek közé tartoznak a különböző *polimer műanyagok*, amelyekre egyformán nagy szüksége van az elektrotechnikai, a rádiótechnikai és az elektronikai iparnak, s még sok más népgazdasági ágnak. Alkalmazásukkal olyan ritka és drága színesfémek takaríthatók meg, mint a platina, a nikkel, a kobalt, a króm, a molibdén, a volfrám, a niobium; s mivel tulajdonságaik előre programozhatók, a belőlük készült alkatrészek műszaki mutatói egészen kiválóak lehetnek. A polimerek másik nagy előnye, hogy feldolgozásuk során nem vagy csak egészen kis mennyiségben keletkezik hulladék. Ez egyben azt is jelenti, hogy az elkészült termékek egyből beépíthetők, nincs szükség további mechanikai megmunkálásukra. Ráadásul 1 kilogramm műanyag mintegy 4–5 kilogramm hengerelt fémalapanyagot pótol, miközben 1 tonna polimer előállítása átlagosan 540 munkaórával kevesebb időt vesz igénybe, mint egy tonna fémé. Az energiafelhasználás is 50–60 százalékkal csökkenthető a polimerek tömeges méretű gyártásával.

Az új gyártási technológiák közül talán a porkohászati eljárás áll a legnagyobb jövő előtt. Ha valamilyen fémgyártmány megmunkálása a hagyományos forgácsológépekkel történik, akkor az alapanyagnak csak mintegy 50–60 százaléka válik hasznos késztermékké, a többi feldolgozási hulladékként gyakorlatilag elvész. A porkohászati eljárással az alapanyagnak

98 százaléka hasznosítható. Ez az anyagfelhasználás felére csökkentését jelenti. Az új technológia másik óriási előnye, hogy a mechanikai megmunkálásnál jóval kevesebb időt vesz igénybe. Nagymértékben növeli a gyártás automatizálásának és gépesítésének lehetőségeit is, csökkentve ezzel a fémtermékek előállításának munkaerőigényét. Ráadásul a porkohászati eljárással készült fémgyártmányok kopásállóbbak, tehát tartósabbak, mint a hagyományos eljárásokkal készültek.

A KGST-országok tervei között szerepel még gépjárművekhez belsőégésű kerámiamotor és kerámiagázturbina létrehozása. Kifejlesztik a különböző típusú, vágási, hegesztési, méretre munkálási és hőkezelési műveletekhez használható technológiai lézerek egész sorozatát is. Tovább tökéletesítik a folyamatos acélöntési technológiát és kifejlesztik az acél kohón kívüli megmunkálásának módszereit, amelyek segítségével különösen kiváló minőségű fém előállítása válik lehetségessé. Megkezdődik azoknak az eddig szinte még nem is hallott plazma-, vákuumos és detonációs technológiáknak az alkalmazása is, amelyek segítségével tartósságnövelő, kopás- és korrózióálló bevonatok készíthetők különböző termékeken.

★★★

Néhány éve még a fantasztikum birodalmába tartozott, ami most a KGST hosszú távú tudományos-műszaki fejlesztési programja *ötödik* fő iránya, *a biotechnika*. E téren a KGST-tagországok együttműködésének *fő célja* a súlyos növénybetegségek megelőzése és hatékony kezelése, az élelmiszerforrások jelentős növelése, a népgazdaságok nyersanyagellátásának javítása, újabb megújítható energiaforrások meghonosítása, a hulladékmentes termelés további fejlesztése és a környezetet károsító hatások mérséklése. E feladatok végrehajtása érdekében viszonylag rövid időn belül *széles körben, ipari méretekben* kívánnak alkalmazni nemrég született vagy még éppen kifejlesztés alatt álló biotechnológiai eljárásokat.

A génsebészeti módszerek az élő szervezetek (állatok, növények) génkészletének tervszerű alakítását, bizonyos meghatározott, gazdasági szempontból jelentős tulajdonságok folyamatos átörökítését teszik lehetővé. Hasonló elvi alapokból indul ki a sejt- és fehérjesebészet is. A mikrobiológiai szintézis azt teszi lehetővé, hogy nagy mennyiségben, ipari eljárásokkal állítsanak elő a növénytermesztés számára nélkülözhetetlen szerves anyagokat, elsősorban enzimeket. A biotechnológia bevonul a gyógyszer- és vegyiparba is. Az előzetes becslések szerint segítségével rövid időn belül már a népgazdaságok számára szükséges szerves anyagok 10–12 százalékát lehet előállítani. Mikroorganizmusok segítségével természetes cukrokból nagy mennyiségű műanyagot lehet készíteni, könnyebbé tehető az értékes fémek kivonása érceikből. Új eljárások teszik problémamentessé a nagyvárosokban keletkező szemét, az ipari és mezőgazdasági hulladékok feldolgozását, szennyvízből és hulladékgázokból nagy hatásfokú műtrágyák és biogázok előállítását.

Mindehhez ma még csak nyomokban fellelhető, *alapvetően új gyártási eljárások* bevezetésére lesz szükség. Elengedhetetlenné válik a több természettudományi területet átfogó alapkutatások meggyorsítása, továbbfejlesztése, a biotechnológiai eljárások alkalmazásához szükséges berendezések kifejlesztésének és gyártásának megszervezése.

FAZEKAS LÁSZLÓ

Orosz Éva

A MAGYAR EGÉSZSÉGÜGY FELTÉTELRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSAI

A felszabaduláskor rendkívül aránytalanul fejlesztett és jelentős pusztításokat szenvedett egészségügyi hálózatot örököltünk. Számottevő területek és széles rétegek nélkülözték az orvosi ellátást. Az azóta eltelt évtizedekben kiemelkedő, történelmi léptékű eredmények születtek a népbetegségek felszámolásában, az ország egész területét átfogó egészségügyi ellátás tárgyi, személyi és szervezeti feltételeinek megteremtésében, a társadalombiztosítás kiterjesztésében.

1938-ban 11,7 volt a 10 ezer lakosra jutó orvosok száma, 1984-ben 27,2 – ez 2,3-szerese a háború előttinek. 1938-ban 48 898, 1984-ben 100 430 kórházi ágy szolgálta a lakosság gyógyulását. 1938-ban a lakosságnak csupán 31%-ára, 1965-ben 97%-ára, napjainkban pedig mindenkire kiterjed a társadalombiztosítás.

Az elmúlt 15–20 évben jelentős átalakulás ment végbe az egészségügyi ellátás társadalmi, gazdasági és belső feltételeiben. Írásunk célja, hogy – a teljesség igénye nélkül – körvonalazza ennek az átalakulásnak néhány fontos összetevőjét, különös tekintettel az egészségügyi ellátás problémáira.

A társadalmi feltételekről

A lakosság egészségi állapotának alakulására a társadalmi-gazdasági folyamatok egyidejűleg kedvező és kedvezőtlen hatást gyakorolnak. A felszabadulást követő 15–20 évben elsősorban a pozitív hatások voltak szembetűnőek. Az éhezés megszűnésének, a javuló lakásviszonyoknak, valamint az egészségügyi hálózat kiszélesítésének, az orvoshiányos falusi térségek felszámolásának kedvező hatásai erősítették egymást, és azt eredményezték, hogy a lakosság egészségi állapotának a két világháború közötti súlyos problémáit viszonylag rövid idő alatt sikerült, legalábbis részben, megoldani. Az 1930–40-es években a tuberkulózis és más fertőző betegségek okozta járványok, valamint a magas csecsemőhalandóság jelentették a legégetőbb gondokat. De ide kell sorolnunk a lakosság jelentős rétegeinek hiányos táplálkozását és az egészségügyi kultúra igen alacsony színvonalát is.

Az újonnan szerveződő szocialista egészségügy egyik nagy vívmánya volt a „morbus hungaricus", a *tuberkulózis megelőzése és gyógyítása* terén elért gyors eredmény. 1949-ben még 10 ezer lakosra 9,61 tüdőbajból eredő halálozás jutott, 1965-re ez az arány 2,51-ra csökkent. Számottevően csökkent a csecsemőhalandóság is: míg 1930–31-ben 1000 újszülött közül 156,9 az 1 éves kor elérése előtt meghalt, 1984-ben 20,4 ezrelék volt a csecsemőhalandóság rátája.

A hatvanas évek közepétől-végétől azonban az *egészségi állapot és a halálozási viszonyok romlása* figyelhető meg. Az 1980-as évek elején Európában csak az NDK-ban volt kedvezőtlenebb az 1000 lakosra jutó halálozás, mint hazánkban. A halálozási arányszámok nemcsak más országokéhoz képest, hanem saját korábbi helyzetünkhöz képest is jelentősen romlottak. Az 1000 lakosra jutó halálozás Magyarországon 1970-ben 11,6, 1983-ban pedig 13,9 volt, kiugró mértékben megnőtt a 40–65 év közötti férfiak halálozása.

Az egészségi állapotot átfogóan jellemző másik fontos mutató, *a születéskor várható élettartam,* Euró-

pa legtöbb országában a 70-es években nőtt vagy legalábbis azonos maradt. Magyarország azon kevés országok közé tartozik, ahol *csökkent* a várható élettartam – a férfilakosságé ma alacsonyabb, mint 1960-ban. A férfilakosság születéskor várható „életkilátásának" javulása az 1960-as évek közepén állt meg, azóta az egyes években stagnál, máskor csökken. Férfilakosságunk születéskor várható élettartama ma Európában az egyik *legalacsonyabb*. (Néhány európai ország és Japán 1960 és 1980 közötti helyzetének változását mutatja az alábbi táblázat.)

A születéskor várható átlagos élettartam, férfiak

	Év	
	1960–64	1980
Ausztria	66,3	69,0
Bulgária	68,4	68,5
Finnország	65,5	68,5
Magyarország	*66,4*	*65,5*
Hollandia	71,4	72,5
Lengyelország	65,1	66,1
Svédország	71,6	72,8
Japán	66,7	73,6

A halálozások fő okai között az európai országok nagy többségében alapvető szerepe van a keringési rendszer megbetegedéseinek és a daganatos megbetegedéseknek. Hazánkban is 1983-ban az összes halálozás 72,7%-át e két betegségcsoport idézte elő (53,3%-át a szív- és keringési betegségek, 19,4%-át a daganatos megbetegedések).

Európában a férfilakosság körében Magyarországon a legmagasabb a *keringési rendszer megbetegedéseiből* eredő – 10 000 lakosra jutó – halálozás. 1984-ben 10 000 férfi közül kétszer annyi – 74,8 – halt meg keringésrendszeri megbetegedés következtében, mint Franciaországban, Görögországban, Spanyolországban vagy Japánban.

A halandóságot tekintve egyedül a *csecsemőhalan-*

dóság csökkent. Ez a javulás azonban csak a saját korábbi helyzetünkhöz képest jelentős. Európa országaihoz képest továbbra is magas nálunk a csecsemőhalandóság. (Egyes országokban a csecsemőhalandóság jelenleg mindössze 6–7 ezrelék.)

A hetvenes évek végére a születések alakulásával, a termékenység alacsony szintjével azonos súlyú problémává váltak az előzőekben említett halandósági viszonyok. Mindezzel összefüggésben 1981 óta a népesség száma csökkent.

Melyek azok a gazdasági, társadalmi folyamatok, amelyek kedvezőtlenül befolyásolták az egészségi állapot, illetve a demográfiai helyzet alakulását? Ezek részletesebb elemzése meghaladná e tanulmány kereteit, ezért a továbbiakban csak *utalunk* néhány fontos tényezőre.

Világjelenség, hogy a *technika és a gazdaság fejlődése,* valamint az *urbanizáció* nem csupán kedvező hatást gyakorol a társadalomra, hanem a környezetszennyeződésen és az életmód változásán keresztül veszélyezteti is az emberek egészségét.

Az urbanizáció előrehaladása nálunk is egészségkárosító hatásokkal is jár. Közöttük a környezeti ártalmak, így a felszíni vizek szennyeződése, a helyenként kiugróan magas levegőszennyezettség, a megengedettnél magasabb zajszint érdemelnek figyelmet.

Az 1945-öt követő történelmi jelentőségű társadalmi átalakulás által előidézett folyamatok között a nagyarányú társadalmi mobilitás, lakóhely-változtatás a családok életformáját gyors, radikális módon változtatták meg. Az ezzel együttjáró bizonytalanság, a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás zavarai mind a születések gyakoriságára, mind a lakosság egészségi állapotára kedvezőtlen hatást gyakoroltak.

A közelmúlt társadalmi-gazdasági folyamatainak hatásai is ellentmondásosak. A gazdaságban ugyan csökkent az egészségre káros, nehéz fizikai munkák részaránya, viszont a technikai fejlődés növelte a fokozott idegi, pszichikai megterhelést kívánó munkák részarányát. A törvényes munkaidő csökkent ugyan, ezzel

együtt azonban a második gazdaságban és az otthon végzett munka jelentősen növekedett, és így a ténylegesen munkával töltött idő végül is inkább mérsékelte, mint növelte a pihenésre, kulturálódásra fordítható időt.

Az életszínvonal javulása nem járt együtt a fogyasztási szokások egészségesebbé válásával, sem pedig az egészségügyi kultúra fejlődésével. Az egészség mint érték sajnos nem játszik jelentős szerepet a családok életvitelében és a helytelen életmód, különösen a dohányzás és az alkoholizmus hozzájárul a magas halandósághoz.

A hetvenes években nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalom nem elhanyagolható rétegeit érintő, többoldalúan hátrányos helyzet felszámolása csak lassú ütemben halad előre és ennek számos feltétele hiányzik, és a hozott intézkedések sem jártak kellő eredménnyel. A társadalmilag hátrányos helyzetű rétegek egészségi állapota is többnyire kedvezőtlen. A többszörösen hátrányos helyzetű rétegek gyermekeinek kedvezőtlen helyzete számos – még nem megfelelően megoldott – problémát jelent az egészségügyi és szociális ellátás számára.

Az egészségügyi ellátás hiányosságai, nem kellő mértékű fejlesztése s ezen belül a széles körű megelőzési tevékenység elmaradása is hozzájárult a lakosság egészségi állapotának romlásához.

A mentálhigiénés megbetegedésekben – elsősorban a rohamosan növekvő neurózisokban – jelentős szerepe van a nem megoldott társadalmi problémáknak. Egyes szakértők becslése szerint a mentális megbetegedések a lakosság mintegy 1/3-át érintik. Az alkoholisták számát az 1960-as években még 70–80 000-re becsülték, jelenleg már mintegy 150–200 000-re; további mintegy 400–500 000-re tehető a potenciális alkoholisták, a veszélyeztetettek száma.

Nyilvánvaló, hogy *az egészségügy önmagában nem képes megoldani a lakosság egészségi állapotának fő problémáit.* Ehhez hatékonyabb együttműködés szükséges az egészségügy és a társadalom egyéb szférái, intézményei között. De arról sem feledkezhetünk el,

hogy maga *az egészségügy még korántsem használja ki saját lehetőségeit.* Az egészségügynek tehát döntő szerepe és felelőssége van abban, hogy a maga eszközeivel hozzájáruljon a halandóság visszaszorításához.

Szólni kell mindezzel kapcsolatban a *népesség fokozatos elöregedéséről* is. 1960-ban a népesség 13,8%-a, 1980-ban 17,1%-a volt 60 éven felüli. A népesség elöregedése tovább folytatódik: az ezredfordulóra az előrejelzések szerint a lakosság kb. 22%-a lesz 60 éven felüli. Az időskorúak pedig lényegesen gyakrabban veszik igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat, és az ellátásuk, kezelésük is költségesebb, mint a fiatalabbaké. Itt még azt is figyelembe kell venni, hogy az idős embereknek nem csupán gyógyításra, hanem szociális ellátásra is szükségük van. Számos olyan tevékenység pedig, amelyet a megelőző időszakokban a családok láttak el – például az idősek vagy a fogyatékosok gondozása –, napjainkban a nők munkába állása, a nagycsaládok felbomlása miatt fokozottan az államra, az egészségügyi és a szociális ellátásra hárul. További gondot okoz az, hogy az utóbbi két évtizedben a népesség városokba áramlása „megfiatalította" a városok és „elöregítette" a falvak lakosságát. Ez egyben az egészségüggyel szembeni igények területi differenciálódását is eredményezi.

A gazdasági feltételek változásai

Az egészségügy ráfordításainak részaránya a népgazdaságon belül 1960–1980 között nem változott számottevően, ami azt jelentette, hogy az 1960–70-es években az egészségügy fejlesztése elmaradt mind az ország gazdasági fejlődéséhez, mind az egészségüggyel szembeni igényekhez képest.

Az 1950-es évek végletesen nehézipar-centrikus fejlesztési politikája súlyos aránytalanságokat eredményezett az erőforrások elosztásában is. A fejlesztési politika az infrastruktúrában csak a hetvenes évek legelején módosult, akkor is elsősorban a lakásépítést érintette. Az 1971–75 közötti IV. ötéves tervnek a

megelőző időszakhoz képest jelentősebb infrastrukturális fejlesztései csak átmenetinek bizonyultak. Az V. ötéves tervidőszakban újból kisebb mértékben részesedett az infrastruktúra a beruházásokból.

Az egészségügy az infrastruktúra egészétől eltérően a IV. ötéves terv időszakában kisebb mértékben részesedett az infrastruktúra bővülő erőforrásaiból; az V. ötéves tervidőszakban viszont részesedése kismértékben nőtt. Ez a növekedés azonban csak azt jelentette, hogy az egészségügy részesedése a népgazdaság beruházásaiból újból elérte, kismértékben meg is haladta az 1960-as évek elejei arányt.

A VI. ötéves tervidőszak kiemelt infrastrukturális céljai között szerepelt az *egészségügy fejlesztése* is. Gazdasági nehézségeink azonban fejlesztési forrásaink beszűküléséhez vezettek. A korlátozások az egészségügyet a többi ágazathoz képest kevésbé érintették – ezt mutatja, hogy részesedése a nemzeti jövedelemből kismértékben nőtt. Ennek ellenére a fejlesztési források az egészségügyi ellátás jelenlegi színvonalának megtartásához is alig elégségesek.

Az egészségügy fejlesztési forrásainak kialakulását mutatják be az alábbi táblázatok:

Az egészségügyi-szociális kiadások részesedése a nemzeti jövedelemből		Az egészségügy beruházásainak részesedése a népgazdaság összes beruházásából	
1965	3,52%	1961–65	1,6–1,8%
1970	3,20%	1966–70	1,3–1,4%
1975	3,52%	1971–75	1,4–1,5%
1980	3,87%	1976–80	1,8–1,9%
1982	4,16%	1981–82	1,9–2,0%

Az egészségügyi hálózat fejlesztésének főbb jellemzői

Az egészségügy előtt álló feladatokat nemcsak a társadalmi-gazdasági körülmények változása befolyásolta, hanem az egészségügy korábbi fejlődése is.

Az orvosellátottság alakulása

Magyarország orvosellátottságának növekedése nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő. Míg 1950-ben 10 000 lakosra 13,4 dolgozó orvos jutott, 1970-ben 20,2, 1984-ben pedig már 27,2. Európában a 70-es évek végén a 4–5. helyet foglaltuk el.

Jelentősen mérséklődött a Budapest és a vidék orvosellátottsága közötti korábbi óriási különbség. A 10 ezer vidéki lakosra jutó orvosok számának átlaga 1950-ben a budapesti lakosok ellátottságának mindössze 27%-át érte el, 1982-ben már 41%-át. Ez a különbség azonban még mindig igen nagy. Jelentős a különbség az egyes megyék között is. 1982-ben a legrosszabbul ellátott Szabolcs-Szatmár megyében az országos 26,3 orvossal szemben csak 14,8 orvos jutott 10 000 lakosra.

A felszabadulás után az egészségügyi hálózat egyik súlyos gondját jelentették az orvoshiányos falusi térségek. A falusi körzetiorvosi-ellátás fő gondjait napjainkban már nem az orvoshiányos térségek, hanem a rendelők felszereltségének esetenkénti alacsony színvonala, nem megfelelő épülete, az orvos munkáját, valamint a lakosságnak az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférhetőségét jelentős mértékben akadályozó mostoha hírközlési és közlekedési viszonyok, továbbá a körzeti orvosi pálya alacsony szakmai presztízse, a kórházi, rendelőintézeti orvosokkal való nem kielégítő szakmai kapcsolat jelenti. Sajátos gondokat okoz az aprófalvas térségek és a jelentős tanyavilággal, lakossággal rendelkező megyék falusi lakosságának orvosi ellátása.

A „munkaerő-centrikus" fejlesztés káros hatásai

Az orvosellátottság nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő fejlesztése azt is jelentette, hogy az egészségügy 1945 utáni fejlesztése túlzottan munkaerő-centrikus volt. A személyi és tárgyi feltételek közötti összhang hiánya akadályozta az orvosok hatékonyabb munkáját, azaz a rendelkezésre álló munkaerő-kapacitás jobb kihasználását.

Az 1945 utáni időszakot a kórházfejlesztések szempontjából 4 szakaszra oszthatjuk. *1945–50 között* elsősorban a kórházak *helyreállítása* történt meg, továbbá meglévő – korábban más célokat szolgáló – épületek átalakításával létesültek új kórházak. Az *1950-es évek* elején a területfejlesztés az iparfejlesztésnek rendelődött alá, így az új kórházak sem a *legroszszabbul ellátott térségekben* létesültek. Az *1960-as években a járási intézmények* létesítése kapta a fő hangsúlyt. Az erőforrások szűkössége következtében a rendelőintézetek építése kapott prioritást, azaz a járóbeteg-szakellátás fejlesztésével kívánták a lakosság fokozódó szükségleteit kielégíteni, a szakellátás területi különbségeit mérsékelni, a kórházfejlesztés viszont alárendelt szerepet játszott. Ebben az időszakban azonban már erőteljesebben érvényesült a területi különbségek csökkenése. Például a nagyatádi, dombóvári, siófoki kórház megépítésével eltűntek a Dél-Dunántúl „fehér foltjai". Az *1970-es években* – az előző időszakokkal ellentétben – az egészségügyi intézményhálózat fejlesztésének fő célkitűzésévé a kórházfejlesztés vált, és a meglévő állomány rekonstrukciója kapott elsőbbséget.

A kórházi ágyakkal való ellátottság *területi különbségei* 1945 óta jelentősen mérséklődtek ugyan, de ma is gondot okoz az egyes szakmák ágyellátottságában mutatkozó területi különbség.

A kórházi ágyak tényleges növekedését nemcsak az új fejlesztések alakították, hanem egy-egy időszakban számos elavult kórházi épületet fel is számoltak, továbbá a tartósan „szünetelő" ágyak száma a „működő" ágyakat meghaladó ütemben növekedett. Adataink a kórházi ágyak tényleges növekedését mutatják.

A kórházfejlesztést nemcsak a pénzügyi források korlátozzák, hanem a szűkös építőipari kapacitások is, valamint az is, hogy rohamosan növekedtek a kórházépítés fajlagos költségei és így a lassan növekvő összegekből csak kevesebb kórházi ágyat lehetett létesíteni.

A kórházi ágyak számának növekedése

Időszak	Az ágyak növekménye	10 ezer lakosra jutó kórházi ágyak száma (működő ágyak)	
1955–60	8263	1955	61,8
1960–65	6598	1960	70,3
1965–70	6464	1965	75,7
1970–75	4595	1970	80,6
1975–80	5199	1975	83,2
1980–83	3199	1980	87,0
		1983	90,3

Az „orvoscentrikus" fejlesztési irány következménye nemcsak és nem is elsősorban a kórházi ágyak mennyiségi hiánya, hanem a *kórházi infrastruktúra alacsony színvonala*. Ez egyaránt jelenti az épületállomány elöregedését, a modern technika fogadására való alkalmatlanságát, valamint a műszerezettség alacsony színvonalát. A kórházak jelentős részében a betegek elhelyezése, élelmezése elmarad a lakosság elért életszínvonala alapján elvárható szinttől.

A műszerállomány elavultságát mutatja, hogy a 15 évnél korábban beszerzett gépek és műszerek aránya 1984-ben körülbelül 30% volt. Az erőforrások szűkössége jól megfér a pazarlással: a műszerezettség fejlesztését sok esetben nem a szükségletek, hanem az egyéni ambíciók szabályozzák. A kórházi infrastruktúrának további fő problémája az ágyak nem megfelelő összetétele, valamint az ágystruktúra jelentős területi különbségei. Az ágystruktúra egyik fő gondját a krónikus betegek ellátását szolgáló ágyak alacsony aránya jelenti, mivel az elmebetegségek nagyarányú növekedése, továbbá a lakosság elöregedése jelentősen megnövelte az ezek iránti igényt. A krónikus betegosztályok ágyainak aránya mindezek ellenére az összes kórházi ágyakon belül folyamatosan csökkent. Ez a arány 1967-ben a kórházi ágyak 32,3%-a, 1975-ben 29,2%-a, 1983-ban pedig 28,8%-a volt.

Az egészségügy fő törekvései az 1970-es és 80-as években

Az egészségügy közép- és hosszú távú terveiben megfogalmazott célkitűzéseinek megvalósítását, az egészségügy fő törekvéseit az elmúlt évtizedben három fő folyamat fémjelezte: *az egészségügyi intézmények integrációja; a progresszív betegellátás kórházakon belüli és területi szintjeinek kialakítása; az egyes főbb betegségek gyógyítása szakmai, tárgyi feltételeinek javítását célzó szakmai programok elindítása.*

Az 1975-ben kiadott „integrációs utasítás" az egészségügyi ellátás szervezetének és működésének új rendjét kívánta megvalósítani. Az addig szervezetileg és szakmailag különálló kórházakból, rendelőintézetekből és alapellátásból – ha azonos tanács irányítása alá tartoztak, azaz nem megyeszékhely városokban – az integráció *szervezeti egységet* hozott létre.

Az integráció nem öleli fel az egészségügy egész intézményhálózatát. A falusi körzeti orvosoknak csak a szakmai irányítása tartozik a kórház-rendelőintézet hatáskörébe. Az integráció szakmai céljai a rendelő, intézetek és a kórház tevékenységének összefogása, az alapellátás hatékonyabb szakmai irányítása, a kapacitások jobb kihasználása, hatékonyabb működtetéses ezáltal a betegellátás javítása számos anyagi, érdekeltségi és más feltétel hiányában a tervezettnél és a szükségesnél kevésbé valósultak meg.

A progresszív betegellátás alapelve, hogy minden beteg a betegségének és állapotának megfelelő szinten részesüljön ellátásban. A „megfelelő szint" egyrészt az alapellátás, a járóbeteg-szakellátás és a kórházak közti különbséget jelenti, másrészt a kórházakon belül az intenzív, az általános és a hosszú ápolási idejű ellátás különböző szintjeit. Harmadsorban pedig megkívánja a városi, megyei, regionális és országos kórházak közti különbséget, azaz e kórházak eltérő szakmai profilját, eltérő műszerezettségét és szakember-ellátottságát.

Az V. ötéves tervidőszak során az egészségügy szakmai *célprogramokat* fogadott el (kardiológiai ellátás, műveseprogram, traumatológiai ellátás, sugárterápia

stb. fejlesztése), amelyek célja az egészségi állapotot leginkább befolyásoló betegségek gyógyítása és megelőzése, az ehhez szükséges tárgyi és szakmai feltételek fejlesztése.

A kórházi ellátás fejlesztésére irányuló törekvések mellett azonban szerényebb eredményeket értek el az alapellátás és a szociális ellátás fejlesztésében, illetve a kórházi ellátással való kapcsolataik fejlesztésében. Az egészségügy tevékenysége még mindig túlzottan csak a „jéghegy csúcsára" irányul, azaz a lakosság egészségi állapotának javulása szempontjából alapvetően fontos *megelőző tevékenység* a gyakorlatban kevésbé érvényesül. Hasonló a helyzet a krónikus betegek gondozásában, továbbá a fogyatékosok rehabilitációjában is.

Az alapellátás és a szociális ellátás viszonylagos elmaradása hozzájárul a kórházi ellátás terén tapasztalható feszültségekhez is. Elegendő és megfelelő színvonalú szociális betegotthonok hiányában a jóval költségesebb kórházi ágyak nem elhanyagolható hányadát ápolást és nem gyógyítást igénylő időskorúak veszik igénybe. A jobb megelőzés mellett a betegek egy része a betegsége korábbi stádiumában kerülne orvoshoz és sok esetben járóbetegként is ellátható lenne.

★★★

Az elmondottak azt tükrözik, hogy az egészségügy területén számos feszültség halmozódott fel. Az egészségügyi ellátás javulását *három fő irányból* várhatjuk: az anyagi erőforrások növelésétől, az egészségügy belső pénzügyi, ösztönzési mechanizmusainak változtatásától, valamint a szervezeti rendszer és ehhez kötődően a tevékenységek szabályozásának módosításától. A fő kérdés természetesen az, hogy az egészségügy különböző területein ezek milyen kombinációja lehet a legeredményesebb. A lakosság egészségi állapota fokozatos javulásának a fentiekkel *egyenrangú feltétele az egészséges életmód társadalmi méretű kialakulása,* ami nem lehetséges a megfelelő társadalmi-gazdasági feltételek megteremtése nélkül.

Ajánlás

A PÁRTÉLET 1985. ÉVI SZÁMAIBÓL

A Pártélet 1985. évi számai *jó felkészülési lehetőséget* kínálnak a pártoktatás propagandistáinak. Egyes írások újraolvasása hasznosan egészítheti ki a tankönyvet, az ajánlott irodalmat, az előkészítők instrukcióit, személyes tapasztalataikat. Felhasználásuk mindenképpen előnyére válik felelősséggel végzett munkájuknak. Elősegíti az egyes kérdések konkrétabb, életszerűbb megközelítését, és több vonatkozásban újabb összefüggések megvilágításához ad nélkülözhetetlen segítséget.

Az 1985-ös év legkiemelkedőbb politikai eseménye *a párt XIII. kongresszusa*. A mostani pártoktatási évnek is ez határozza meg a fő politikai tartalmát. A folyóirat elmúlt évi számainak írásaiban sok szempontból nyomon követhetők a kongresszus előkészítésének főbb mozzanatai, a tanácskozás menete, politikai következtetései. Az áprilisi számban megtalálhatók a *kongresszus alapvető dokumentumai*, amelyek nélkülözhetetlenek a propagandisták munkájában. Válogatott összeállítás ad betekintést a kongresszus vitájába, és képet kaphatnak az írásban benyújtott *hozzászólások* tartalmi gazdagságáról a 6., 7., 8–9. számokból. Mindezeken túl a kongresszust követő számokban közölt írások azoknak *a politikai gondolatoknak a szellemét* tükrözik, amelyek a párt legfelsőbb fórumának határozatából következnek. Felhasználásuk megkönnyíti a propagandisták számára a kongresszusi határozat szellemének érvényesítését az egyes konkrét témák tárgyalásánál, hozzájárulnak a párt politikájának

egységes értelmezéséhez, a gyakorlati munka eredményes megszervezéséhez, a kommunisták eszmei-politikai cselekvési egységének erősítéséhez.

A párt kongresszusa mellett az elmúlt év politikai eseményei közül kiemelkedő jelentőségük volt *az országgyűlési és a tanácstagi választásoknak, a szakszervezeti és a népfrontkongresszusok előkészítésének, a vállalati irányítás új rendszerére való áttérés* első lépéseinek. A folyóirat különböző írásai nagy figyelmet szentelnek ezeknek az eseményeknek. Az egyes kampányokkal foglalkozó cikkek tartalmilag nem korlátozódnak az időszerű politikai és szervezési feladatokra: Sokkal inkább jellemzőjük az adott területtel kapcsolatos pártpolitika sokoldalú megvilágítása, amit a gyakorlati tevékenység folyamatában tartósan, a szocialista építés mai szakaszában követnünk kell.

A múlt esztendő fontos jellemzője a nagyobb *politikai aktivitás,* amely nemcsak a párt jellemzője, hanem áthatotta egész társadalmi életünket. Országos és helyi vonatkozásban mondtak véleményt párttagok és pártonkívüliek a legkülönbözőbb kérdésekről, fejtették ki álláspontjukat, vitáztak, szembesítették nézeteiket és fogalmazták meg elképzeléseiket, hangsúlyozták elkötelezettségüket a cselekvő közreműködésre. Ennek a konstruktív politikai aktivitásnak a fenntartása, további erősítése fontos politikai ügy, nélkülözhetetlen előfeltétele céljaink megvalósításának. Ennek konkrét összetevőiről szól *Németh Károlynak,* a párt főtitkárhelyettesének cikke a folyóirat 6. számában.

★★★

Ebben az írásban nem vállalkozhatunk arra, hogy teljes részletességgel számot adjunk a folyóirat egyéves „terméséről". A legtöbb, amit tehetünk, hogy felkeltsük az érdeklődést az egyes számok újralapozására, és tematikus megközelítésben néhány fontosabb írást ajánljunk felhasználásra.

A gazdaságpolitikai témák közül minden bizonnyal nagy érdeklődésre tarthatnak számot azok az írások, amelyek a most induló hetedik ötéves tervvel foglalkoz-

nak. A legilletékesebb forrásokból tájékozódhatnak a pártnak és a kormánynak a tervvel kapcsolatos irányvonaláról (8–9., 12. szám). Tulajdonképpen ehhez kapcsolódnak a különböző gazdaságfejlesztési programokról szóló írások. Cím szerint: Az ipar fejlődésének időszerű kérdései (10. szám); Új vonások és követelmények az élelmiszer-gazdaságban (12. szám); A műszaki-gazdasági haladás tényezői (11. szám); Állattenyésztésünk helyzete és fejlesztése (8–9. szám.)

Gazdasági szempontból is nagy jelentőségű a vállalati irányítási rendszer továbbfejlesztése. Ismeretes, hogy ezen a téren már több lényeges változás történt és van napirenden napjainkban is. Ezeknek főbb mozzanatait, társadalmi-politikai összefüggéseit elemzik az alábbi írások: A vállalati önállóság – a vállalat oldaláról (5. szám); A vállalati önállóság (kerekasztal-beszélgetés 6. szám); Az új vállalati vezető testületekről (8–9. szám); Az igazgatók választásának tanulságai (6. szám); A termelőszövetkezetek irányítási rendszerének fejlesztése (7. szám); Kisüzemi gazdálkodó szervezetek fejlődése (10. szám).

Változatlanul izgalmas és sokakat foglalkoztató kérdések: *az ár-, bér-, jövedelem- és szociálpolitika* elvi és gyakorlati problémái. Az elmúlt évben számos ilyen témájú cikk jelent meg a folyóiratban: A bérgazdálkodás céljai és lehetőségei (6. szám); Egyenlőség – egyenlőtlenség a jövedelemben (2. szám); A szellemi munka megbecsüléséről, a fő munkaidőről (kerekasztal-beszélgetés, 12. szám); A szociálpolitikai gyakorlatról (kerekasztal-beszélgetés, 8–9. szám); Fogyasztói árrendszerünk az átalakulás útján (2. szám); A lakásépítési költségekről (11. szám); Az időskorúak életkörülményei (2. szám).

Az utóbbi időben politikai és ideológiai szempontból is fontos viták folynak *a pártnak a gazdaságban betöltött szerepéről*. Nemritkán szélsőséges vélemények csapnak össze, hamis ideológiai nézetek, vulgáris szemléletek jutnak kifejezésre. E témával kapcsolatos írások segítik a propagandistákat a helyes orientációban: A vállalati pártszervezetek feladata és felelőssége (3. szám) című írás a Központi Bizottság mellett működő

két munkaközösség elvi álláspontját fejti ki. A gazdasági kérdések politikai megközelítésének módszerét gyakorlati példákon keresztül illusztrálják: Gazdasági kérdések politikai megközelítése (11. szám); A struktúraváltás emberi-politikai összefüggései (8–9. szám) című írások.

Társadalompolitikai és ideológiai kérdésekkel közvetlenebb formában a cikkek egész sora foglalkozik. A címek egy részének felsorolása is példázza a sokszínűséget, a témák gazdagságát: A megújuló népképviselet (10. szám); A választási politikai munka néhány tanulsága (8–9. szám); A vezetői tisztség védelme (11. szám); Ifjúság és gazdaság (11. szám); A család helye társadalmunkban (8–9. szám); Az ideológia társadalmi szerepéről (7. szám); Marxizmus és vallásosság – együttműködés és vita (1. szám); A propaganda növekvő szerepéről (10. szám); Egy vita tanulságai (11. szám) a középiskolai irodalmi tankönyv vitájáról ad tájékoztatást. Korunk kapitalizmusáról (5. szám) című írás tartalmi tájékoztatást ad a témával kapcsolatos elméleti tanácskozásról. A szocialista életmód dilemmái (10. szám) kerekasztal-beszélgetést ismertető írás és az ehhez kapcsolódó hozzászólások ugyancsak napjaink sokat vitatott kérdésében könnyítik meg az eligazodást. Figyelemre méltó írások még e témakörben: Eszmények és illúziók (11. szám); Kinek szól a művészet? (8–9. szám); és Mit támogat a művészetpolitika? (7. szám) címmel közölt kerekasztal-beszélgetés.

A folyóirat jellegéből és rendeltetéséből adódóan tartalmilag és terjedelemben is gazdag választékot kínál a *pártélet és a pártépítés* témaköreivel kapcsolatos kérdésekből. Az írások tematikailag – a pártirányítástól a tagdíjfizetésig – a pártélet minden fontosabb mozzanatát felölelik. Már volt szó a pártnak és szervezeteinek szerepéről a gazdaságban. A pártirányítással összefüggő kérdésekről más vonatkozásban is találunk cikkeket, például a társadalmi élet különböző konkrét területeivel, a tanácsi munkával, a tömegszervezeti munkával, az ideológiai élettel stb. Ezek gazdagságát a címek felsorolása is jelzi: Az alapszervezeti munkáról... (1. szám); A taggyűlések valóságos szerepe (11.

szám); A taggyűlések tartalmi színvonala (6. szám); A választott testületek felelőssége (interjú, 7. szám). A politikai döntések végrehajtásával és ellenőrzésével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik a 10. szám két írása. A pártfegyelem és a fegyelmi munka kérdései címmel (11. szám) egy országos tanácskozásról kaphatunk tájékoztatást. Káderpolitikánk időszerű kérdései címmel a 8–9. számban, A tisztségviselők rangja és megbecsülése címmel a 3. számban jelent meg írás.

A párt munkamódszerének, munkastílusának egyes kérdéseivel foglalkozik: A pártmunka politikai hatékonysága (8–9. szám); A mozgalmi jelleg és a papírmunka (10. szám). A folyóirat 7., 8–9., 10., 12. számai ismertetik azoknak a beszélgetéseknek a tartalmát, amelyeket a lap munkatársai folytattak a munkás, paraszt, értelmiségi, egyetemista fiatalok közötti politikai munkáról, a körükben végzett tagfelvétel tapasztalatairól.

A nemzetközi kérdések iránt érdeklődők is több hasznos írást találhatnak a folyóirat múlt évi számaiban. Ezek az általánosabb és hazánkat közvetlenebbül érintő időszerű külpolitikai kérdésekkel foglalkoznak, mindenekelőtt a testvérpártok, a kommunista mozgalom, a szocialista országok életének egyes fontosabb mozzanataiba adnak betekintést.

Időszerűségük és politikai jelentőségük miatt is kiemelkedőek azok a cikkek, amelyek a Szovjetunió Kommunista Pártja XXVII. kongresszusának előkészületeivel foglalkoznak (8–9. szám). Érdekes, újszerű információkat tartalmaz az Országos pártértekezlet Kínában (11. szám) című írás.

Az elmúlt évek hagyományaihoz híven a folyóirat 1985-ben is műfaji változatosságra törekedett. A kerekasztal-beszélgetések most is politikailag aktuális és a közérdeklődés előterében álló kérdésekkel foglalkoztak. *A vita, az eszmecsere, a hozzászólások rovatok* írásai gazdagon és sokszínűen közelítik meg a tárgyalt témákat, és hasznosan kiegészítik, teljesebbé teszik az átfogóbb jellegű írásokat.

RÁKOS IMRE

KÉZIKÖNYV MAGYARORSZÁG HUSZADIK SZÁZADI TÖRTÉNELMÉRŐL

Szép, értékes könyvet adott ki a Kossuth Könyvkiadó a legutóbbi könyvvásárra: a „Magyarország a XX. században" című művet, amely valószínűleg kézikönyvvé válik. A könyv újszerű, úttörő jellegű vállalkozás. Számos könyv szólt Magyarország huszadik századi történetének egyes korszakairól, illetve részkérdéseiről – közöttük nem egy igencsak kitűnő mű –, ez azonban röviden, egyetlen kötetben foglalta össze az egész század történetét. Jeles szerzők vállalkoztak a könyv megírására: *Balogh Sándor, Gergely Jenő, Izsák Lajos, Jakab Sándor, Pritz Pál* és *Romsics Ignác* közismert történészek; valamennyien egy-egy korszak kutatói, egy vagy több monográfia szerzői. Így támaszkodhattak saját kutatásaikra, korábbi műveikre, s az ilyen összefoglaló munkák esetében szokásos módon felhasználták a történelemtudomány régebbi és újabb eredményeit is.

A kötet arról tanúskodik: közös törekvésük volt, hogy csak *tudományosan igazolt, maradandó ismereteket* adjanak tovább, es kiegyensúlyozott, egységes, *közérthető stílusban* szóljanak.

A kötet *szerkezete világos*, áttekinthető. Az események, társadalmi folyamatok bemutatása a hagyományos, a történeti munkákban megszokott időrendi sorrendben történik. Az egyes korszakok súlyuknak megfelelő terjedelemben szerepelnek. A kiegyenúlyozottságot, az arányosságot talán egyetlen példa is érzékelteti. A felszabadulás utáni korszak – immár több,

mint negyven év – nem holmi „kitekintésként" kerül bemutatásra, hanem a könyv fele erről a korszakról szól. Ez nemcsak a szerzők és a szerkesztők arányérzékét dicséri, hanem egyben a könyvnek az egyik nagy értéke is.

A könyv hazánk huszadik századi történetét nem elszigetelten, hanem *a nemzetközi viszonyok alakulásával szoros összefüggésben* mutatja be, figyelmet fordítva a közép- és délkelet-európai nemzetek és nemzetiségek sorsának sajátos alakulására is. Balogh Sándor – aki egyben a kötet szerkesztője is – egyik nyilatkozatában a szerzők egy, további közös törekvését is megfogalmazta: „E kötet igyekszik a *szélsőséges véleményekkel szemben,* amelyek szerint »teljesen szabadon mozoghattunk«, illetve »nem tehettünk semmit« *reálisan számbavenni* a körülményeket, a mindenkori lehetőségeket és korlátokat egyaránt." Miután a mű majdnem egy egész századot ölel át, a nagy történeti ívben azt is világosan meg tudja mutatni, hogy mik voltak az ország gazdasági fejlődésének lehetőségei; s azt is, hogy a magyar kormányok hogyan tudtak, illetve egyáltalán tudtak-e élni ezekkel. Nagy figyelmet szenteltek a szerzők annak érzékeltetésére, hogy a magyar társadalom fejlődésében a huszadik század folyamán miként konzerválódott az elmaradottság, és lezajlott-e a modernizálódás.

A könyv tárgyilagosan szól a polgári liberális, konzervatív és radikális, a kereszténydemokrata és keresztényszociális, valamint a többi hazai politikai irányzatokról is. A politikatörténet mellett jelentőségét megillető helyet kap a gazdaság, a társadalom és a kultúra története is.

A propagandisták és a pártmunkások e kötetet kézikönyvként is használva jól megismerhetik huszadik századi nemzeti történelmünket. S továbbléphetnek azon az úton, hogy marxista módon, történelemben, népben, nemzetben gondolkozzanak és politizáljanak. Természetesen ezzel az összefoglaló jellegű kötettel nem lehet helyettesíteni az egyes részkérdésekről szóló művek tanulmányozását. (Kossuth Könyvkiadó 1985.)

HORVÁTH JENŐ

A MAGYAR NÉPGAZDASÁG VII. ÖTÉVES TERVE

Ajánló bibliográfia az időszerű ideológiai és politikai kérdések feldolgozásához

A magyar népgazdaság hetedik ötéves terve 1986–1990.
= Népszabadság, 1985. december 23. melléklet.

Az 1986–1990 közötti évekre szóló népgazdasági terv fő céljai: a termelés hatékonyságának erőteljes fokozása, a műszaki haladás gyorsítása, a gazdaság külső és belső egyensúlyának további megszilárdítása, a gazdasági fejlődés ezeken alapuló élénkülése, a lakosság életszínvonalának érzékelhető növelése és az életkörülmények további javítása. A törvény meghatározza a célok megvalósítását szolgáló feladatokat és eszközöket.

BALASSA ÁKOS
A tervezők felelőssége – *Beszélgetés az Országos Tervhivatal főosztályvezetőjével.*
= Figyelő, 1985. szeptember 12. 3., 7. old.

A Minisztertanács 1985 áprilisában hagyta jóvá a VII. ötéves terv koncepcióját, augusztusig kellett kidolgozni a tervet megalapozó állami döntésekre és akciókra vonatkozó javaslatokat. A VII. ötéves tervnek nagyon fontos eleme, hogy a belföldi felhasználás csökkenésének 1985. évi megállítása után emelkedjen a lakosság életszínvonala és életkörülményei javuljanak. Minimális követelmény az is, hogy a reálbérek és az alacsony nyugdíjak reálértékét megőrizzük.

BARÁT MÁRIA — KARDOS PÉTER
Beruházáspolitikai elgondolások a VII. ötéves tervidőszakban
= Gazdaság, 1985. 2. sz. 5–20. old.

A VI. ötéves tervidőszak beruházási folyamatainak jellegéből fakad az állóeszköz-állomány pótlási szükséglete a VII. ötéves terv megvalósításának időszakában. A beruházások népgazdasági tervezésének és a volumen növelésének három fő változatát ismerteti a tanulmány az 1986–1990-es évekre. Összefoglalja a struktúrapolitika fő irányait és céljait.

BECK TAMÁS

A vállalatok és a VII. ötéves terv *(A XXIV. közgazdász vándorgyűlésen, Nyíregyházán elhangzott előadás alapján.)*

= Szakszervezeti Szemle, 1985. 8–9. sz. 5–11. old.

= Pénzügyi Szemle, 1985. 8–9. sz. 579–601. old.

A vállalatok a VII. ötéves tervre vonatkozó elképzeléseik kialakítását minden megelőző tervidőszaknál korábban kezdték meg. A vállalati információk között megjelent az a gazdaságpolitikai elképzelés, amely szerint a tervidőszak első felében lassú növekedésre számíthatunk, és a gazdasági folyamatok csak 1987 után fognak felgyorsulni. A VII. ötéves terv időszakában a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javításához az iparnak az eddiginél jelentősebb mértékben kell hozzájárulnia.

ERDŐS TIBOR

Leszorítható-e az inflációs ráta? *1–2. rész. (Az infláció mérséklésének esélyei a VII. ötéves terv időszakában.)*

= Társadalmi Szemle, 1985. 5. sz. 7–18. old.; 6. sz. 30–41. old.

Az inflációs ráta leszorítását gazdasági, szociálpolitikai és jövedelemszabályozási szempontok indokolják. Gazdasági fejlődésünk számára döntő fontosságú, hogy a VII. ötéves tervidőszakban a szerkezeti változások felgyorsuljanak és a hatékonyság javuljon. A szerző az inflációs ráta leszorítását döntően a gazdasági növekedés meggyorsításától várja.

FALUVÉGI LAJOS

A VII. ötéves népgazdasági terv koncepciójáról *(Tájékoztató a Parlamentben 1985. május 16-án.)*

= Magyar Hírlap, 1985. június 4. melléklet.

= Népszabadság, 1985. május 17. 3. old.

A VII. ötéves népgazdasági terv gazdaságpolitikai céljainak megalapozásában fontos feladat, hogy továbbfejlesszük a KGST-országokkal folytatott gazdasági együttműködésünket. Az iparnak a jövőben is meghatározó szerepet kell vállalnia a nemzeti jövedelem gyarapításában, a gazdaságos kivitelben és a népgazdaság korszerű termékekkel való el-

látásában. A beruházások a VII. ötéves terv időszakában a jelenlegihez képest újra felélénkülhetnek. A VII. ötéves terv koncepciója három tervezési változatot tartalmaz.

FALUVÉGI LAJOS

A terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatai *(Felszólalás az Országgyűlés tavaszi ülésszakán.)*
= Pénzügyi Szemle, 1985. 6. sz. 426–430. old.

A korszakos társadalmi változások nyomán a hetvenes évekre jelentősen csökkentek a gazdasági fejlettség és az életszínvonal területi különbségei. Habár számottevő eredményeket értünk el az elmaradott települések felzárkóztatásában, e folyamatnak még korántsem jutottunk a végére. A mindenre kiterjedő kormányzati elgondolásokat a VII. ötéves terv foglalja magában.

FALUVÉGI LAJOS

Fejlesztési politikánk és a készülő ötéves terv
= Pártélet, 1985. 8–9. sz. 3–12. old.

A XIII. kongresszus útmutatásai alapján megállapítható, hogy az intenzív fejlődésre való áttérés tovább nem halasztható. Az elmúlt évek tanulságaiból kiindulva kell kidolgoznunk a nyolcvanas évek második felének fejlesztéspolitikáját, a fejlesztés irányait és arányait. A legfontosabb szerkezetformáló fejlesztési célok megvalósítását a kormány központi fejlesztési programok keretében szervezi. E programokban a kormányzat szerepe döntően a koordináció elősegítése és a tanácsadás. A népgazdaság jövedelemtermelő képességének fokozásában, a termelési szerkezet átalakításában, korszerűsítésében és a munkakultúra javításában egyre nagyobb szerepet kapnak az emberi tényezők.

HAVASI FERENC

Társadalmi-gazdasági fejlődésünk programja: a hetedik ötéves terv *(Az MSZMP Központi Bizottsága 1985. november 12-i ülésén elhangzott előadói beszéd rövidített szövege.)*
= Társadalmi Szemle, 1985. 12. sz. 3–13. old.

A beszéd első része az elmúlt öt esztendő tapasztalatait, tanulságait összegzi, majd rátér azoknak a fő társadalmi-gazdasági céloknak a számbavételére, melyeket pártunk XIII. kongresszusa fogalmazott meg. Szól a KGST-ben betöltött szerepünkről, nemzetközi gazdasági kapcsolatainkról, majd részletezi népünk konkrét tennivalóit a következő öt évben. Hangsúlyozza az életszínvonal és az életkörülmények fejlesztésének fontosságát és az irányítási

rendszer továbbfejlesztésének szükségességét, valamint a párt vezető szerepét az előttünk álló feladatok megoldásában.

HAVASI FERENC

Beszéd az Országgyűlés téli ülésszakán *(1985. december 20.)*

= Népszabadság, 1985. december 21. 3. old.

Az MSZMP KB titkára felszólalásában áttekintette a VI. ötéves tervidőszak eredményeit, hangsúlyozva, hogy a magyar népgazdaságnak a nyolcvanas években olyan feladatokat kellett megoldania, amelyekkel eddig még nem találkozott. A VII. ötéves terv koncepciója reális és mértéktartó. A gazdasági növekedés felgyorsulása a jövőben csak az egyensúlyi és a hatékonysági követelményekkel szoros összhangban lehetséges. A VII. ötéves terv tudományos-műszaki fejlesztéssel összefüggő céljai és kiemelt jelentőségű gazdaságfejlesztési programjai már ennek szellemében alakultak ki.

HOÓS JÁNOS

A VII. ötéves terv koncepcionális kérdései

= Gazdaság, 1985. 3. sz. 5–21. old.

A VII. ötéves tervidőszak cselekvési programjának legfontosabb kérdése, hogy a magyar gazdaság miként tud alkalmazkodni a világban lezajló gazdasági változásokhoz. A világgazdasághoz való illeszkedés alapvetően az exportképesség növelésével valósítható meg. Az intenzív fejlődés szorosan összefügg a gazdasági mechanizmus tökéletesítésének irányával és ütemével, a továbbfejlesztés lehetőségét pedig alapvetően befolyásolják a terv prioritásai, a piaci viszonyok hatókörén alapuló differenciálódás lehetőségei.

HOÓS JÁNOS

A tervezés szerepe a népgazdaság irányításában

= Társadalmi Szemle, 1985. 7. sz. 3–14. old.

A tanulmány központi gondolata a tervezés és a gazdaságpolitika összefüggéseinek vizsgálata. Meghatározza a tervezés helyét, exponált szerepét a gazdaságirányítási rendszerben, változó feladatait és új vonásait. Részletesen foglalkozik a gazdálkodó szervezetek és a tanácsok tervezési munkájával.

KAPOLYI LÁSZLÓ

Közös cselekvéssel a gyorsabb műszaki haladásért *(Előadói beszéd 1985. március 6-án a vállalati igazgatók értekezletén.)*

= Ipari Szemle, 1985. 1. sz. 9–16. old.

A miniszter áttekintést nyújt az ipar negyvenéves fejlődéséről és az 1984. évi feladatok teljesítéséről, valamint az 1985. év feladatairól. A VII. ötéves terv során az eddiginél dinamikusabb iparfejlődést kell megvalósítani. Néhány területen koncentrált fejlesztésre van szükség. Tovább kell folytatnunk az anyag- és energiatakarékos technológiák megvalósítását, a termékszerkezetben ugrásszerűen kell növelni az új termékek részarányát.

KARDOS PÉTER

Struktúraváltás és beruházások

= Népszabadság, 1985. augusztus 21. 10. old.

Az elmúlt években egyre inkább szükségessé vált a jövedelmek központosítása a nemzetközi fizetőképesség megőrzése érdekében. Az összefoglaló írás elemzi a struktúraváltás jövőbeni feladatait és a fejlesztési politika súlyponti kérdéseit. Kitér az ágazatok beruházási lehetőségeire, melyek a VII. ötéves tervidőszakban realizálódhatnak.

KATONA ISTVÁN

Eszmecsere a kongresszusi irányelvekről

= Társadalmi Szemle, 1984. 12. sz. 3–15. old.

A kongresszus alapvető feladata: válaszolni az élet, a nép által feltett kérdésekre. A kongresszus előkészítő munkálatai az adott nehéz gazdasági és külpolitikai helyzetben különösen felelősségteljes munkát igényelnek. Reálisan kell mérlegelni a két kongresszus között végzett gazdasági építőmunka eredményeit, hogy a VII. ötéves terv a megalapozott gazdasági növekedés és fejlődés programja lehessen. A Központi Bizottság 1984. áprilisi ülése napirendre tűzte a gazdaság irányítási rendszerének továbbfejlesztését, és megszabta annak fő irányait. Az anyagi javak elosztásának módja, a bérek és az árak, a jövedelmek és a szociális gondoskodás, ezzel együtt az arányosabb közteherviselés, a társadalmi igazságosság – központi kérdései kell hogy legyenek az elkövetkező öt esztendő munkájának.

KERTÉSZ BÉLA

A külkereskedelem feladatai – A hetedik ötéves terv küszöbén

= Figyelő, 1985. augusztus 15. 19. old.

A VII. ötéves tervidőszakban a külső egyensúly erősítése továbbra is megkívánja a konvertibilis adósságállomány csökkentését. Ezzel párhuzamosan a rubelelszámolású fizetési pozíciót is javítani kell, ami több országgal szemben aktív kereskedelmi mérleget tesz szükségessé. Ezeket a célkitűzéseket a kivitel gazdaságosságának növelésével, a termékek versenyképességének fokozásával együtt kell megvalósítani.

KOSTYÁL REZSŐ

Agrár- és élelmiszertermelésünk szocialista fejlődésének jellemzői

= Pénzügyi Szemle, 1985. 4. sz. 265–272. old.

Az élelmiszertermelés főbb célkitűzései a VI. ötéves tervben összességében teljesültek, gazdasági hatékonysága és versenyképessége azonban nem javult a szándékolt mértékben. A VII. ötéves terv arra törekszik, hogy a lakosság élelmiszerkészletét kellő mennyiségben, bővülő választékban és javuló minőséggel elégítse ki. A mezőgazdaságnak a következő tervidőszakban is biztosítania kell a feldolgozó ipar nyersanyagszükségletét, és aktív export-import egyenleggel kell hozzájárulnia a népgazdaság külső egyensúlyához. Az írás összefoglaló adatokat is közöl az 1970-es évek élelmiszerexportjáról.

KOVÁCS IMRE

Agrárpolitika, 1985

= Figyelő, 1985. augusztus 1. 3. old.

Az elmúlt évtizedek fejlődésének eredményeként a mezőgazdaság és az élelmiszeripar nagy erőforrásokkal rendelkezik. A VII. ötéves terv az élelmiszer-termelés növelésével számol, a növekedés üteme azonban csak olyan mértékű lehet, amilyent egyrészről anyagi-technikai feltételekkel a terv megalapoz, másrészt pedig amit a piachoz való alkalmazkodóképességünk lehetővé tesz. Gazdasági érdekeink az eddigiekhez közel álló növekedési ütemet indokolnak.

MARÓTHY LÁSZLÓ

Országépítő munka – nehéz körülmények között *Az ötéves terv kidolgozásában a kongresszusi célok változatlanok. (Interjú.)*

= Magyar Hírlap, 1985. augusztus 18. 3. old.

A Minisztertanács elnökhelyettese összegzi az 1985-ös esztendő első hat hónapjának eredményeit, tanulságait. Beszámol hazánk kül- és belpolitikai mérlegéről, valamint

gazdasági helyzetünkről. További legfontosabb feladatul említi a vállalatok aktivitásának növelését és a tartalékok jobb kihasználását, hiszen az 1985. évi terv teljesítésének lemaradásai terhelik a VII. ötéves terv első felét. Kongresszusi céljaink változatlanok, s az ötéves terv előkészületi munkálatai nagy felelősséggel folynak. Növekszik a tanácsok önállósága és érdekeltsége a gazdasági munkában, szorosabb lesz a kapcsolat a választók és a választottak között. – Az interjúban adott válaszok közül súlyponti helyen szerepelnek azok a gondolatok, amelyek a tudománynak a társadalomban és a gazdaságban betöltött szerepével foglalkoznak.

MARÓTHY LÁSZLÓ

Szilárd egyensúly, hatékonyabb struktúra

= Figyelő, 1985. 27. sz. 1., 3–4. old.

A VII. ötéves tervidőszakban a fejlődés gyorsításának célja, hogy javuljon a gazdaság jövedelemtermelő képessége, ezáltal többet lehessen fordítani a belső felhasználásra, a termelő szféra fejlesztésére és az életszínvonal növelésére. Következetesen érvényesíteni kell azt az elvet, hogy a vállalatok fejlődése, a beruházási lehetőségek, valamint a személyi jövedelmek a jövedelmezőség szerint alakuljanak.

RÓZSA JÓZSEF

Változások a munkaerőpiacon

= Figyelő, 1985. június 27. 7. old.

Az 1985. április 1-i hatállyal életbe lépett új munkaerő-közvetítés szabályozását ismerteti a szerző. A tanácsok kezelésében lévő irodákat fokozatosan alkalmassá kell tenni a szükséges munkaerő-átcsoportosítás előkészítésére, az ideiglenes kölcsönadás szervezésére és a nem hatékony tevékenységek felszámolásával kapcsolatos átképzés koordinálására. A VII. ötéves terv előzetes foglalkoztatáspolitikai koncepciója és a prognosztizálható munkaerőhelyzet alapján úgy látszik, hogy a tervidőszak alatt még nem lesz szükség területi átképző bázisokra.

SZELECZKI GYÖRGY

A gazdaságpolitikai prioritások érvényesíthetőségének társadalmi feltételei

= Ipari Szemle, 1985. 3. sz. 3–7. old.

A magyar gazdaságpolitika fő iránya napjainkban a termelés hatékonyságának, nemzetközi versenyképességének különösen a műszaki fejlődésen és a szerkezeti változáson

alapuló fokozása. A cikk felsorolja azokat a területeket, amelyeknek prioritást kell biztosítani az 1986–1990 közötti időszakra vonatkozó VII. ötéves terv során.

SZTAKÓ LÁSZLÓ

Az ipar műszaki-fejlesztési céljai a VII. ötéves tervidőszakban.

= Ipari Szemle 1985. 3. sz. 15–24. old

A műszaki fejlesztés meggyorsításának a gazdaságpolitika által felismert feladatai a VI. ötéves tervidőszak alatt nem teljesültek maradéktalanul. A gazdaságpolitika azzal számol, hogy a VII. ötéves terv időszakában a külső feltételek lehetőségeit a teljesítmények gyorsuló emelésével használja ki. Az ipar kiemelt feladata, hogy az általános műszaki fejlesztésen belül feloldja a technológiai szerkezet jelenlegi műszaki színvonalbeli különbségeit.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: LINTNER FERENCNÉ

A Gagarin Hőerőmű

CSAKIS A GYAKORLAT ISMERETÉBEN

SIMAI MIHÁLY AKADÉMIKUSRÓL

Lebilincselő olvasmány 1969-ben megjelent könyve. Pedig a „Kilátás a 26. emeletről" nem romantikus útleírás, nem andalító lányregény, hanem az emberiség sorskérdéseit érintő, az egyes földrészek gazdasági és politikai helyzetét elemző alkotás.

Simai Mihály akadémikus e munkájában az ENSZ New York-i üvegpalotájában tisztviselőként eltöltött négy évének tapasztalatait összegezte. A könyv közreadásával emberközelségbe hozta az Egyesült Nemzetek Szervezetét. De valamennyi közgazdasági témájú könyvét ugyanez a közérthető hangvétel jellemzi. Nemcsak a szakemberekhez szól, amikor a jelenkori kapitalizmus tőkekiviteléről, a fejlődő országok gazdaságáról, a két rendszer kapcsolatáról, a harmadik évezred várható konfliktusairól vagy a hatalom, a technika és a világgazdaság összefüggéseiről ír. Meggyőződése, hogy a közérthetőségnek egyetlen titka van: a szerzőnek, az előadónak annyira kell ismernie a választott témát, hogy bármilyen bonyolult is az, tudása birtokában képes legyen mindenki számára érthetővé tenni.

Bár könyvei nemzetközi visszhangot kaptak, az írás „csak" egy része Simai Mihály tevékenységének. Felsorolni is nehéz hazai és külföldi közéleti megbízatásait. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem professzora, az MTA Világgazdasági Kutató Intézetének igazgatóhelyettese, a Magyar ENSZ Társaság elnöke. Hat évig volt az ENSZ Társaságok Világszövet-

ségének elnöke, ugyanennyi ideig az ENSZ Gyermekalap Végrehajtó Bizottságának alelnöke.

Szeghalmon, az egykori Péter András Református Gimnáziumban érettségizett. Ott a nagyenyedi szellemi életet átörökítő, a műalkotások hátterét oktató *Fülöp Károly* tanítványa volt. Tőle irodalmi indíttatást kapott. Politikai érdeklődést is a szeghalmi évek ébresztettek benne, hiszen – ahogyan mondja – „élesen lehetett látni a gimnázium tanárai közötti felfogásbeli különbségeket". A negyvenes évek végén került a NÉKOSZ-ba. Kémiát, fizikát kezdett tanulni, de a társadalmi átalakulás arra ösztönözte, hogy behatóbban foglalkozzon a társadalomtudományokkal.

Barátai rábeszélésére átkérte magát az újonnan alakult Közgazdaságtudományi Egyetemre. Aktív munkát vállalt a DISZ-ben. Kulturális felelős volt, egyfelvonásosokat, humoros írásokat publikált álnéven a Figyelő című újságban, évfolyamtársaival és a legkorszerűbben gondolkodó tanárokkal együtt formálta az egyetemi közéletet, a szakmai szemléletet. Ő maga így beszél erről:

– A hallgatók véleménye akkor, ott, rendkívül sokat jelentett. Új úton indult el a magyar közgazdaság, a marxizmus elmélete és a szovjet gyakorlat alapján. A későbbi hibákat okozó kritikátlan másolás egyes személyeknél már akkor is konfliktushoz vezetett. Nem értettük, hogy a kezdeti sikerek után miért romlik le a magyar mezőgazdaság. Szerencsére voltak tanárok, akik osztoztak aggodalmunkban, és őszintén beszéltek velünk. *Bognár József* például kijelentette, hogy az elmélet szép, de a gyakorlat hibás, ezért a mi feladatunk lesz a gyakorlat vizsgálata. Néhány más tanárunk, például *Antos István* szakszerűsége és korrekt objektivitása is pozitív hatással volt gondolkodásunkra. Keserűséggel értékeltük át a tanultakat.

Az egyetem hallgatói időben megértették a merev, központi utasításos tervgazdálkodás korlátait is. Rájöttek, hamis beállítás, amikor azt mondják: ha a közgazdasági ismereteket akarják bővíteni, elég olvasni a „Szabad Népet". Persze, hogy nem volt elég. A nemzetközi politikai és gazdasági tanszéken az ötvenes

években is hozzáférhettek az egyetemisták minden szocialista és nyugati szakirodalomhoz. Ezt annak köszönhették, hogy *Haász Árpád* professzor állt a tanszék élén, aki régi kommunista tudós volt. Kötelezte a fiatal tanársegédeket, hogy naponta két-három nyugati újságot is olvassanak el, és értékeljék azok álláspontját.

Simai Mihály a konszolidáció éveiben kezdett el igazán publikálni. Közvetlen előtte tanulmányozta a jugoszláv politikai-gazdasági fejlődést. Ennek következtében magyar szakfolyóiratban az elsők között írt erről a témáról valós elemzést. Ebben az időben nőtt meg az érdeklődés hazánkban a világgazdaság iránt. Az egyetemet (ahol 1957-ben lett adjunktus) is bevonták a gyakorlati munkába. Két évvel később ösztöndíjasként töltött egy esztendőt az ENSZ-ben, ahol – az 1949-es budapesti VIT-en megismert barátainak hatására – a *fejlődő országok életével* is foglalkozott. Feldolgozta az exporthitel-finanszírozás témáját, majd kandidált a mai kapitalizmus tőkekivitelének kérdéséből. Később Európával kezdett foglalkozni, francia ösztöndíjat kapott, Párizsban tanfolyamot végzett, aztán ismét a fejlődő országokat tanulmányozta. Találkozott az akkor még portugál gyarmatot felszabadító mozgalom vezetőivel. Munkájával a függetlenné válás utáni államélet megszervezését segítette.

A hatvanas évek közepén négy évig dolgozott az ENSZ tervezési, prognosztikai központjában. A szervezet első kínai referense volt. Éppen a legnehezebb időszakban, a kulturális forradalom kibontakozásakor írt évente két jelentést a hatalmas ázsiai országról. Megismerkedett a Közel-Kelettel is, beutazta a fejlődő afrikai országokat. A Mozambiki Felszabadítási Front vezetőjének kérésére segített a káderek oktatásában, az ország gazdasági szervezetének megszervezésében.

Mai kutató munkájában eredményesen alkalmazza tapasztalatait, hiszen bepillanthatott a világpolitika műhelyeibe, érzékelhette, mit jelentenek a nemzetközi tárgyalások, látta a világ nyomorúságos oldalát, az éhező gyermekek szenvedését. Vallja, hogy *tudományos*

munkát csakis a gyakorlat közvetlen ismeretében lehet és szabad végezni. Éppen ezért értékeli nagyra, ha előadásokon, beszélgetéseken, vitákban találkozhat érdeklődő emberekkel, és folyamatosan ellenőrizheti, felfrissítheti ismereteit, tapasztalatait. Az ellenforradalom után részt vett a IX. kerület *pártoktatásának megszervezésében.* Azóta sem mond nemet a meghívásokra. Méltán kapott elismerésként Lenin Emlékplakettet 1985-ben.

Amikor időbeosztásáról kérdezem, felnevet.

– Nem osztom be órára az időmet. Csupán válogatok, mi a fontos, a kevésbé fontos és mi az elhanyagolható.

RÉTHY ISTVÁN

A Paksi Atomerőmű vezérlőterme

PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő:
BENCZÚR ZSUZSA

X. évfolyam, 2. szám
1986. március

Szerkesztőség:
Budapest, Széchenyi rakpart 19.
1387
Telefon: 111-400, 317-379

Megjelenik
évente nyolc alkalommal

Kiadja és terjeszti
a Kossuth Könyvkiadó
ISSN 0133-9443

86.2555/20-02 – Zrínyi Nyomda
Felelős vezető:
Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkesztő bizottság:
BARTHA LAJOS
BOROS SÁNDOR
CSOMA GYULA
EKLER GYÖRGY
HALAY TIBOR
KAHULITS LÁSZLÓ
KURUCZ ISTVÁN
NONN GYÖRGY
PÉTER JÁNOS
TÓTH ISTVÁN
UNGOR TIBOR
VASS HENRIK
elnök

A szerkesztőség tagjai:

FÁCZÁNYI ÖDÖN
KENESEI ISTVÁN
KOVÁCS DÉNES
LOVASSY TAMÁS
NAGY KATALIN
STEMLER GYULA

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

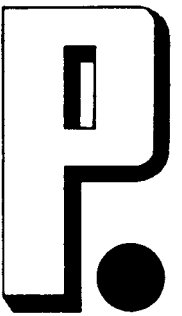

PROPAGANDISTA

1986/2

E SZÁMUNK SZERZŐI

BOROS SÁNDOR, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője

BÍRÓ JÓZSEF, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának alosztályvezetője

BOGYÓ TIBOR, az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztályának alosztályvezetője

N. SÁNDOR LÁSZLÓ újságíró, a Magyar Hírlap olvasószerkesztője

DOLECSKÓ KORNÉLIA újságíró, a Népszabadság rovatvezető-helyettese

SZERDAHELYI ISTVÁN, az irodalomtudomány kandidátusa, a Kritika című folyóirat főszerkesztője

TÓTH GÁBOR újságíró, a Magyar Nemzet rovatvezetője

GERGELY JENŐ, a történelemtudomány kandidátusa, az ELTE docense

BOTOS JÁNOS, az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének munkatársa

SZABÓ SÁNDOR, az MSZMP KB Külügyi Osztályának munkatársa

BALOGH ANDRÁS, a történettudomány kandidátusa, az MSZMP KB Politikai Főiskolájának tanszékvezetője

PALÁNKAI TIBOR, a közgazdaságtudomány kandidátusa, tanszékvezető egyetemi tanár, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem

KIRÁLY JÓZSEFNÉ, az MSZMP Szekszárdi Városi Bizottságának titkára

BODÓ LÁSZLÓNÉ újságíró, a Dunántúli Napló munkatársa

NAGY KATALIN, a neveléstudomány kandidátusa, docens, MSZMP KB Politikai Főiskola

FAZEKAS LÁSZLÓ újságíró, a Magyar Távirati Iroda moszkvai tudósítója

OROSZ ÉVA, a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának tudományos munkatársa

RÁKOS IMRE, a Pártélet rovatvezetője

HORVÁTH JENŐ, a történelemtudomány kandidátusa, a Kossuth Könyvkiadó főszerkesztője

LINTNER FERENCNÉ, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa

RÉTHY ISTVÁN újságíró, a Népszabadság munkatársa